

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME

**Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1
Конвенції про захист прав людини
та основоположних свобод.**

Захист власності

© Переклад з англійської мови та опрацювання цього посібника:
адвоката, члена ВККСУ, Президента Співки адвокатів України, першого
проректора Вищої школи адвокатури, доцента кафедри кримінального процесу
НКУ ім. Я. Мудрого, кандидата юридичних наук, доцента,
заслуженого юриста України

Олександра Михайловича Дроздова

начальника відділу дослідження проблем прокурорської діяльності у сфері
міжнародного прав та впровадження практики ЄСПЛ науково-дослідного
інституту Національної академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук

Вероніки Петрівни Плотнікової

адвоката, кандидата юридичних наук,
директора Адвокатського бюро «Дроздова та партнери»

Олени Валеріївни Дроздової

викладача підготовки прокурорів з організації роботи в органах прокуратури
та викладання професійної етики інституту спеціальної підготовки
Національної академії прокуратури України

Олександра Юрійовича Вінського

Юлії Миколаївни Ісаєвої

Перше видання - 2019

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Видавцям або організаціям, які бажають перекласти та / або відтворити весь або частину цього Посібника у вигляді друкованої або електронної публікації, пропонується звернутися до publishing@echr.coe.int для отримання інформації про процедуру авторизації. Якщо ви хочете дізнатися, які переклади посібників з прецедентного права в даний час тривають, див. *Pending translations*.

Цей Посібник було підготовлено Директоратом юрисконсультів і не зобов'язує Суд. Він може підлягати редакційним переглядам. Цей посібник спочатку був написаний англійською мовою. Текст був завершений 31 серпня 2018 року. Він буде регулярно оновлюватися.

Переклад українською мовою цього посібника здійснено Олександром Дроздовим, Веронікою Плотніковою, Оленою Дроздовою, Олександром Вінським, Юлією Ісаєвою

Посібники з прецедентного права доступні для завантаження за адресою www.echr.coe.int (Прецедентна практика - Аналіз судової практики - Основні справи). Для оновлень публікацій, будь ласка, слідкуйте за аккаунтом Твіттера Суду на <https://twitter.com/echrpublication>.

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019

© Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова, Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

Зміст

Примітка для читачів	5
I. ВСТУП	6
II. Загальні питання	7
A. Застосовність статті 1 Протоколу No. 1 - "майно"	7
1. Поняття "майно"	7
a. Автономне значення	7
b. Захист "майна"	8
i. Законні очікування	9
c. Різні види «майна» та ніші майнові інтереси	10
i. Вимоги та борги за рішенням суду	10
ii. Акції компанії та інші фінансові інструменти	11
iii. Професійні клієнти	11
iv. Ліцензії на ведення бізнесу	12
v. Майбутні доходи	12
vi. Інтелектуальна власність	12
vii. Оренда нерухомості та житлові права	12
viii. Соціальне забезпечення / пенсії	13
ix. Знищення майна в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту - необхідний рівень доведення	14
x. Ембріон людини	15
B. Втручання в право на мирне користування власністю	15
1. Підхід «три правила»	15
a. Позбавлення власності	18
b. Контроль за користуванням	19
c. Загальне правило	20
2. Принцип законності	20
3. Суспільний і загальний інтерес	21
4. Пропорційність (співмірність) та суміжні питання (справедливий баланс, компенсація, межі дозволеного втручання або обмеження прав особи державою	
a. Процедурні чинники	24
b. Вибір заходів	25
c. Основні питання, що стосуються тесту справедливого балансу	25
d. Питання, що стосуються заявника	26
e. Компенсація за втручання у власність, як елемент справедливого балансу	27
C. Позитивні зобов'язання Держав-учасниць Конвенції	29
1. Горизонтальний ефект – перешкоди приватних осіб	30
2. Заходи щодо відновлення порушеного права	31
3. Виконавче провадження [Виконання судових рішень]	31
D. Взаємозв'язок між Статтею 1 Протоколу N 1 та іншими Статтями Ковенції	34
1. Стаття 2	34
2. Стаття 3	34
3. Стаття 4	34
4. Стаття 6	34
5. Стаття 7	36
6. Стаття 8	37
7. Стаття 10	39

8. Стаття 11	39
9. Стаття 13	39
10. Стаття 14	40
III. Окремі питання.....	41
A. Оренда та оплата житла	41
B. Справи про соціальні виплати	44
C. Банківські справи	47
D. Оподаткування	50
E. Землевпорядкування	51
F. Конфіскація у кримінальному провадженні.....	52
G. Реституція власності	53
H. Державні компанії	56
I. Суворо обмежувальні заходи	58
J. Право Європейського Союзу.....	60
Перелік цитованих справ	62

Примітка для читачів

Цей Посібник є частиною серії «Посібників із застосування Конвенції», опублікованих Європейським судом з прав людини (далі «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд») для інформування практикуючих юристів про основні постанови та рішення, прийняті Страсбурзьким судом. Цей окремий Довідник аналізує та підсумовує прецедентне право зі статті 1 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини (далі «Конвенція» або «Європейська конвенція») до 31 серпня 2018 року. Тут читачі знайдуть основні принципи у цій сфері та відповідні прецеденти.

Наведене прецедентне право було обране серед провідних, основних та / або нещодавніх постанов та рішень.¹

Рішення та ухвали Суду використовуються не лише для вирішення справ, які розглядаються, а також, взагалі, для висвітлення, захисту та розвитку правил, встановлених Конвенцією, що сприяє дотриманню державами зобов'язань, які вони взяли на себе як Договірні Сторони (*Ireland v. the United Kingdom*, 18 January 1978, § 154, Series A no. 25, та, нещодавно, *Jeronovics v. Latvia* [ВП], no. 44898/10, § 109, 5 July 2016).

Таким чином, місія системи, створеної Конвенцією, полягає у визначенні питань державної політики в загальних інтересах, що підвищує стандарти захисту прав людини та поширенні судової практики в сфері прав людини у всьому суспільстві держав-учасниць Конвенції (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], 30078/06, § 89, ECHR 2012). Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного інструмента європейського суспільного порядку» в сфері прав людини (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [ВП], no. 45036/98, § 156, ECHR 2005-VI).

У цьому Посібнику містяться посилання на ключові слова для кожної наведеної статті Конвенції та її Додаткових протоколів. Юридичні питання, які розглядаються в кожному випадку, підсумовані в *Списку ключових слів*, обраних з тезаурусу термінів, взятих (в більшості випадків) безпосередньо з тексту Конвенції та протоколів до неї.

База даних *HUDOC* з прецедентного права дозволяє здійснювати пошук за ключовим словом. Пошук за цими ключовими словами надає можливість знайти групу документів з аналогічним юридичним змістом (міркування Суду та висновки у кожному випадку підсумовуються за ключовими словами). Ключові слова для окремих випадків можливо знайти, натиснувши на тег *CaseDetails* в *HUDOC*. Для отримання додаткової інформації про базу даних HUDOC та ключових слів, будь-ласка, перегляньте *Довідник користувача HUDOC*.

¹ Прецедентне право, на яке є посилання, може бути однією або обома офіційними мовами (англійською або французькою) Суду та Європейською комісією з прав людини. Якщо не зазначено інше, всі посилання стосуються рішень по суті, прийнятих Палатою Суду. Абревіатура «(ухв.)» вказує на те, що цитата взята з ухвали Суду та «[ВП]» на те, що справу розглянула Велика Палата. Рішення палати, які не були остаточними на той час, коли було завершено це оновлення, позначені зірочкою (*).

I. ВСТУП

Стаття 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

“Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.”

Ключові слова HUDOC

Позитивні зобов'язання (П1-1) Власність (П1-1-1) - Мирне володіння майном (П1-1-1) - Втручання (П1-1-1) - Позбавлення власності (П1-1- 1): Громадський інтерес (П1-1-1) - Передбачений законом (П1-1-1): Доступність (П1-1-1); Передбачуваність (П1-1-1); Гарантії від зловживань (П1-1-1) - Загальні принципи міжнародного права (П1-1-1) Контроль за використанням майна (П1-1-2): Загальні інтереси (П1-1-2) – Забезпечення сплати податків (П1-1-2) - Забезпечення сплати зборів або штрафів (П1-1-2)

1 Метою цього посібника є надання інформації для практикуючих юристів щодо найважливіших рішень з цього питання, прийнятих Європейським судом з прав людини (далі - Суд) від його заснування до цього дня ². В ньому викладені основні принципи, створені у прецедентному праві Суду, разом з відповідними прецедентами. Наведене прецедентне право є вибіркоким: воно складається з провідних, важливих і останніх ухвал і рішень ³.

2 Рішення Страсбурзького суду фактично слугують не лише для вирішення справ, направлених до Суду, але, взагалі, для роз'яснення, захисту та розвитку правил, встановлених Європейською конвенцією з прав людини («Конвенція»), що сприяє дотриманню державами зобов'язань, які вони взяли на себе як Договірні Сторони (*Ireland v. the United Kingdom*, § 154). Таким чином, місія системи, створеної Конвенцією, полягає у визначенні питань державної політики в загальних інтересах, що підвищує стандарти захисту прав людини та розширює судову практику в сфері прав людини у всьому суспільстві держав-членів Конвенції (*Konstantin Markin v. Russia* [ВП], § 89).

3 Стаття 1 Протоколу № 1 гарантує право власності. У справі *Marckx v. Belgium*, §§ 63-64, Суд вперше зазначив, що:

“... Визнаючи, що кожен має право на мирне користування своєю власністю стаття 1, по суті, гарантує право власності. Це чітке враження було залишене словами «власність» і «використання власності» (французькою мовою: «biens», «propriété», «usage des biens»); travaux préparatoires, зі свого боку, однозначно підтверджують це: розробники постійно говорили про «право власності» або «право на власність» для того, щоб описати предмет наступних проектів, які були попередниками цієї статті 1. Дійсно, право розпоряджатися власністю складає традиційний і фундаментальний аспект права власності...”

Проте другий пункт статті 1 уповноважує Договірну Державу «вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до

2 Посилання на прецедентне право оновлені до 31 серпня 2018 року.

3 Гіперпосилання на наведені постанови та рішення надають посилання на оригінальний текст англійською або французькою мовами (дві офіційні мови Суду). Читачі можуть ознайомитися з базою даних HUDOC з прецедентного права Суду, яка надає доступ до постанов та рішень англійською та / або французькою мовами, а також перекладів на близько двадцяти інших мов.

загальних інтересів». Таким чином, цей пункт призначає Договірні Держави самим визначати «необхідності» такого закону ...Стосовно «загальних інтересів», то ця норма в деяких випадках може спонукати законодавчий орган до здійснення «контролю за користуванням майном» (...)»

II. Загальні питання

A. Застосовність статті 1 Протоколу No. 1 - “майно”

Статті 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

“1. Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. ...”

Ключові слова HUDOC

Майно (П1-1-1) – Мирне володіння майном (П1-1-1)

1. Поняття “майно”

4 Поняття «майно» у першій частині статті 1 Протоколу № 1 є автономним поняттям, яке охоплює як «існуюче майно», так і активи, в тому числі позови, щодо яких заявник може стверджувати, що він або вона має принаймні, «законне очікування». «Майно» містить права «in rem» та «in personam». Термін охоплює нерухоме і рухоме майно та інші майнові інтереси.

а. Автономне значення

5 Поняття «майно» має автономне значення, яке є незалежним від офіційної класифікації у національному законодавстві і не обмежується правом власності на фізичні товари: деякі інші права та інтереси, які складають активи, також можуть розглядатися як «права на майно», і таким чином, як «майно» для цілей цього положення. Питання, яке необхідно розглянути в кожному випадку, полягає в тому, чи обставини справи, якщо їх розглядати в цілому, надавали заявникові право власності на матеріально-правові інтереси, захищені статтею 1 Протоколу № 1 (*Depalle v. France* [ВП], § 62; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 63; *Oneriyildiz v. Turkey* [ВП], § 124; *Broniowski v. Poland* [ВП], § 129; *Beyeler v. Italy* [ВП], § 100; *Iatridis v. Greece* [ВП], § 54; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [ВП], § 171; *Fabris v. France* [ВП], §§ 49 та 51; *Parrillo v. Italy* [ВП], § 211; *Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 76).

6. Той факт, що національне законодавство держави не визнає особливий інтерес як «право» або навіть «право власності», то це, тим не менш, не виключає можливості за певних обставин визнати такий інтерес «майном» у значенні статті 1 Протоколу № 1 (*Depalle v. France* [ВП], § 68, стосовно стверджуваного та такого, як неє підлягає скасуванню, права на користування державною власністю у зв'язку з плином часу; *Oneriyildiz v. Turkey* [ВП], § 129 щодо майнових інтересів заявника на його несанкціоноване житло). Довготривала терпимість органів влади також надала заявникам права власності щодо оскарженої земельної ділянки (*Kosmas and Others v. Greece*, §§ 68-71). Крім того, вважалося, що національне законодавство, яке за певних обставин передбачає експропріацію земельної ділянки з правом на компенсацію створило майнові інтереси (*Kutlu and Others v. Turkey*, § 58).

7. Суд може враховувати національне законодавство, чинне на момент стверджуваного втручання, якщо ніщо не вказує на те, що це законодавство суперечить предмету та меті статті 1 Протоколу № 1 (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31). Наприклад, незаконні споруди можуть за певних обставин розглядатися як «майно» (*Oneriyildiz v. Turkey* [ВП], § 127; *Depalle v. France* [ВП], § 85, дивіться попередній пункт; *Brosset-Triboulet and Others v France* [ВП], § 71; *Keriman Tekin and Others v. Turkey*, §§ 42-46), особливо якщо національне законодавство

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

визнає, що вони є об'єктами права власності (*Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria*, § 68). Таким чином, визнання майнових інтересів національними судами є дуже важливим для оцінки Судом (*Broniowski v. Poland* [ВП], §§ 130-131), хоча і не є вирішальним.

8. Той факт, що право на майно було припинено за певних обставин, не перешкоджає тому, щоб воно розглядалося як «майно», захищене статтею 1, принаймні до його припинення (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 75; *Krstic v. Serbia*, § 83; *Cakarevic v. Croatia*, § 52). Наприклад, у справі *Beyeler v. Italy* [ВП], §§ 104-105, Суд виявив існування майнових інтересів, захищених статтею 1 Протоколу № 1 незважаючи на те, що національні органи влади вважали угоду про купівлю картини недійсною на підставі того, що заявник володів картиною протягом декількох років, органи влади фактично вважали його таким, який має майновий інтерес в ній, а також на підставі того, що він отримав компенсацію (дивіться також нижче, розділ справи соціального забезпечення).

9. У випадку нематеріальних активів, Суд взяв до уваги, зокрема, той факт, чи законне положення, про яке йде мова, надавало фінансові права та інтереси, і тому мало економічну цінність. Таким чином, Суд вважав, наприклад, що інтелектуальна власність, така як торгівельні марки та авторські права (*Melnychuk v. Ukraine* (ухв.); *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], §§ 72, 76 та 78), або ліцензії на використання майна в певний спосіб (наприклад, ліцензії на продаж алкогольних напоїв або права на риболовлю, *Tre Traktor Aktiebolag v. Sweden*, § 53; *Alatulkila and Others v. Finland*, § 66; *O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland*, § 89) склали «майно»; а також виключне право на використання доменів Інтернету, зареєстрованих на ім'я компанії (*Paeffgen GmbH v. Germany* (ухв.)).

б. Захист “майна”

10. Стаття 1 Протоколу № 1 застосовується лише до «майна», яке вже перебуває у володінні особи (*Marckx v. Belgium*, § 50; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 64).

11. Таким чином, заявник може стверджувати про порушення статті 1 Протоколу № 1 лише в тому випадку, коли оскаржені рішення стосувалися його «майна» у значенні цього положення. «Майно» може бути або «існуючим майном», або активами, в тому числі за позовами, щодо яких заявник може стверджувати, що він або вона має принаймні, «законне очікування» отримання ефективного володіння майном (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31; *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [ВП], § 61; *Von Maltzan and Others v. Germany* (ухв.) [ВП], § 74 (с); *Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 35 (с)).

12. На відміну від цього, надія на визнання права власності, яким було неможливо ефективно користуватися, не може вважатися «майном» у значенні статті 1 Протоколу № 1, так само як і позов з умовою, який зникає внаслідок невиконання цієї умови (*Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [ВП], §§ 82-83; *Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП], § 69; *Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 35(с); *Malhous v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП]; *Nerva and Others v. the United Kingdom*, § 43; *Stretch v. the United Kingdom*, § 32; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [ВП], § 172) (дивіться нижче у особливому контексті реституції експропрійованої власності).

13. Особа, яка скаржиться на порушення його або її права на власність, повинна, перш за все, продемонструвати, що таке право існувало (*Pistorova v. the Czech Republic*, § 38; *Des Fours Walderode v. the Czech Republic* (ухв.); *Zhigalev v. Russia*, § 131). З самого початку, підтвердження та ідентифікація прав власності необхідні для національної правової системи, заявник повинен встановити точний характер цього права в національному законодавстві та його права користуватися ним. Рішення, згідно з яким Конституційний Суд визнав частину законодавства неконституційною, але відклав її застосування, не створило законних очікувань на період до того, як рішення стане застосовним (*Dobrowolski and Others v. Poland* (ухв.), § 28).

14. У випадку виникнення суперечки стосовно того, чи має заявник майновий інтерес, який заслугопідлягає захисту статтею 1 Протоколу № 1, Суд зобов'язаний визначити правовий статус заявника (*J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [ВП], § 61). Суд не виявив достатнього майнового інтересу, який міг складати «майно» у справі, в якій ліквідація майна батька заявника відбулася задовго до встановлення батьківства (*Wysowska v. Poland* (ухв.), §§ 51-52).

i. Законні очікування

15. За певних обставин «законне очікування» отримання активу також може користуватися захистом статті 1 Протоколу № 1 (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31; *a contrario Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП], § 73).

16. Для того, щоб «очікування» було «законним», воно повинне бути більш конкретним, ніж звичайна надія і бути заснованим на нормі права або правовому акті, такому як судове рішення, пов'язаному з майновим інтересом (*Kopecky v. Slovakia* [ВП], §§ 49-50; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [ВП], § 173; *Saghinadze and Others v. Georgia*, § 103; *Ceni v. Italy*, § 39; *Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 75).

17. Поняття «законне очікування» у контексті статті 1 Протоколу № 1 було вперше розроблене Судом у справі *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, § 51 У цій справі Суд виявив, що «законне очікування» виникло тоді, коли був наданий дозвіл на розробку плану, у зв'язку з яким компанії-заявники придбали земельну ділянку з метою її меліорації. Дозвіл на планування, який не міг бути скасований органом влади з питань планування, був «складовою частиною власності компанії-заявника» (*ibid.*, § 51; *Stretch v. the United Kingdom*, § 35, стосовно здійснення права на відновлення довгострокової оренди; і *Ceni v. Italy*, § 43, щодо підписаної попередньої угоди про купівлю квартири, виплати повної вартості та вступ заявником у володіння квартирою). Таким чином, у цій категорії справ «законне очікування» засновується на розумно обґрунтованому посиланні на правовий акт, який має належну правову основу і який підтверджує право власності (*Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 47).

18. Інший аспект поняття «законного очікування» проілюстрований у справі *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 31. На підставі ряду рішень Касаційного суду Суд постановив, що заявники могли стверджувати, що вони мали «законне очікування» того, що їх позови, які виникли внаслідок нещасного випадку в лікарні, будуть вирішені відповідно до загального деліктного права, згідно з яким такі позови виникають відразу ж після того, як була завдана шкода. Визначене в цій справі «законне очікування» саме по собі не складало майновий інтерес; воно стосувалося способу, у який розглядався позов, який був кваліфікований як «актив» згідно з національним законодавством (*Draon v. France* [ВП], § 70; *Maurice v. France* [ВП], §§ 67-69).

19. Навпаки, неможливо стверджувати, що законне очікування виникає, якщо має місце спір щодо правильного тлумачення та застосування національного законодавства і доводи заявника згодом були відхилені національними судами (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 65; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [ВП], § 173; *Belane Nagy v. Hungary* [GC], § 75; *Karachalios v. Greece* (ухв.), § 46; *Radomilja and Others v. Croatia* [ВП], § 149).

20. Жодне законне очікування не виникає в ситуації, коли заявник посилається лише на той факт, що члени уряду-відповідача зробили політичні заяви на користь позовів заявника про реституцію (*Bata v. Czech Republic* (ухв.), § 77), або про програмну заяву у статуті, яка посилається на майбутній статут, який не був прийнятий остаточно (*Zamoyski-Brisson v. Poland* (ухв.), § 78).

21. У заявах, які стосуються інших вимог, які відрізняються від тих, які стосуються існуючого «майна», вимога того, що обставини справи, якщо їх розглядати в цілому, надавали заявникові право на матеріальні інтереси, розглядалися по-різному у прецедентному праві Суду (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 76). Як приклад, у ряді справ Суд розглядав, відповідно, чи мали

заявники «позов, який є достатньо обґрунтованим для того, щоб підлягати виконанню» (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП], § 74); чи вони продемонстрували існування «підтвердженого права на соціальну допомогу згідно з національним законодавством» (*Stec and Others v. the United Kingdom* (ухв.) [ВП], § 51); або чи відповідні особи відповідали «законним умовам, встановленим в національному законодавстві, для надання будь-якої особливої форми допомоги» (*Richardson v. the United Kingdom* (ухв.), § 17).

22. Прецедентне право Суду не передбачає існування «справжньої спору» або «спірної вимоги» як критерію для визначення того, чи існує «законне очікування», захищене статтею 1 Протоколу № 1, на відміну від контексту визначення застосовності статті 6 Конвенції відповідно до її цивільного аспекту до провадження у справі (*Kopecky v. Slovakia* [ВП], §§ 50 та 52; (*Draon v. France* [ВП], § 68). Таким чином, не існує необхідного взаємозв'язку між існуванням вимог, охоплених поняттям «власність» у значенні статті 1 Протоколу № 1, та застосовністю статті 6§1 до оскарженого провадження. Той факт, що заявники не мали законного очікування того, що їх майно буде повернуто їм відповідно до матеріальних норм національного законодавства, був достатнім для того, щоб виключити застосування статті 1 Протоколу № 1 Конвенції до обставин відповідної справи. У той же час, він є недостатнім для виключення висновку, що після того, як виникає дійсний і серйозний спір щодо існування права власності, гарантії статті 6 §1 стають застосовними (*Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 52; *J.S. and A.S. v. Poland*, § 51).

23. Як підсумок, незважаючи на різноманітність формулювань, за допомогою яких у прецедентному праві суду сформовано вимогу про необхідність національної правової основи на якій ґрунтується майновий інтерес, їх загальний характер може бути узагальнений у наступний спосіб: для визнання «майна» у формі «законного очікування», заявник повинен мати здійснюване право, яке, якщо застосувати принцип, викладений у пункті 52 рішення в справі *Kopecky v. Slovakia* [ВП] (дивіться наступний розділ Вимоги та визнані рішенням суду борги) не може суперечити суттєвому майновому інтересу, який достатньою мірою встановлено національним законодавством (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 79).

с. Різні види «майна» та інші майнові інтереси

і. Вимоги та борги за рішенням суду

24. Висунута заявниками вимога може кваліфікуватись як «право власності» для цілей статті 1 Протоколу №1, якщо національне законодавство та тлумачення його відповідних положень національними судами надає для цього достатні підстави, наприклад, у випадку, коли існує встановлене прецедентне право національних судів, яке його підтверджує (*Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 52; *Plechanow v. Poland*, § 83; *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [ВП], § 94; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 65; *Haupt v. Austria* (ухв.), § 47; *Radomilja and Others v. Croatia* [ВП], § 142). У тих випадках, коли це було зроблено, може бути застосоване поняття «законне очікування» (*Draon v. France* [ВП], § 65).

25. Стосовно вимог, поняття «законне очікування» стосується також способу, у якому вимога, яка була кваліфікована як «актив», буде розглядатися відповідно до національного законодавства і, зокрема, у зв'язку з посиланням на той факт, що встановлене прецедентне право національних судів продовжуватиметься застосовуватися в такий самий спосіб (*Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 48).

26. На відміну від цього, Суд виключив застосовність поняття «законного очікування» до заявленої вимоги, яка не могла бути успішною внаслідок передбачуваного законодавчого втручання (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom*, § 69).

27. Вимога з умовою, яка стає недійсною внаслідок невиконання цієї умови, не є майном для цілей статті 1 Протоколу № 1 (*Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 35; *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v.*

Germany [ВП], § 83; *Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП], § 69).

28. Заборгованість за судовим рішенням, яка є достатньо визначеною для того, щоб підлягати виконанню, становить «майно» (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, § 59; *Burdov v. Russia*, § 40; *Gerasimov and Others v. Russia*, § 179; *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, § 45; *Streltsov and other “Novocherkassk military pensioners” cases v. Russia*, § 58). На відміну від цього, борг, становлений судовим рішенням, яке не є остаточним і, таким чином, не підлягає безпосередній виплаті, не може вважатися «достатньо визначеним для того, щоб підлягати виконанню» і, відповідно, не є «майном».

29. Порушення статті 1 Протоколу № 1 разом зі статтею 14 Конвенції може відбуватися, коли відповідна умова є дискримінаційною (*Zeibek v. Greece*, §§ 45-46). Вимоги про спадкування та правонаступництво, які стосуються різниці в ставленні, вважаються «майном» (*Marckx v. Belgium*, §§ 52-55; *Fabris v. France* [ВП], §§ 52-55).

ii. Акції компанії та інші фінансові інструменти

30. Загалом, акція компанії, яка має економічну цінність, разом з іншими її похідними правами, які надають можливість акціонеру впливати на компанію, може вважатися «майном» (*Olczak v. Poland* (ухв.), § 60; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 91; *Shesti Mai Engineering OOD and Others v. Bulgaria*, § 77). Це включає також непряму вимогу щодо активів компанії, в тому числі право на частку в цих активах у випадку її ліквідації, а також інші відповідні права, зокрема, права голосу та право впливати на діяльність та політику компанії (*Company S. and T. v. Sweden*, Commission decision; *Reisner v. Turkey*, § 45; *Marini v. Albania*, § 165).

31. За певних обставин єдиний власник компанії може стверджувати, що він є «жертвою» у значенні статті 34 Конвенції у зв'язку з оскарженими заходами, вжитими щодо його або її компанії (*Ankarcrona v. Sweden* (ухв.); *Glas Nadezhda EOOD and Anatoliy Elenkov v. Bulgaria*, § 40). Проте, якщо це не так, нехтування правосуб'єктністю компанії-заявника може бути обґрунтоване лише за виняткових обставин, зокрема, коли є чітко встановлено, що компанія не може звертатися до установ Конвенції через органи, створені відповідно до її статуту або – у випадку ліквідації – через ліквідаторів (*Agrotexim and Others v. Greece*, § 66; *CDI Holding Aktiengesellschaft and Others v. Slovakia* (ухв.)); *Meltex Ltd and Movsesyan v. Armenia*, § 66; *Vesela and Loyka v. Slovakia* (ухв.)) або якщо оскаржені акти або рішення були пов'язані з діями таких осіб як ліквідатор, який діє від імені компанії (*G.J. v. Luxembourg*, § 24).

32. Крім того, у ситуаціях, коли товариство з обмеженою відповідальністю використовувалося лише як лаштунки для шахрайських дій його власників або керівників, зняття корпоративної зависи може бути відповідним рішенням для захисту прав його кредиторів, в тому числі держави, що саме по собі не є неправильним (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, § 877).

33. Наприкінці, стаття 1 Протоколу № 1 поширюється на облігації, які можуть бути предметом торгівлі на ринку капіталу, передаються від одного володільця до іншого, і вартість яких може коливатися залежно від ряду факторів (*Mamatas and Others v. Greece*, § 90).

iii. Професійні клієнти

34. Суд визнав, що права, подібні до прав власності, існували у справах, які стосуються професійної діяльності, коли заявники, про які йде мова, за рахунок власної праці створили клієнтуру, яка у багатьох відношеннях мала характер приватного права і складала собою актив, а, отже, і майно в значенні першого речення статті 1 Протоколу № 1 (*Lederer v. Germany* (ухв.); *Buzescu v. Romania*, § 81; *Wendenburg and Others v. Germany* (ухв.); *Olbertz v. Germany* (ухв.); *Doring v. Germany* (ухв.); *Iatridis v. Greece* [ВП], § 54; *Van Marle and Others v. the Netherlands*, § 41; *Malik v. the United Kingdom*, § 89).

iv. Ліцензії на ведення бізнесу

35. Ліцензія на ведення бізнесу складає власність; її скасування є втручанням у право, гарантоване статтею 1 Протоколу № 1 (*Megadat.com SRL v. Moldova*, §§ 62-63; *Bimer S.A. v. Moldova*, § 49; *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland*, § 49; *Capital Bank AD v. Bulgaria*, § 130; *Tre Traktorer Aktiebolag v. Sweden*, § 53; *Vekony v. Hungary*, § 29; *Fredin v. Sweden (no. 1)*, § 40; *Malik v. the United Kingdom*, § 90).

36. Банківська ліцензія, наслідком скасування якої автоматично ставала примусова ліквідація банку, вважається «майном» (*Capital Bank AD v. Bulgaria*, § 130).

37. Крім того, ліцензія на загальнодержавне наземне телевізійне мовлення без виділення частот мовлення була позбавлена будь-якого сенсу (*Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v Italy* [ВП], § 177).

38. Так само, дозвіл на виловлювання мідій, пов'язаний із звичайним веденням рибоводного господарства заявника, вважався «майном», а тимчасова заборона на виловлювання мідій вважалася обмеженням, яке було встановлене на такий дозвіл (*O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland*, § 89).

v. Майбутні доходи

39. Майбутній прибуток є «власністю» лише в тому випадку, якщо такий прибуток було отримано або існує забезпечена правовою санкцією вимога щодо його отримання (*Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom* (ухв.); *Wendenburg and Others v. Germany* (ухв.); *Levanen and Others v. Finland* (ухв.); *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 64).

40. І навпаки, обсяг бізнесу, яким займається вільна професія - без фіксованого доходу і без гарантованого обороту - який підлягає небезпеці економічного життя, не є " майном " (*Greek Federation of Customs Officers, Gialouris and Others v. Greece*, Commission decision).

v. Інтелектуальна власність

41. Стаття 1 Протоколу № 1 застосовується до інтелектуальної власності як такої (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 72).

42. Вона застосовується до заяви про реєстрацію торговельної марки ще до того, як така торговельна марка буде зареєстрована (*ibid.*, § 78), патентів (*Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands* (ухв.); *Lenzing AG v. the United Kingdom*, Commission decision), авторських прав (*Melnychuk v. Ukraine* (dec)). Власники авторських прав захищені статтею 1 Протоколу № 1 (*Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden* (ухв.); *SIA AKKA/LAA v. Latvia*, § 41). Право на опублікування перекладу роману підпадає під дію цього положення (*SC Editura Orizonturi SRL v. Romania*, § 70), а також право на музичні твори та економічні інтереси, що впливають з них, також за допомогою ліцензійної угоди (*SIA AKKA/LAA v. Latvia*, § 55).

vi. Оренда нерухомості та житлові права

43. У певних справах Суд вважав договір оренди майновим інтересом, який пілягав захисту статтею 1 Протоколу № 1 (*Stretch v. the United Kingdom*, §§ 32-35; *Bruncrona v. Finland*, § 79; *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [ВП], § 140). У справі *Di Marco v. Italy*, §§ 48-53, Суд вважав, що законне очікування заявника у зв'язку з майновими інтересами, наприклад, використання земельної ділянки та комерційна діяльність, пов'язана з ним, мали достатньо важливе значення для того, щоб вважатися «майном» в значенні статті 1 Протоколу №1.

44. У сфері житлового будівництва часто ключове питання полягає в тому, чи є стаття 1 Протоколу № 1 застосовною (дивіться також «Знищення майна в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту»).

45. У справі Комісії *S. v. the United Kingdom* (ухв.), заявниця багато років проживала у одностатевих стосунках з іншою жінкою, яка була орендарем у будинку, який належав місцевим органам влади. Сама заявниця не володіла на правах оренди та не мала іншого законного права на цей будинок. Після смерті її партнера місцеві органи влади відкрили провадження проти заявника і отримали наказ суду про її виселення. Комісія виявила, що між заявницею і місцевими органами влади не існувало жодного договірної зв'язку, а той факт, що заявниця мешкала у цьому будинку протягом певного часу без юридичного права не може скласти «власність» у значенні статті 1 Протокол № 1.

46. Стосовно існування «майна», рішення Комісії у справі *in Durini v. Italy* стосувалося тверджень матері та її дочок про те, що вони повинні мати право продовжувати мешкати у сімейному замку (який належить фонду) незважаючи на положення заповіту попереднього власника - їх покійного чоловіка і батька від 1918 року, яке передбачало, що це право повинне бути надане найстаршому нащадку чоловічої статі. Комісія постановила, що право особи на проживання в замку, яким вона не володіє, не є «майном» у значенні статті 1 Протоколу № 1, а також те, що це положення, таким чином, не є застосовним до справи.

47. Наприкінці, характер права заявника на «соціальний найм» («соціальна порука») не складав «майно» відповідно до статті 1 Протоколу № 1 (*Tchokontio Happi v. France*, § 60) оскільки згідно з рішенням національного суду заявник мав право користування квартирою, а не право на отримання квартири.

vii. Соціальне забезпечення / пенсії

48. У більш ранньому прецедентному праві органів Конвенції вважалося, що сплата обов'язкових внесків відповідно до схем соціального страхування будь-якого типу створювало право, захищене статтею 1 Протоколу № 1 лише тоді, коли існував прямий зв'язок між рівнем зроблених внесків та нарахованою допомогою (*Muller v. Austria*, Commission decision, p. 49). В іншому випадку заявник у будь-який момент не мав ідентифікованої частки у фонді, що підлягає витребуванню (*G. v. Austria*, Commission decision, p. 86; *Kleine Staarman v. the Netherlands*, Commission decision, p. 166).

49. Проте, у ряді пізніших справ Суд послідовно стверджував, що навіть соціальна допомога в рамках схеми, яка не передбачає внесків, може скласти майно для цілей статті 1 Протоколу № 1 (*Buchen v. the Czech Republic*, § 46; *Koua Poirrez v. France*, § 37; *Wessels-Bergervoet v. the Netherlands* (ухв.); *Van den Bouwhuijsen and Schuring v. the Netherlands* (ухв.)).

50. Невизначеність щодо застосування цього положення щодо допомоги з соціального страхування було остаточно з'ясовано у справі *Stec and Others v. the United Kingdom* (ухв.) [ВП], §§ 47-56. Суд зазначив, що в більшості держав існував широкий спектр виплат за системою соціального забезпечення, призначених для надання прав, які виникають з цього права. Пільги фінансуються за допомогою великої кількості різноманітних способів: деякі сплачуються за рахунок внесків до конкретного фонду; деякі залежать від внеску заявника; багато виплачуються за рахунок загального оподаткування на підставі встановленого законом статусу. З урахуванням різноманітності методів фінансування та взаємозалежний характер виплат у більшості систем соціального забезпечення, вже не було обґрунтованим вважати, що лише виплати, які фінансуються за рахунок внесків в конкретний фонд, підпадають під сферу дії статті 1 Протоколу № 1. Крім того, виключення виплат, які сплачуються за рахунок загального оподаткування, означало б нехтування тим фактом, що багато претендентів відповідно до останнього типу системи також сприяли його фінансуванню шляхом сплати податку.

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

51. У сучасній демократичній державі задля виживання багато осіб, під час всього або частини свого життя, є повністю залежними від соціального забезпечення та соціальних виплат. Багато національних правових систем визнають, що таким особам необхідний певний рівень визначеності та безпеки, а також передбачають виплату соціальної допомоги - за умови виконання умов прийнятності -, в силу визнаного права. Якщо фізична особа відповідно до національного законодавства має визнане право на соціальну допомогу, важливість цього інтересу також повинна враховуватися під час прийняття рішення про застосовність статті 1 Протоколу № 1 (*Stec and Others v. the United Kingdom* (ухв.) [ВП], § 51; *Moskal v. Poland*, § 39; *Andrejeva v. Latvia* [ВП], § 77).

52. Стаття 1 Протоколу № 1 не накладає жодних обмежень на свободу Договірних Держав вирішувати, чи запроваджувати будь-яку форму системи соціального забезпечення, чи обирати тип або суму матеріальної допомоги, яка надається відповідно до будь-якої такої схеми (*Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine*, § 36; *Kolesnyk v. Ukraine* (ухв.), §§ 89 та 91; *Fakas v. Ukraine* (ухв.), §§ 34, 37-43, 48). Проте, якщо у Договірній Державі діє законодавство, яке передбачає виплату соціальної допомоги в силу встановленого права - незалежно від того, чи було воно чинним за умови попередніх внесків - це законодавство повинне розглядатися як таке, яке створює майновий інтерес, який підпадає під сферу дії статті 1 Протоколу № 1 для осіб, які відповідають його вимогам (*Stec and Others v. the United Kingdom* (ухв.) [ВП], § 54).

53. Законодавство, яке передбачає виплату пенсії за віком, незалежно від того, чи сплачуються внески, створює майнові інтереси, які належать до сфери дії цієї статті для тих, хто відповідає її вимогам (*Carson and Others v. the United Kingdom* [ВП], § 64).

54. Якщо відповідна особа не відповідає (*Bellet, Huertas and Vialatte v. France* (ухв.), § 5), або припиняє відповідати юридичним критеріям, встановленим у національному законодавстві для надання будь-якої певної форми допомоги або пенсії, то відсутнє жодне втручання в права, передбачені статтею 1 Протоколу № 1 (*Rasmussen v. Poland*, § 71), якщо ці критерії змінилися до того, як у заявника виникло право на отримання певної допомоги (Richardson проти Сполученого Королівства (*Richardson v. the United Kingdom* (ухв.), § 17)). Якщо розмір пенсії зменшено або призупинено її виплати, і це не було пов'язано з будь-якими змінами в особистих обставинах заявника, а внаслідок змін в законодавстві або його правозастосовній практиці, це може призвести до втручання в права, передбачені статтею 1 Протоколу № 1 (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 86).). Крім того, було визнано, що стаття 1 Протоколу №1 підлягає застосуванню у справі, в якій заявникові було наказано повернути добросовісно отриману допомогу посилаючись на рішення адміністративного суду, і в якому органи влади допустили помилку (*Cakarevic v. Croatia*, §§ 54-65).

55. У справі *Gaygusuz v. Austria*, § 41, Суд встановив, що право на термінову матеріальну допомогу - допомога за системою соціального забезпечення, пов'язана з виплатою внесків в фонд страхування на випадок безробіття - було, наскільки це було передбачено чинним законодавством, майновим правом для цілей статті 1 Протоколу № 1. В справі *Klein v. Austria*, § 57, було зазначено, що право на пенсію, яка виплачувалася з програми пенсійного забезпечення адвокатів, було пов'язане з виплатою внесків, та коли такі внески були зроблені, відповідній особі не може бути відмовлено в такій допомозі. Таким чином, внески в пенсійний фонд можуть, за певних обставин і відповідно до національного законодавства, створювати право власності (*Kjartan Asmundsson v. Iceland*, § 39; *Apostolakis v. Greece*, §§ 28 та 35; *Bellet, Huertas and Vialatte v. France* (ухв.); *Skorkiewicz v. Poland* (ухв.)). Більш докладну інформацію дивіться нижче в розділі Справи соціального забезпечення.

viii. Знищення майна в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту - необхідний рівень доведення

56. У справах, в яких заявники скаржилися на знищення їх будинків у контексті збройних конфліктів Суд задовольнив позов про право власності на підставі витягів з житлового кадастру,

виданих міською адміністрацією після оскаржуваного нападу (*Kerimova and Others v. Russia*, § 293). У справі *Damayev v. Russia*, §§ 108-111, Суд вважав, що заявник, який скаржить на знищення його будинку, повинен надати принаймні короткий опис майна, про яке йде мова. Як додаткові приклади доказів, що підтверджують право власності або право на проживання в цій власності, Суд прийняв такі документи як право власності на землю або майно, витяги з земельних або податкових реєстрів, документів з місцевої адміністрації, плани, фотокартки та квитанції на проведення ремонтних робіт, а також докази поштових служб, заяв свідків або будь-які інші докази, що мають відношення до справи (*Prokopovich v. Russia*, § 37; *Elsanova v. Russia* (ухв.)). Також вважалося, що так звані технічні паспорти, які розглядалися як «документи технічної інвентаризації», були непрямим доказом підтвердження права власності на будинки і земельну ділянку (*Chiragov and Others v. Armenia* [ВП], §§ 140-141). Однак, якщо заявник не надав доказів свого права власності на майно або документів на підтвердження свого місця проживання, тоді його скарги про те, що його майно було знищено неодмінно будуть відхилені, оскільки Суд не може бути переконаний в тому, що він має достатні докази для того, щоб визнати, що власність, про яку йде мова існувала, а також те, що вона знаходилася у «володінні» заявника (*Sargsyan v. Azerbaijan* [ВП], § 183; *Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia* (ухв.), §§ 26-27).

57. У справі *Dogan and Others v. Turkey*, яка стосувалася примусового виселення селян на південному сході Туреччини у регіоні, в якому був запроваджений надзвичайний стан, та відмови їм в наданні дозволу на повернення протягом декількох років, уряд-відповідач подав заперечення стосовно того, що деякі з заявників не подали документи про право власності, які б підтверджували, що вони володіли майном в селі. Суд вважав, що не було необхідно вирішувати, чи за відсутності документів, що підтверджують право власності, заявники мали права власності відповідно до національного законодавства. Питання полягало в тому, чи загальна економічна діяльність заявників складала «майно», яка підпадає під сферу застосування статті 1 Протоколу № 1. Відповідаючи на запитання ствердно Суд зазначив, що не був оскаржений той факт, що всі заявники мешкали в селі Бойдаш до 1994 року. Незважаючи на те, що вони не мали зареєстрованої власності, вони або збудували свої власні будинки на земельних ділянках їх предків, або мешкали в будинках, які належали їх батькам і обробляли земельні ділянки, які їм належали; вони мали права, які не викликають заперечень, на спільні земельні ділянки в селі, такі як вигони, пасовища і ділянки лісу, і заробляли собі на життя від тваринництва і вирубки дерев. Усі ці економічні ресурси та доходи, отримані від заявників, були визнані як «майно» для цілей статті 1 Протоколу № 1 (пасовища і лісові землі, і заробляли собі на життя з тваринництва і вирубки дерев. Усі ці економічні ресурси та доходи, які отримували заявники, були віднесені до категорії «власності» для цілей статті 1 Протоколу № 1 (*ibid.*, § 139).

58. Як підсумок, заявники зобов'язані надавати *prima facie* докази на підтримку своїх скарг відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо знищення майна у контексті збройного конфлікту.

ix. Ембріон людини

59. Враховуючи економічний та майновий предмет регулювання статті 1 Протоколу № 1, людські ембріони не можуть бути зведені до «майна» у розумінні цього положення (*Parrillo v. Italy* [ВП], § 215).

В. Втручання у право на мирне володіння своєю власністю

1. Підхід «три правила»

60. Після того, як Суд переконується в тому, що стаття 1 Протоколу № 1 є застосовною до обставин справи, він розпочинає основний аналіз оскаржених обставин.

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

61. Стаття 1 Протоколу № 1 містить три окремі правила. Перше правило, викладене в першому реченні першого пункту, має загальний характер і проголошує принцип мирного володіння майном. Друге правило, яке міститься у другому реченні першого пункту, охоплює лише позбавлення власності і підпорядковує його певним умовам. Третє правило, зазначене у другому пункті, визнає, що Договірні держави мають право, зокрема, здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів (*Sporrong and Lonnroth v. Sweden*, § 61; *Iatridis v. Greece* [ВП], § 55; *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [ВП], § 52; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 62; *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 98; *Immobiliare Saffi v. Italy* [ВП], § 44; *Broniowski v. Poland* [ВП], § 134; and *Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 93).

62. Ці три правила не є «окремими» в тому значенні, що вони не пов'язані між собою: друге і третє правила стосуються окремих випадків втручання в право на мирне володіння майном і тому вони повинні тлумачитися у світлі загального принципу, викладеного в першому правилі (*Former King of Greece and Others v. Greece* [ВП], § 50; *Brunckrona v. Finland*, § 65; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 62) (для більш докладної інформації дивіться підрозділи Позбавлення власності, Контроль за використанням або Загальне правило).

63. Втручання повинне виконувати певні критерії: воно повинне відповідати принципу законності і переслідувати законну мету за допомогою засобів, які є достатньо пропорційними меті, яку намагаються реалізувати (*Beyeler v. Italy* [ВП], §§ 108-114).

64. Цей підхід структурує метод розгляду Судом справ, в яких він визнає, що стаття 1 Протоколу № 1 є застосовною (дивіться розділ Застосовність статті 1 Протоколу № 1). Він складається з низки послідовних кроків, під час яких розглядаються наступні питання: чи було втручання у право заявника на мирне користування його/її «майном»? Якщо так, то чи таке втручання складало позбавлення власності? Якщо ні, то чи був це контроль за користуванням відповідним майном? Якщо заходи, які зачіпають права заявника, не можуть бути кваліфіковані як позбавлення або контроль за користуванням майна, факти справи тлумачаться Судом у світлі загального принципу поваги до мирного користування «майном».

65. У переважній більшості справ, якщо Суд встановив, що втручання не підпорядковувалося умовам, передбаченим законодавством або не переслідувало цілі в інтересах суспільства, він виявляє порушення Конвенції лише на цій підставі і не вважає за необхідне розпочинати аналіз пропорційності оскаржених заходів (*Simonyan v. Armenia*, §§ 25-26; *Vijatovic v. Croatia*, § 58; *Gubiyev v. Russia*, § 83; *Dimitrovi v. Bulgaria*, §§ 52-56; and *Bock and Palade v. Romania*, §§ 58-65) (для більш докладної інформації дивіться підрозділи Принцип законності та Громадський або загальний інтерес).

66. Проте у деяких рідкісних випадках Суд залишає одне з цих питань відкритим і продовжує розгляд справи відповідно до критерію пропорційності (*Megadat.com SRL v. Moldova*, § 67, та *Unsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria*, § 43) (для отримання більш докладної інформації див. підрозділ Пропорційність та суміжні питання (справедливий баланс, компенсація, межі розсуду)).

67. Після того, як Суд переконається в тому, що існує втручання в права заявника, у кожній окремій справі він розглядає, до якої категорії належить оскаржене втручання. Якщо право власності заявника було скасоване згідно з положеннями національного законодавства, він розглядає справу згідно з другим реченням першого пункту, тобто як позбавлення «власності». Позбавлення «власності» охоплює цілий ряд ситуацій незалежно від того як це кваліфікується відповідно до національного законодавства, коли було скасовано саму сутність індивідуального права.

68. Заходи, які є менш агресивними, ніж експропріація, можуть бути визнані Судом як «контроль за користуванням майном». У певних справах необхідно встановлювати тонку межу між заходами, які кваліфікуються як контроль за користуванням майном, та заходами, які

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

становлять позбавлення власності. Те ж саме стосується і розмежування контролю за користуванням майном та заходів, які розглядаються Судом відповідно до першого загального принципу мирного користування власним майном. Взагалі, що менш нав'язливим є захід, то більш він підлягає аналізу відповідно до першого загального принципу, ніж відповідно критерію контролю за користуванням майном.

69. Подібні заходи можуть бути по-різному кваліфіковані Судом (наприклад, у справі *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*, §§ 62-64 наказ про експропріацію разом із заборону будівництва протягом значного періоду часу були проаналізовані як контроль за користуванням майном, у той час як аналогічні заходи розглядалися відповідно до загального принципу у справі *Phocas v. France*, § 52; *Iatridis v. Greece* [ВП], § 55; *Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, § 40; *Pialopoulos and Others v. Greece*, § 53. Likewise, у справі *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*, § 34, скасування вимог про компенсацію шляхом законодавчого втручання розглядалося як позбавлення власності, в той час як у справі *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece* Суд розглянув такий самий тип заходів відповідно до першого правила статті 1 Протоколу № 1.

70. У деяких справах Суду складніше кваліфікувати захід або ряд заходів як позбавлення власності або контроль над використанням власності, по суті тому, що його неможливо легко уподібнити до заходів, визначених у існуючому прецедентному праві, або тому, що ряд заходів складається з неспівставних рішень, які належать до різних галузей національного законодавства. У таких справах Суд, ймовірно, буде аналізувати обставини справи відповідно до загального принципу першого речення статті 1 Протоколу № 1. Він застосовується, зокрема, до ситуацій, коли не лише одне рішення, а й поєднання різних заходів / рішень вплинуло на власність заявника (*Dokic v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 55-56 - договір купівлі-продажу квартири має юридичну силу, заявник зареєстрований як власник, але не може повернути квартиру; і *Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal*, § 85 - за відсутності офіційного рішення про експропріацію обмеження права власності витікало із зменшеної можливості розпоряджатися нею та від збитків, викликаних тим фактом, що передбачалася експропріація; але заявники продовжували працювати на земельній ділянці). У справі, в якій заявники скаржилися на те, що їх права були порушені через розбіжність між оцінкою ринкової вартості експропрійованого майна з метою визначення компенсації та оцінкою з метою визначення податку на спадщину щодо тієї ж власності, експропріація та оподаткування розглядалися окремо і не було виявлено жодного порушення. Проте, об'єднаний вплив обох заходів розглядався відповідно до першого правила і призвів до виявлення порушення (*Jokela v. Finland*, §§ 61-65).

71. У таких справах, незважаючи на те, що всі ці заходи не мають однакового правового наслідку і мають різні цілі, Суд зазвичай вважає, що вони повинні розглядатися разом у світлі загального принципу поваги до мирного володіння своїм майном (*Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal*, §§ 84-85).

72. Ця складність у кваліфікації заходів до категорії контролю за користуванням майном або категорії, яка підпадає під загальний принцип, також відображається в тому, що в деяких справах Суд точно не зазначає, яка частина статті 1 Протоколу № 1 застосовується у справі (*Papamichalopoulos v. Greece*, § 46) або прямо залишає це питання відкритим (*Lavrechov v. the Czech Republic*, § 43; *Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 55; *Unsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria*, §§ 39-40).

73. У будь-якому випадку Суд буде застосовувати ті ж самі критерії оцінювання незалежно від класифікації втручання. У всіх випадках воно повинне бути в інтересах суспільства (дивіться нижче розділ Втручання в інтересах суспільства), дотримуватися умов, передбачених законом (дивіться розділ Втручання за умов, передбачених законом, нижче) і пройти тест на справедливий баланс (дивіться розділ Про пропорційність та суміжні питання, нижче).

74. Судові провадження, які стосуються цивільно-правового спору між приватними особами, самі по собі не викликають відповідальність держави відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

Конвенції (*Ruiz Mateos v. the United Kingdom*, Commission decision, pp. 268 та 275; *Gustafsson v. Sweden* [ВП], § 60; *Skowronski v. Poland* (ухв.); *Kranz v. Poland* (ухв.); *Eskelinen v. Finland* (ухв.); *Tormala v. Finland* (ухв.)). Лише той факт, що держава, за допомогою своєї судової системи, передбачає судові вирішення спорів з приватного права не викликає втручання держави у права власності згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 (Kuchař i Štis проти Чеської Республіки, рішення Комісії), навіть якщо фактичний результат рішення, прийнятого цивільним судом, викликає втрату певного «майна». Проте, згідно зі статтею 1 Протоколу № 1, держава зобов'язана, принаймні, створити мінімальну законодавчу базу, яка включає належний суд, що дозволяє особам, які стверджують про порушення їхніх права, ефективно відстоювати свої права і їх виконання. Якщо держава не буде робити цього, вона серйозно не виконуватиме свій обов'язок захищати верховенство права і запобігати свавілля (*Kotov v. Russia* [ВП], § 117).

75. Юрисдикція Суду щодо перевірки того, чи було національне законодавство правильно розтлумачене та застосоване, є обмеженою, і його функція полягає не в тому щоб замінити національні суди. Навпаки, його роль полягає у забезпеченні того, щоб рішення цих судів не були свавільними або явно необґрунтованими (*Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 83). Держава може бути притягнута до відповідальності за збитки, викликані такими рішеннями, лише якщо рішення суду не відповідають національному законодавству або якщо вони є неправильними внаслідок свавілля або явної необґрунтованості, що суперечить статті 1 Протоколу № 1, або якщо особа була свавільно та несправедливо позбавлена власності на користь іншої особи (*Bramelid and Malmstrom v. Sweden*, Commission decision, pp. 82-83; *Dabic v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (ухв.); *Vulakh and Others v. Russia*, § 44).

76. Суд лише у виняткових випадках вважав рішення цивільного суду втручанням, оскільки способи його виконання були настільки негнучкими, що покладали на сторону надмірний тягар (*Milhau v. France*, §§ 48-53). Він також вважав так у справі, в якій квартира, яку заявник придбала на підставі підроблених документів, в яких зазначалося, що вона була придбана в рамках схеми приватизації, була згодом відібрана в неї муніципалітетом, з огляду на те, що предмет спору і застосовані основні положення містили важливі елементи публічного права і стосувалися регуляторних функцій держави (*Gladysheva v. Russia*, §§ 52-59; *SIA AKKA/LAA v. Latvia*, §§ 58-59 - рішення у провадженні про захист інтелектуальної власності авторів, які доручили організації-заявникові управляти авторськими правами на їх музичні твори, що становило втручання).

а. Позбавлення власності

77. Якщо права заявника були скасовані в силу закону, Суд буде розглядати скарги заявника відповідно до другого правила, а саме позбавлення власності.

78. У справі *The Holy Monasteries v. Greece*, §§ 60-61, 61 Суд постановив, що наслідком законоположення, яке автоматично надає державі право використання і володіння зазначеним майном, є передача державі усієї повноти права власності на таку землю і складає позбавлення «майна».

79. Позбавлення «майна» може виникнути також у ситуаціях, коли не було офіційного рішення, яке скасовує права особи, але вплив набору різних заходів, які застосовували державні органи влади, на «майно» заявника є настільки значним, щоб робить їх подібними до експропріації. Для того, щоб визначити, чи відбулося позбавлення «власності», Суд не повинен обмежуватися лише перевіркою того, чи відбулося позбавлення права володіння або офіційна експропріація; він повинен не обмежуватися зовнішнім виглядом і досліджувати реалії оскарженої ситуації. Оскільки призначенням Конвенції є гарантування «практичних та ефективних прав», Суд повинен встановити, чи відбулося у цій ситуації фактичної експропріації (серед інших авторитетних джерел, *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*, § 63; *Vasilescu v. Romania*, § 51; *Schembri and Others v. Malta*, § 29; *Brumarescu v. Romania* [ВП], § 76; *Depalle v. France* [ВП], § 78). Дійсно, згідно з різними статтями Конвенції прецедентне право Суду вказує на те, що може що може виникнути потреба вийти за межі видимості та використовуваної мови і зосередитися на реаліях

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

ситуації (наприклад, *Apar Bologna v. Malta*, § 83).

80. Наприклад, у справі, в якій військово-морські сили заволоділи земельною ділянкою заявників, створили там військово-морську базу і заявники згодом не могли мати доступу до їх власності або продавати, заповідати, закладати або дарувати її, здатність розпоряджатися земельною ділянкою разом з безуспішними спробами виправити ситуацію викликали досить серйозні фактичні наслідки для заявників для того, щоб Суд дійшов висновку, що вона була експропрійована навіть за відсутності будь-якого офіційного рішення про експропріацію (*Papamichalopoulos v. Greece*, §§ 44-46).

81. У справі, яка стосується тривалого арешту золотих монет, конфіскованих до набуття чинності Протоколу № 1, коли рішення про повернення монет заявникові, видане після набуття чинності, було скасоване, Суд зазначив, що практична перешкода може складати порушення Конвенції так само як і правова перешкода. Втрата здатності розпоряджатися майном разом із невдалими спробами виправити ситуацію викликали досить серйозні наслідки для заявника для того, щоб розглядатися Судом як фактична конфіскація (*Vasilescu v. Romania*, §§ 51-54).

82. У справі, в якій муніципалітет видав наказ згідно з прискореною процедурою про володіння земельної ділянки компанії-заявника, фізично заволодів цією земельною ділянкою і розпочав дорожньо-будівельні роботи, наступне рішення, яке із ретроспективно дозволило незаконне володіння органами державної влади, позбавило компанію-заявника можливості отримати реституцію своєї земельної ділянки. Ефект від рішення суду фактично складав позбавлення «майна» (*Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, § 54). Втрата 40 відсотків і 100 відсотків вартості земельних ділянок у поєднанні з частковою втратою фізичного доступу до них внаслідок будівництва дамби також вважалися фактичною експропріацією (*Aygun v. Turkey*, § 39).

83. Якщо Суд вважає заходи або комплекс заходів експропріацією, це зазвичай викликає зобов'язання держави присудити компенсацію постраждалому власнику (дивіться підрозділ Компенсація за втручання у власність як елемент справедливого балансу).

b. Контроль за користуванням

84. Заходи, класифіковані Судом відповідно до третього правила як контроль за коуварістанням охоплюють ряд ситуацій, в тому числі, наприклад, наступне: скасування або зміна умов ліцензій, які впливають на здійснення господарської діяльності (*Tre Traktorer Aktiebolag v. Sweden*, § 55; *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland*, § 49; *Bimer S.A. v. Moldova*, §§ 49 and 51; *Megadat.com SRL v. Moldova*, § 65); системи контролю за орендою (*Mellacher and Others v. Austria*, § 44; *Hutten-Czapska v. Poland* [ВП], § 160; *Anthony Aquilina v. Malta*, § 54; *Bitto and Others v. Slovakia*, § 101); встановлене законом призупинення виконання наказів про повернення власності орендарям, які перестали платити орендну плату (*Immobiliare Saffi v. Italy* [ВП], § 46);); встановлені законом обмеження для рівня орендної плати, яку власники майна могли б вимагати від орендаря та безстрокове продовження договору оренди на тих самих умовах, в той час як власники продовжували отримувати орендну плату на тих самих умовах, на які вони добровільно погодилися під час підписання угоди і могли вільно продати свою земельну ділянку незважаючи на те, що вона знаходилася в оренді (*Lindheim and Others v. Norway*, § 75-78); втрата певних виключних прав на землю (*Chassagnou and Others v. France* [ВП], § 74 - обов'язок бути терпимим до полювання на земельній ділянці заявників; *Herrmann v. Germany* [ВП], § 72); відмова в офіційній реєстрації автомобіля (*Yaroslavtsev v. Russia*, § 32; *Sildedzis v. Poland*, § 45); накладення позитивних зобов'язань на власника земельної ділянки (наприклад, обов'язкове лісовідтворення - *Denev v. Sweden*, рішення Комісії); або правова класифікація як лісове угіддя з відповідними зобов'язаннями, накладеними на власника (*Ansay and Others v. Turkey* (ухв.)).

85. Знесення незаконно збудованих будівель зазвичай розглядається як контроль за користуванням майном (*Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria*, § 69). У справі *Saliba v. Malta*, § 46, Суд постановив, що наслідки наказу про знесення абсолютно незаконної конструкції полягали в

тому, щоб повернути речі в те становище, в якому вони б знаходилися, якщо б вимогами закону не знехтували. Проте, у ряді справ заходи знесення складали покарання і тому підпадали під дію кримінального аспекту статті 6 Конвенції незважаючи на те, що особу не було засуджено у кримінальному провадженні (*Hamer v. Belgium*, §§ 59-60). Так само, у справі *Sud Fondi srl and Others v. Italy* (ухв.), Суд постановив, що стаття 7 підлягає застосуванню до конфіскації незаконно меліорованої землі, що призвело до знесення вже збудованих будівель.

86. Вилучення та конфіскація розглядаються Судом як контроль за користуванням майном відповідно до пункту другого статті 1 Протоколу № 1 незважаючи на очевидний факт, що такі заходи тягнуть за собою позбавлення «майна» (*AGOSI v. the United Kingdom*, § 51; *Raimondo v. Italy*, § 29; *Honecker and Others v. Germany* (ухв.); *Riela and Others v. Italy* (ухв.)). Тому усталеним підходом Суду є те, що захід конфіскації складає контроль за користуванням майном (*Air Canada v. the United Kingdom*, § 34; *Silickiene v. Lithuania*, § 62).

87. Навіть превентивні заходи конфіскації, призначені за відсутності засудження в кримінальному провадженні не складають порушення статті 1 Протоколу № 1. Дія презумпції про те, що майно особи, підозрюваної в належності до злочинної організації, складає доходи від незаконної діяльності, якщо відповідне провадження надає власникові розумну можливість наводити свої доводи органам влади у цій справі, не заборонене само по собі, особливо якщо суди позбавлені можливості засновувати свої рішення лише на простій підозрі (*Arcuri and Others v. Italy* (ухв.)).

с. Загальне правило

88. Перше правило має загальний характер. Якщо втручання у права власності не може бути кваліфіковане згідно з другим або третім правилом, застосовується перше правило (так звана універсальна формула).

89. У справі *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*, §§ 64-65, Суд постановив, що дозволи на експропріацію були початковим кроком у процедурі, яка призводить до позбавлення «майна» і розглядав їх відповідно до першого речення першого пункту.

90. У справі *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, §§ 62 та 68, Суд розглянув законодавче втручання, яке визнало арбітражне рішення недійсним і таким, яке не може бути виконаним примусово відповідно до загального правила, і виявив порушення права заявників на власність.

91. У справі *Loizidou v. Turkey* (§§ 61-64), стосувалася доступу заявниці до її майна на Північному Кіпрі. Суд постановив, що скарга заявниці не обмежувалася лише правом на свободу пересування, а також те, що стаття 1 Протоколу № 1 була застосовною. Заявниця залишалася законним власником земельної ділянки. Постійна відмова збройних сил Туреччини в доступі до цієї земельної ділянки вважалася втручанням і було встановлено порушення права заявника на мирне володіння своїм майном відповідно до загального правила.

92. Такі заходи, як процедура консолідації земель (*Protsch v. Austria*, § 42), містобудівна політика (*Phocas v. France*, § 52), адміністративне виселення (*Iatridis v. Greece* [ВП], § 55), затвердження плану використання землі (*Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, § 40), та заходи планування - заморожування будівлі – стосовно власності заявника (*Pialopoulos and Others v. Greece*, § 56) були розглянуті відповідно до загального принципу.

2. Принцип законності

93. Будь-яке втручання в права, захищені статтею 1 Протоколу № 1, повинне відповідати вимогі законності (*Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 95; *Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 112). Вираз «на умовах, передбачених законом», який стосується будь-якого втручання в право на мирне володіння «майном» повинен тлумачитися так само, як вираз «згідно із законом» у статті 8 стосовно втручання в права, захищені цим положенням, або як вираз «встановлений законом» стосовно втручання в права, захищені статтями 9, 10 і 11 Конвенції.

Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

94. Принцип законності є першою і найважливішою вимогою статті 1 Протоколу № 1. Друге речення першого пункту передбачає позбавлення «власності» «на умовах, передбачених законом», а другий пункт визнає, що держави мають право здійснювати контроль за користуванням майном шляхом впровадження «законів». Крім того, верховенство права, один з основоположних принципів демократичного суспільства, є притаманним всім статтям Конвенції (*Iatridis v. Greece* [ВП], § 58; *Former King of Greece and Others v. Greece* [ВП], § 79; *Broniowski v. Poland* [ВП], § 147).

95. Існування правової основи у національному законодавстві саме по собі не є достатнім для дотримання принципу законності. Крім того, правова основа повинна мати певну якість, тобто вона повинна бути сумісною з верховенством права і повинна забезпечувати гарантії від свавілля. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що, згадуючи «закон» стаття 1 Протоколу № 1 посилається на ту саму концепцію, на яку посилається Конвенція в інших місцях використовуючи цей термін, поняття, яке включає як статутне право, так і прецедентне право (*Spacek, s.r.o., v. the Czech Republic*, § 54; *Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 96).

96. Вимога щодо законності у розумінні Конвенції вимагає відповідності принципів верховенства права, що включає свободу від свавілля (*East West Alliance Limited v. Ukraine*, § 167; *Unsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria*, § 37).

97. Принцип законності також передбачає, що застосовні положення національного законодавства повинні бути достатньо доступними, точними та передбачуваними у своєму застосуванні (*Beyeler v. Italy* [ВП] § 109; *Hentrich v. France*, § 42; *Lithgow and Others v. the United Kingdom*, § 110; *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 103; *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy* [ВП], § 187; *Hutten-Czapska v. Poland* [ВП], § 163).

98. Щодо доступності закону, термін «закон» необхідно розуміти в його матеріально-правовому, а не формальному значенні. Отже, той факт, що певні положення, які стосуються реалізації прав, захищених статтею 1 Протоколу № 1, не були опубліковані в офіційних бюлетенях у передбаченій законом формі для оприлюднення законодавчих або нормативно-правових документів, обов'язкових для громадян і юридичних осіб загалом, не перешкоджає вважати такі положення законом, якщо Суд переконаний в тому, що громадськість була повідомлена про них за допомогою інших засобів (*Spacek, s.r.o., v. the Czech Republic*, §§ 57-60).

99. У контексті статті 6 Конвенції принцип верховенства права та поняття справедливого судового розгляду перешкоджає втручанням законодавчого органу в здійснення правосуддя з метою впливу на судові вирішення спору, за винятком переконливих підстав, що свідчать про загрозу інтересам суспільства (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, § 49; *National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom*, § 112; *Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France* [ВП], § 57; *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy*, § 76). Проте, якщо розглядати відповідно до статті 1 Протоколу № 1, закони зі зворотною силою, які, як було виявлено, склали законодавче втручання, все ще відповідали вимогам законності статті 1 Протоколу № 1 (*Maggio and Others v. Italy*, § 60, *Arras and Others v. Italy*, § 81; *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy*, § 104). Заходи з контролю за користуванням, вжиті на підставі законів, прийнятих після подій, які викликають втручання, не є незаконними (*Saliba v. Malta*, §§ 39-40), якщо ці закони не прийняті спеціально з метою впливу на результат окремої справи. Ані Конвенція, ані її протоколи не перешкоджають законодавчому органу втручатися в існуючі договори зі зворотною дією (*Mellacher and Others v. Austria*, § 50; *Back v. Finland*, § 68).

100. Проте, за певних обставин застосування законодавства зі зворотною силою, дія якого полягає у позбавленні будь-якої особи існуючого раніше «активу», який є частиною його «майна», може скласти втручання, яке може порушити справедливий баланс між вимоги загального інтересу з одного боку, і захистом права на мирне володіння своїм «майном» - з

іншого (*Maurice v. France* [ВП], §§ 90 та 93).

101. Принцип законності передбачає також обов'язок держави або іншого державного органу влади виконувати судові накази або рішення проти них (*Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, § 56; див. нижче розділ Виконавче провадження).

3. Суспільний і загальний інтерес

102. Будь-яке втручання державного органу у право вільно володіти своїм майном може бути виправданим лише тоді, якщо воно відповідає законним публічним (та загальним) інтересам (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], п. 113).

103. Судом встановлено, що такі цілі підпадають під поняття суспільного інтересу в розумінні такого положення: усунення соціальної несправедливості у житловому секторі (*James and Others v. the United Kingdom*, п. 45); націоналізація окремих галузей промисловості (*Lithgow and Others v. the United Kingdom*, п.п. 9, 109); прийняття земельних та містобудівних планів (*Sporrong and Lonnroth v. Sweden*, п. 69); (*Cooperativa La Laurentina v. Italy*, п. 94); забезпечення права на землю у зв'язку із реалізацією місцевого плану забудови земельної ділянки (*Skibinscy v. Poland*, п. 86); запобігання ухиленню від сплати податків (*Hentrich v. France*, п. 39); заходи щодо запобігання і протидії незаконному обігу наркотиків та їх контрабанді (*Butler v. the United Kingdom* (ухв.); заходи щодо обмеження споживання алкоголю (*Tre Traktorer AB v. Sweden*, п. 62); захист моральності (моральних цінностей) (*Handyside v. the United Kingdom*, п. 62); контроль за дотриманням законодавства, що гарантує законне походження привезених в обіг автомобілів (*Sildedzis v. Poland*, п. 50); конфіскація незаконно отриманих грошей (*Honecker and Others v. Germany* (ухв.); забезпечення безперебійної роботи судової системи із подальшим обґрунтуванням важливої ролі здійснення правосуддя без невиправданих затримок, які можуть поставити під загрозу його ефективність і знизити рівень довіри до нього (*Konstantin Stefanov v. Bulgaria*, § 64).

104. Охорона навколишнього природного середовища також підпадає під категорію суспільного інтересу (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (по суті скарги) [ВП], п. 295; *Bahia Nova S.A. v. Spain* (ухв.); *Chapman v. the United Kingdom* [ВП], п. 82). У справі *Hamer v. Belgium* (п. 79) Суд констатував, що «у сучасному суспільстві захист навколишнього природного середовища набуває більш важливого значення», «навіть певні основні права, такі як право власності, в економічному аспекті не повинні мати переваги над підходом, що стосується охорони навколишнього природного середовища, зокрема, коли у державі набуло чинності законодавство, що врегульовує це питання», навіть якщо жодною статтею Конвенції спеціально не передбачено забезпечення загального захисту навколишнього природного середовища (зокрема, у справі (*Kyrtatos v. Greece*, п. 52).

105. Виправлення помилок, які допустила держава щодо застосування статті 1 Протоколу № 1, також підпадає під поняття суспільного інтересу (*Albergas and Arlauskas v. Lithuania*, п. 57; *Pyrantiene v. Lithuania*, п.п. 44-48; *Becvar and Becvarova v. the Czech Republic*, п. 67); ураховуючи випадки набуття права на одержання соціальних виплат на законних підставах фізичними особами у зв'язку із ухваленням індивідуальних рішень, що, як з'ясувалося, прийняті із порушенням процедури їх ухвалення (*Moskal v. Poland*, п. 63). Ураховуючи широкий підхід до припинення вжиття заходів, спрямованих на дотримання законодавства щодо виплат пенсійних пільг, які вважаються невиправданими або набутими незаконно, також захищають суспільний інтерес із метою забезпечення більшої справедливості у системі пенсійного забезпечення (*Cichopek and Others v. Poland* (ухв.), п. 144).

106. Різні регуляторні заходи, що застосовуються державою у сфері житлових правовідносин, такі як регулювання орендної плати або забезпечення прав сторін орендних правовідносин особливими гарантіями, часто сприймаються Судом як суспільний інтерес, який відповідає меті соціального захисту орендарів (*Anthony Aquilina v. Malta*, п. 57; *Velosa Barreto v. Portugal*, п. 25;

Hutten-Czapska v. Poland [ВП], п. 178; *Amato Gauci v. Malta*, п. 55).

107. Збереження культурної спадщини і, у разі необхідності її раціональне використання, спрямовані, у доповненні до підтримки певного рівня життя, ще й на захист історичної, культурної та творчої спадщини регіону та його мешканців. Таким чином, вони є важливою цінністю, обов'язок захисту й розвитку яких покладено на державні органи (*Beyeler v. Italy* [ВП], § 112; *SCEA Ferme de Fresnoy v. France* (ухв.); *Debelianovi v. Bulgaria*, § 54; *Kozacioglu v. Turkey* [ВП], § 54).

108. Перелік цілей, втручання у який може бути підставою для того, щоб потрапити в сферу суспільного інтересу, є великим і може включати сукупність нових, які підпадають під міркування державної політики за умови різних фактичних обставин. Зокрема, рішення про прийняття законів про експропріацію майна (*Former King of Greece and Others v. Greece* [ВП], § 87; *Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 106) або соціально-страхових пільг зазвичай передбачає розгляд політичних, економічних та соціальних питань. Суд поважатиме думку законодавчого органу стосовно тлумачення поняття «суспільний інтерес», якщо така думка не є явно не обґрунтованою (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 113).

109. Відповідно до системи захисту, встановленої Конвенцією, національні органи влади повинні першочергово оцінити ступінь суспільного занепокоєння щодо позбавлення власності або втручання у мирне користування (володіння) «майном». Ураховуючи й інші сфери правового регулювання, на які поширюються гарантії Конвенції, державні органи влади користуються широкою свободою розсуду (дискрецією). Наприклад, така свобода розсуду, якою наділений законодавчий орган для реалізації соціальної та економічної політики, матиме широкі межі, а отже, Суд поважатиме рішення законодавчого органу щодо визначення поняття «суспільний інтерес», якщо це рішення не є явно необґрунтованим (*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 113). Крім того, поняття «суспільний інтерес» є неодмінно широким за змістом (*Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 106; *R.Sz. v. Hungary*, § 44; *Grudic v. Serbia*, § 75). Суд зазвичай враховує аргументи Договірних Держав про те, що втручання було здійснено в інтересах суспільства, а інтенсивність проведення перевірки щодо втручання є низькою. Отже, докази заявника про те, що такий показник в дійсності відображав зовсім іншу мету, ніж та, на яку посилалася держава-відповідач в контексті даної справи перед Судом, рідко має серйозні перспективи успіху. У будь-якому випадку для Суду достатньо, щоб втручання слугувало саме суспільним інтересам, навіть якщо воно відрізняється від того, на що прямо посилався Уряд у судовому провадженні. У деяких випадках Суд навіть визначив мету з власної ініціативи (*Ambruosi v. Italy*, § 28; *Marija Bozic v. Croatia*, § 58).

110. Межі свободи розсуду держави, зокрема, будуть широкими тоді, коли, наприклад, закони буде ухвалено у контексті зміни політичного та економічного режиму (*Valkov and Others v. Bulgaria*, п. 91); ухвалення державної політики щодо захисту державного бюджету (*N.K.M. v. Hungary*, п.п. 49 і 61); перерозподілу коштів (*Savickas and Others v. Lithuania* (ухв.)); або в контексті заходів жорсткої економії, спричинених серйозною економічною кризою (*Koufaki and Adedy v. Greece* (ухв.), п.п. 37 та 39; та *Da Conceigao Mateus and Santos Janeiro v. Portugal* (ухв.), п. 22; *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (ухв.), п. 37).

111. У результаті прояву такої поваги до оцінювання національними органами влади рівня втручання, випадки не визнання Судом суспільного інтересу, що виправдовує втручання, є винятковими (*S.A. Dangeville v. France*, п.п. 47 та 53-58 – неможливість повернути надміру сплачений податок; *Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland*, п. 56) – анулювання ліцензії заявників без будь-яких причин, що становлять суспільний інтерес, на які посилалися органи у відповідних рішеннях; *Vassallo v. Malta*, п. 43 – через двадцять вісім років, починаючи з моменту відчуження майна без подальшого його цільового використання, відповідно до умов попереднього відчуження, виникає питання, що стосується статті 1 Протоколу № 1, щодо вимог суспільного інтересу; та *Megadat.com SRL v. Moldova*, п. 79 - не доведено Суду, що органи влади

дотримувалися будь-яких справжніх і послідовних політичних міркувань при визнанні недійсними ліцензій компанії-заявника.

4. Пропорційність та пов'язані з цим питання (справедливий баланс, компенсація, межі свободи розсуду)

112. Для відповідності загальному правилу, викладеному у першому реченні першого пункту статті 1 Протоколу № 1, втручання у право на мирне володіння «майном», з-поміж, встановленого законом і задля суспільного інтересу, має досягти «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та умовами захисту основних прав людини (*Beyeler v. Italy* [ВП], п. 107; *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], п. 108).

113. Отже, у справах, за результатами розгляду яких констатовано порушення статті 1 Протоколу № 1, Суд повинен з'ясувати, чи з причини дії або бездіяльності держави, особа, яка має відношення до цього, повинна була нести непропорційний та надмірний тягар. Оцінюючи дотримання цієї вимоги, Суд має дослідити у цілому коло різних інтересів із урахуванням того, що Конвенція покликана захищати права, які є «практичними та ефективними». У цьому контексті слід підкреслити, що невизначеність – законодавча, адміністративна або така, що впливає з практики і застосовується органами влади – є чинником, який необхідно враховувати при оцінці поведінки держави (*Broniowski v. Poland* [ВП], § 151).

114. Пошук цього балансу притаманний Конвенції у цілому, а також відображений у структурі статті 1 Протоколу № 1 (*Sporrong and Lonnroth v. Sweden*, § 69; *Brumarescu v. Romania* [ВП], § 78; *Saliba v. Malta*, § 36; *Bistrovic v. Croatia*, § 34).

115. Питання про те, чи було досягнуто справедливого балансу, набуває актуальності лише після того, як буде встановлено, що це втручання відповідає суспільному інтересу та вимогам законності і не є безпідставним (*Iatridis v. Greece* [ВП], § 58; *Beyeler v. Italy* [ВП], § 107).

116. Вирішального характеру набуває питання тоді, чи було порушення статті 1 Протоколу № 1. Суд, як правило, проводить поглиблений аналіз вимоги пропорційності, на відміну від більш обмеженого перегляду того, чи стосувалося втручання питання суспільного інтересу (див. розділ «Втручання у суспільні інтереси» вище).

117. Метою тесту пропорційності є встановлення способу та ступеню обмеження заявника у реалізації його права; до яких саме негативних наслідків призвело таке обмеження, накладене на заявника. У подальшому цей вплив може бути збалансовано із урахуванням ступеню важливості суспільних інтересів та рівнем втручання.

118. Численні фактори мають бути враховані під час оцінювання Судом. Не існує вичерпного переліку таких факторів. Вони змінюються, залежно від фактичних обставин справи та характеру відповідного втручання.

119. Загалом, коли виникає питання про суспільні інтереси, державні органи зобов'язані діяти своєчасно, належним чином і послідовно (*Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi v. Turkey*, § 46; *Novoseletskiy v. Ukraine*, § 102). Суд враховує поведінку сторін у судовому провадженні в цілому, включаючи дії, здійснені державою (*Beyeler v. Italy* [ВП], § 114; *Bistrovic v. Croatia*, § 35).

120. Для перевірки тесту на справедливий баланс у контексті статті 1 Протоколу № 1 встановлено такі типові чинники.

а. Процедурні чинники

121. Хоча статтею 1 Протоколу № 1 не передбачено чіткого переліку процедурних вимог, зміст статті слід тлумачити таким чином, що особам, які постраждали внаслідок втручання у їх «майно», повинна бути надана розумна можливість подати свою справу до відповідальних

органів з метою ефективно оскаржувати ці заходи, посилаючись, в залежності від обставин, на неправомірність або свавільну й необґрунтову поведінку (*G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (по суті) [ВП], § 302; *Yildirim v. Italy* (ухв.); *AGOSI v. the United Kingdom*, §§ 55 and 58-60; *Air Canada v. the United Kingdom*, § 46; *Arcuri and Others v. Italy* (ухв.); *Riela and Others v. Italy* (ухв.)).

122. Встановлюючи, чи може така умова бути задоволена, Суд повинен зайняти узагальнену позицію щодо застосованих процедур (*AGOSI v. the United Kingdom*, § 55; *Bowler International Unit v. France*, §§ 44-45; *Jokela v. Finland*, § 45; *Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 59; *Microintellect OOD v. Bulgaria*, § 44).

123. В одній справі Судом було обґрунтовано, що надмірний тягар, який несе заявник, міг бути законним лише у випадку, якщо заявник мав право – у якому йому було відмовлено – на ефективне оскарження (*Hentrich v. France*, § 49). Суд перевіряє, чи застосована процедура надала заявникові справедливу можливість захищати свої інтереси (*Back v. Finland*, § 63). Порухення було встановлено у зв'язку із відмовою представника кредитної спілки надати своїм директорам доступ до бухгалтерських документів, щоб вони могли проаналізувати фінансовий аспект таких документів (*Druzstevni Zalozna Pria and Others v. the Czech Republic*, §§ 94-95). Також важливим є той факт, що основні аргументи, висунуті заявниками, були ретельно досліджені органами державної влади (*Megadat.com SRL v. Moldova*, § 74; *Novoseletskiy v. Ukraine*, § 111; *Bistrovic v. Croatia*, § 37). Функціонування презумпцій вигод, отриманих в результаті експропріації (*Papachelas v. Greece* [ВП], §§ 53-54), і припущення, що використовуються в контексті розрахунку компенсації за експропріацію (*Katikaridis and Others v. Greece*, § 49; *Efstathiou and Michailidis & Co. Motel Amerika v. Greece*, § 33) були приведені проти урядів.

124. Нездатність національних органів дотриматися балансу між приватними інтересами, що є предметом розгляду у справі, та суспільними інтересами, також може бути встановлена Судом як допущене порушення державою-відповідачем (*Megadat.com SRL v. Moldova*, § 74). Порушення було встановлено у справі, коли всі заощадження, отримані у результаті працевлаштування, були конфісковані в особи, яка отримала цю роботу за допомогою фальшивого паспорта. Національні суди не змогли перевірити, чи було дотримано справедливого балансу між положеннями наказу про конфіскацію і між правами власності та суспільними інтересами. Отже, невиконання національним судом тесту пропорційності може призвести до порушення статті 1 Протоколу № 1 (*Paulet v. the United Kingdom*, §§ 68-69).

125. Також має бути врахована і тривалість часу, що необхідний для оскарження заходів, які обмежують права заявника (*Luordo v. Italy*, § 70, якщо не було обґрунтовано доцільності такого обмеження права заявника на період процедури банкрутства. Хоча в принципі необхідно позбавити банкрута права керувати «майном» для досягнення мети цього провадження, рівень необхідності може бути зменшено протягом певного періоду часу і надмірною тривалістю проведення процедури банкрутства).

b. Вибір заходів

126. Одним з елементів тесту справедливого балансу є те, чи існували інші, менш суворі заходи, які були вжиті органами державної влади для дотримання державних інтересів. Однак, можливе їх існування не може бути причиною необґрунтованості законодавства, що є предметом оскарження. За умови, що законодавча влада залишається в межах своєї межі свободи розсуду, Суд не зобов'язаний визначати, чи буде передбачено законодавством найкращий спосіб вирішення цієї проблеми, або чи буде право на розсуд законодавця здійснюватися іншим способом (*James and Others v. United Kingdom*, § 51; *Koufaki and Adedy v. Greece* (ухв.), § 48).

127. Також може бути релевантним, чи можна було б досягти тієї ж мети шляхом меншого втручання в права заявника і чи розглянули органи влади можливість застосування цих менш суворих рішень. (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, §§ 651-654; *Vaskrsic v. Slovenia*, § 83).

128. Навіть тоді, коли Уряд не наводив конкретних причин щодо того, чому даний захід був єдиним відповідним способом досягнення бажаних соціальних та економічних цілей,

визначається, чи досліджував Уряд інші засоби їх досягнення або оцінював пропорційність цього заходу. З огляду на досягнуті цілі, Суд був готовий визнати, що причина вибору міри може бути неявною на початку (*Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine*, § 122). Суд також взяв до уваги той факт, що жодна інша держава-учасниця Ради Європи, в тому числі ті, що перебувають в аналогічній ситуації, не мала подібного заходу (*там само.*, § 127).

С. Основні питання, що стосуються тесту справедливого балансу

129. У деяких справах тест справедливого балансу включає питання, чи враховувалися державою у кожному конкретному випадку фактичні обставини справи, в тому числі, чи експропріація частини майна вплинула на вартість або можливість використання цієї частини, що не підлягала експропріації та належить заявникові (*Azas v. Greece*, §§ 51-53; *Interoliva ABEF v. Greece*, §§ 31-33). У разі недотримання такого чинника можливим є порушення статті 1 Протоколу № 1 тоді, коли характер і спосіб будівництва на території розміщення майна заявника, очевидно, безпосередньо сприяли істотному знеціненню вартості майна, наприклад, коли в безпосередній близькості від решти земель були побудовані дороги загального користування або інші споруди (*Ouzounoglou v. Greece*, § 30; *Bistrovic v. Croatia*, §§ 42-44).

130. Застосування презумпції, яка не може бути спростована, про те, що вартість залишку майна заявника збільшилася внаслідок експропріації, і що тому заявник скористався ним, було проведено проти держави-відповідача в контексті перевірки пропорційності (*Papachelas v. Greece* [ВП], §§ 53-54).

131. При розгляді пропорційності втручання в право заявника на мирне користування "майном" стан невизначеності, в якому заявник міг би опинитися внаслідок затримок, що належать до органів влади, є фактором, який необхідно враховувати в оцінка поведінки держави в таких судових процесах (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal*, § 54; *Broniowski v. Poland* [ВП], §§ 151 та 185; *Barcza and Others v. Hungary*, § 47; *Frendo Randon and Others v. Malta*, § 55; *Hunguest Zrt v. Hungary*, §§ 25 та 27; *Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine*, §§ 91 та 106).

132. У справах, коли втручання не полягало в експропріації, Суд також досліджує, чи передбачено національним законодавством певну форму компенсації для обмежень, що тривали протягом певного періоду часу, (*Skibinscy v. Poland*, §§ 93-95); чи було втручання надмірно високим або гнітючим (*Allianz-Slovenska-Poistovna, A.S., and Others v. Slovakia* (ухв.); *Konstantin Stefanov v. Bulgaria*, § 67); чи не було надано державі преференційного режиму в контексті цивільного судочинства, що призвело б до виникнення не вигідного становища особи (*Zouboulidis v. Greece (no. 2)*, §§ 32 та 35) – порушення за рахунок більш короткого періоду призначення на користь держави); чи була встановлена вартість майна відповідно до тих самих правил для цілей оподаткування та для цілей компенсації за експропріацію, яку сплачує держава (*Jokela v. Finland*, §§ 62 та 65 – порушення за рахунок того, що перше встановлюється набагато вище, ніж останнє).

133. Тимчасовий характер оскаржуваних заходів, як правило, є перевагою держави (*Da Conceigao Mateus and Santos Januario v. Portugal* (ухв.), § 29; *Savickas and Others v. Lithuania* (ухв.), § 92).

134. Якщо втручання у право людини на мирне користування своїм «майном» виникло в контексті виправлення помилки, вчиненої державним органом (який, як було зазначено раніше, слугує суспільному інтересу), в межах реалізації принципу належного врядування органи державної влади зобов'язані діяти оперативно задля виправлення своєї помилки (*Moskal v. Poland*, § 69; *Paplauskiene v. Lithuania*, § 49), але й такі помилки не повинні бути усунені за рахунок зацікавленої особи, особливо там, де немає конфлікту приватних інтересів (*Gashi v. Croatia*, § 40; *Gladysheva v. Russia*, § 80; *Pyrantiene v. Lithuania*, § 70; *Moskal v. Poland*, § 73; *Albergas and Arlauskas v. Lithuania*, § 74; *S.C. Antares Transport S.A. and S.C. Transroby S.R.L. v. Romania*, § 48).

d. Питання, що стосуються заявника

135. Одним із важливих факторів для перевірки балансу згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 є те, чи спробував заявник скористатися недоліком або прогалиною у системі (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom*, § 109; *OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X and Blanche de Castille and Others v. France*, §§ 69 and 71). Аналогічно, у справі *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (по суті) [ВП], § 301, Суд зауважив, що ступінь вини або недбалості з боку заявників або, принаймні, відношення між поведінкою осіб та правопорушенням може бути враховано для того, щоб оцінити, чи була конфіскація пропорційною. Кваліфікація особи як бухгалтера була однією з вирішальних причин для вирішення того, що відшкодування надлишкових внесків без відсотків було пропорційним (*TAŞKAYA v. Turkey* (ухв.), §§ 49-50). У деяких випадках особиста вразливість заявника також враховується, зокрема, як у справі *Pyrantiene v. Lithuania*, § 62, коли заявник перебував у пенсійному віці, страждав від довгострокової непрацездатності). Зобов'язання, покладене на заявника на виплату вже отриманих пільг на підставі адміністративного рішення, у її добросовісному розумінні та у випадках, коли державні органи влади допустили помилку, не беручи до уваги стан здоров'я особи, її матеріальне становище, вважається непропорційною (*Cakarevic v. Croatia*, §§ 82-90).

136. Суд може також перевірити, чи спрямований такі заходи лише на окрему групу осіб, або такі заходи були загальнозастосовуваними (*Hentrich v. France*, § 47; *R.Sz. v. Hungary*, § 60).

137. Важливо також, чи мав заявник обґрунтовані підстави знати про правові обмеження на власність у ситуаціях, коли йому було заборонено, наприклад, побудувати інший будинок на своїй території або змінити його використання або втратити «майно» (*Allan Jacobsson v. Sweden (no. 1)*, §§ 60-61; *Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E. v. Greece*, § 53; and *Depalle v. France* [ВП], § 86 - для цілей визначення того, чи захищені права заявника) і, зокрема, чи знав він про ці обмеження при купівлі відповідного майна. При розгляді окремих справ Судом обґрунтовано повну відсутність компенсації, коли власник знав або повинен був знати про ймовірність встановлення майбутніх обмежень. У справі *Fredin v. Sweden (no. 1)*; §§ 12, 16 and 54, за змістом положень екологічного закону передбачено скасування ліцензії на видобуток вугілля без компенсації після спливу десятирічного строку. Вона вже діяла протягом кількох років, коли заявник ініціював запровадження інвестиційної діяльності. У справі *Lqcz v. Poland* (ухв.) до договору купівлі-продажу було додано відповідні витяги з плану місцевого розвитку щодо будівництва доріг. Отже, Суд дійшов висновку, що заявники отримали майно, повністю усвідомлюючи особливості його правового статусу, і що за цих обставин держава не може бути притягнута до відповідальності за оскаржені труднощі з продажем майна. Такий самий підхід застосовується в контексті соціального страхування (*Mauriello v. Italy* (ухв.)).

e. Компенсація за втручання у власність як елемент справедливого балансу

138. Умови компенсації є суттєвими для оцінки справедливого балансу і, зокрема, чи не накладає оскаржуваний захід непропорційного навантаження на заявників (*The Holy Monasteries v. Greece*, § 71; *Platakou v. Greece*, § 55). Захоплення майна без сплати суми, що має відношення до його вартості, зазвичай становить непропорційне втручання, і повну відсутність компенсації можна вважати виправданою відповідно до статті 1 Протоколу № 1 лише у виключних випадках.

139. Зрозумілим є те, що урахування фактичних обставин справи є першочерговим у розгляді справи, але широка свобода розсуду застосовується до визначення суми компенсації. Повноваження Суду щодо перегляду обмежуються лише тим, щоб визначити, чи вибір умов компенсації виходить за межі широкого розсуду держави в цій сфері (*James and Others v. the United Kingdom*, § 54). Суд поважатиме рішення законодавчого органу щодо компенсації за експропріацію, якщо воно явно неопозбавлено розумного обґрунтування (*Lithgow and Others v. the United Kingdom*, § 122).

140. Однак це положення не гарантує права на повну компенсацію за будь-яких обставин, оскільки легітимні цілі «суспільного інтересу» (наприклад, ті, що здійснюються в рамках заходів економічної реформи або спрямовані на досягнення більшої соціальної справедливості) можуть вимагати менше суми відшкодування повної ринкової вартості майна (*James and Others v. the United Kingdom*, § 54; *Papachelas v. Greece* [ВП], § 48; *The Holy Monasteries v. Greece*, §§ 70-71; *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom* [ВП], § 54; *Urbarska Obec Trencianske Biskupice v. Slovakia*, § 115).

141. Баланс між загальними інтересами громади та вимогами захисту окремих основних прав, згаданих вище, зазвичай досягається тоді, коли компенсація, виплачена особі, власність якої була прийнята, обґрунтовано пов'язана з його «ринковою» вартістю, як визначено під час експропріації (*Pincova and Pinc v. Czech Republic*, § 53, *Gashi v. Croatia*, § 41; *Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 111; *Guiso-Gallisay v. Italy* (справедлива сатисфакція) [ВП], § 103; *Moreno Diaz Pena and Others v. Portugal*, § 76).

142. Відповідність компенсації буде зменшена, якщо вона буде сплачуватися без урахування різних обставин, що збільшують її вартість, наприклад, що вартість експропрійованого майна складається не тільки з землі, а й з господарською діяльністю, наприклад, роботи, проведені на кар'єрі (*Werra Naturstein GmbH & Co Kg v. Germany*, § 46; *Azas v. Greece*, §§ 52-53; *Athanasiou and Others v. Greece*, § 24). Невиправданою затримкою виплати компенсації є інший відповідний фактор (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal*, § 54; *Czajkowska and Others v. Poland*, § 60). Суд встановив у справі, що органи державної влади, які визначають розмір компенсації, не враховували той факт, що минуло понад двадцять років, і заявник ще не отримав компенсації (*Schembri and Others v. Malta*, § 43). Затримка на виплату компенсації на сімдесят п'ять років призвела до порушення статті 1 Протоколу № 1 (*Malama v. Greece*, § 51).

143. Надмірна тривалість затримки у виплаті компенсації за експропріацію в контексті гіперінфляції призвели до збільшення фінансових втрат для особи, земля якої була експропрійована, що ставить його в невизначеність (*Akkus v. Turkey*, § 29; *Aka v. Turkey*, § 49).

144. Навіть якщо в той час, коли Суд розглядає справу, частина компенсації вже була виплачена, затримка у виплаті компенсації в повному обсязі залишається проблематичною (*Czajkowska and Others v. Poland*, § 62).

145. При визначенні компенсації слід враховувати особисту та соціальну ситуацію заявника (*Pyrantiene v. Lithuania*, § 62). Невиконання добросовісності заявника, коли вона придбала майно, яке згодом було експропрійовано, що діяло на шкоду державі (*там само*, § 60).

146. Той факт, що особи, що підлягають експропріації, в майбутньому продовжують використовувати майно під час розгляду справи, в якому було визначено суму компенсації, не звільняє державу від зобов'язання встановлювати компенсацію у сумі, співрозмірну її вартості (*YetiŞ and Others v. Turkey*, § 52).

147. У певних ситуаціях відмова у наданні спеціальних виплат може становити порушення статті 1 Протоколу № 1 (*Azas v. Greece*, §§ 52-53; *Athanasiou and Others v. Greece*, § 24). Наприклад, у випадках часткової експропріації, коли автомагістраль була побудована територіально недалеко від будинку заявника, таке втручання може виправдати надання додаткової компенсації через обмеження використання будинку. Характер будівництва, очевидно, безпосередньо сприяв істотному знеціненню вартості решти майна (*Bistrovic v. Croatia*, §§ 40-42; *Ouzounoglou v. Greece*, § 30).

148. У справах, коли майном заволоділи незаконно, компенсація все ще повинна мати компенсаційну роль, на відміну від каральної чи переконливої ролі щодо держави-відповідача (*Guiso-Gallisay v. Italy* (справедлива сатисфакція) [ВП], § 103). Згідно з підходом, прийнятим Великою палатою у цьому випадку, щоб відобразити проміжок часу, ринкову вартість майна на момент прийняття повинна бути конвертована до суми поточної вартості, щоб компенсувати вплив інфляції та (простий статутний) інтерес застосовується для компенсації періоду, протягом

якого заявник був позбавлений власності (*там само*, § 105). Крім того, Великою Палатою було враховано втрату можливостей, отриманих заявниками після експропріації (*там само*, § 107).

149. Якщо експропріація була результатом широких економічних реформ або заходів, спрямованих на досягнення більшої соціальної справедливості, межі свободи розсуду, надані державам, зазвичай будуть широкими і стосовно визначення розміру компенсації, що надається заявникам. Рішення про прийняття законодавства щодо націоналізації цілої галузі зазвичай передбачає розгляд різних питань, щодо яких думки в демократичному суспільстві можуть бути відрізнятися. Ураховуючи особливості обізнаності щодо можливостей суспільства, його потреб та ремурсів, державні органи влади можуть доцільніше оцінити, які заходи є прийнятними у цій сфері, ніж суддя міжнародного суду, а отже, свобода розсуду у вирішенні питання про позбавлення власника його майна і встановлення умов компенсації повинні бути широкими (*Lithgow and Others v. the United Kingdom*, §§ 121-22).

150. Крім того, така свобода розсуду є широкою, за умови здійснення експропріації майна відповідно до чинного законодавства протягом перехідного періоду між двома режимами, які були прийняті недемократично обраним парламентом (*Jahn and Others v. Germany* [ВП], §§ 113 and 117). В останній справі унікальний характер загальнополітичного та правового контексту, об'єднання Німеччини, виправдав повну відсутність компенсації (*Vistins and Perepjolkins v. Latvia* [ВП], § 123).

С. Позитивні зобов'язання держав-учасниць Конвенції

151. Обов'язок поважати право власності відповідно до статті 1 Протоколу № 1 включає як негативні, так і позитивні зобов'язання.

152. Невід'ємним елементом статті 1 Протоколу № 1 є захист особи від необґрунтованого втручання держави у мирне володіння своїм «майном» (негативні зобов'язання). Проте згідно зі статтею 1 Конвенції Договірною Сторона «гарантує кожному в межах своєї юрисдикції права і свободи, визначені в [Конвенції]». Виконання цього загального обов'язку може спричинити позитивні зобов'язання, пов'язані з забезпеченням ефективного здійснення прав, гарантованих Конвенцією. У контексті статті 1 Протоколу № 1 ці позитивні зобов'язання можуть вимагати від держави вжити заходів, необхідних для захисту права власності (*Broniowski v. Poland* [ВП], § 143; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96; *Keegan v. Ireland*, § 49; *Kroon and Others v. the Netherlands*, § 31; *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 100; *Likvidejama p/s Selga and Vasilevska v. Latvia* (ухв.), §§ 94-113).

153. Справжня, ефективна реалізація права, захищеного статтею 1 Протоколу № 1, не залежить тільки від обов'язку держави не втручатися, але може вимагати позитивних заходів захисту, особливо якщо існує прямий зв'язок між заходами, які заявник може законно очікувати від влади і його ефективного володіння своїм «майном» (*Öneryildiz v. Turkey* [ВП], § 134), навіть у випадках судових процесів між приватними особами або компаніями (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96).

154. У справі *Öneryildiz v. Turkey* [ВП], §§ 135-136, що стосувалося знищення багатьох будинків і загибелі кількох осіб після вибуху газу метану, який накопичувався у вигляді сміття в незаконному поселенні, Суд встановив, що національні органи не виконали своїх позитивних зобов'язань за статтею 1 Протоколу № 1, оскільки вони не зробили все можливе для захисту власних інтересів заявника у зв'язку з ймовірним ризиком, який вони знали або повинні були знати. Зокрема, органи влади не повідомили мешканцям про небезпеку, яка може виникнути у населеному пункті, що було встановлено у звіті експертів ще за кілька років тому, але також не вжили жодних практичних заходів для уникнення такого ризику, як, наприклад, своєчасне встановлення системи вилучення газу.

155. Межі між позитивними та негативними зобов'язаннями держави згідно зі статтею 1

Протоколу № 1 не піддаються чіткому розподілу. Проте відповідні принципи однакові. Незалежно від того, чи розглядається справа в контексті позитивного обов'язку держави або з точки зору втручання державного органу, який має бути обґрунтованим, критерії, що застосовуються, не відрізняються за змістом. В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс між конкуруючими інтересами особи та суспільства у цілому. Також слушною є позиція, що цілі, зазначені в цьому положенні, можуть мати певну значущість при оцінці того, чи був досягнутий баланс між вимогами суспільних інтересів та основним правом власності заявника. В обох контекстах держава користується певною свободою розсуду у визначенні заходів, які необхідно вжити для забезпечення дотримання Конвенції (*Broniowski v. Poland* [ВП], § 144; *Keegan v. Ireland*, § 49; *Hatton and Others v. the United Kingdom* [ВП], §§ 98; *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 101; *Kotov v. Russia* [ВП], § 110).

156. Відповідно, у багатьох справах, ураховуючи фактичні обставини, Суд не вважає за потрібне класифікувати розгляд справи чітко у межах визначення позитивних або негативних зобов'язань держав-відповідачів; навпаки, Суд встановлюватиме, чи було обґрунтовано поведінку держав-відповідачів – незалежно від того, чи може ця поведінка бути охарактеризована як втручання, або як бездіяльність, або комбінація обох – з урахуванням законності, легітимності мети і «справедливого балансу» (*Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 101; *Kotov v. Russia* [ВП], § 102; *Broniowski v. Poland* [ВП], § 146; *Skorits v. Hungary*, §§ 37-38).

157. Тотожними є справи *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 101, де заявники скаржилися на неспроможність вивести свої депозити зі своїх банківських рахунків, які стали недоступними внаслідок таких факторів, як відсутність коштів у відповідних банках, накладення закону на заморожування рахунків та невиконання національними органами влади вживати заходів для того, щоб дозволити власникам депозитних коштів у ситуації заявників позбутися своїх заощаджень. За таких обставин Суд визнав зайвим віднести категоризацію свого розгляду справи лише до того, що він визначав позитивні чи негативні зобов'язання держав-відповідачів.

158. У справах, що стосуються позитивних зобов'язань, які впливають зі змісту статті 1 Протоколу № 1, Суд особливо наголосив на важливості принципу належного урядування. Цей принцип вимагає, щоб, коли виникало питання, що стосується загальних інтересів, особливо коли воно впливає на основні права людини, включаючи права власності, органи державної влади повинні діяти оперативного і, передусім, послідовно (*Beyeler v. Italy* [ВП], § 120; *Megadat.com SRL v. Moldova*, § 72; *Rysovskyy v. Ukraine*, § 71; *Moskal v. Poland*, § 72). Це зобов'язання стосується як негативних, так і позитивних, які відповідно до статті 1 Протоколу № 1 накладено на державу. Принцип належного урядування не повинен, як правило, перешкоджати владі виправляти випадкові помилки, навіть ті, що виникають внаслідок власної недбалості. Проте, ураховуючи необхідність виправити «старі» «неправильні», не слід непропорційно втручатися у «нові» право, яке було набуто особою, покладаючись на законність дій, їх добросовісний характер, державної влади (*Beinarovic and Others v. Lithuania*, § 140).

1. «Горизонтальний ефект» щодо втручання приватних осіб у право мирно володіти майном

159. «Позитивні заходи захисту», на які посилається Суд, стосуються не тільки втручання держави, але й приватних осіб, і вони можуть бути превентивними і компенсаційними.

160. Дійсно, Суд встановив, що навіть у горизонтальних відносинах можуть бути враховані засади суспільного інтересу, які можуть накласти певні зобов'язання на державу (*Zolotas v. Greece (no. 2)*, § 39). Отже, певні заходи, необхідні для захисту права власності, можуть бути

застосовними навіть у випадках судового розгляду спорів між фізичними або юридичними особами (*Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96).

161. Однак, коли справа стосується звичайних економічних відносин між фізичними особами, такі позитивні зобов'язання є більш обмеженими. Таким чином, Суд неодноразово наголошував, що стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції не можна тлумачити як накладення будь-якого загального зобов'язання Договірним державам покривати борги фізичних осіб (*Kotov v. Russia* [ВП], § 111; *Anokhin v. Russia* (ухв.)).

162. Зокрема, коли втручання в право на мирне володіння «майном» здійснюється фізичною особою, виникає позитивне зобов'язання держави забезпечити у своїй внутрішній правовій системі, що право власності гарантовано на законодавчому рівні та положення законодавчих актів передбачають засоби правового захисту, за допомогою яких жертва втручання може захистити свої права, у тому числі, у відповідних випадках, вимагаючи відшкодування збитків за будь-яку втрату (*Kotov v. Russia* [ВП], § 113; *Blumberga v. Latvia*, § 67). Звідси слідує, що заходи, які держава може вимагати прийняти в такому контексті, можуть бути превентивними або компенсаційними (*Kotov v. Russia* [ВП], § 113).

163. Наприклад, у справі *Zolotas v. Greece (no. 2)*, якщо заявник не міг більше вимагати повернення депозитів на банківський рахунок, оскільки протягом більше двадцяти років він не здійснював жодної транзакції, Суд постановив, що держава має позитивне зобов'язання захищати громадян і вимагати від банків, з огляду на потенційно несприятливі наслідки строків позовної давності, повинні інформувати власників неактивних депозитних рахунків, коли строк позовної давності закінчується, і таким чином надавати їм можливість припинити строк давності. Відсутність необхідності надання такої інформації може порушити справедливий баланс між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основних прав особи.

2. Заходи щодо відновлення порушеного права

164. З конкретними посиланнями на компенсаційні заходи, які держава може вживати за певних обставин, Суд вважає, що вони містять відповідний правовий механізм, який дозволяє потерпілій стороні ефективно захищати свої права. Хоча стаття 1 Протоколу № 1 не містить чітких процедурних вимог, існування позитивних зобов'язань процедурного характеру відповідно до цього положення визнано Судом як у справах, що стосуються державних органів (*Jokela v. Finland*, § 45; *Zehentner v. Austria*, § 73), так і у спорах між фізичними особами.

165. Таким чином, у справах, що належать до останньої категорії, Суд постановив, що держави зобов'язані надавати судові процедури, які забезпечують необхідні процесуальні гарантії, і тому дозволяють національним судам ефективно вирішувати будь-які спори між фізичними особами (*Kotov v. Russia* [ВП], § 114; *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, § 96; *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [ВП], § 83; *Freitag v. Germany*, § 54; *Shesti Mai Engineering OOD and Others v. Bulgaria*, § 79; *Plechanow v. Poland*, § 100; *Ukraine-Tyumen v. Ukraine*, § 51).

166. Цей принцип є більш застосовним, коли виникає спір між державою і фізичною особою. Отже, допущення серйозних недоліків під вирішення таких спорів можуть порушувати питання відповідно до статті 1 Протоколу № 1 (*Plechanow v. Poland*, § 100).

167. Відповідальність держави за неспроможність забезпечити механізм реалізації відповідних заходів щодо усунення допущеного порушення було знайдено в контексті виконання судових рішень: повернення майна (*Paduraru v. Romania*, § 112); виплата компенсації за експропріацію майна (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal*, §§ 109-111); виконання судових наказів про виселення орендарів та повернення житла (*Immobiliare Saffi v. Italy* [ВП], §§ 43-59; *Matheus v. France*, §§ 69-71; *Lo Tufo v. Italy*, § 53; *Prodan v. Moldova*, § 61).

3. Виконавче провадження

168. Позитивні зобов'язання держави широко використовувалися у контексті виконавчого провадження як перед державними, так і приватними боржниками. Це, зокрема, означає, що держави мають позитивний обов'язок організувати систему виконання судових рішень, яка є ефективною як у законодавстві, так і на практиці, забезпечити дотримання процедур, закріплених у законодавстві для виконання остаточних рішень та процедур банкрутства, унеможливаючи їх невиконання тривалість (*Fuklev v. Ukraine*, § 91).

169. Якщо заявник скаржиться на нездатність виконати рішення суду на його/її користь, обсяг зобов'язань держави відповідно до статті 1 Протоколу № 1 змінюється в залежності від того, чи є боржник державою або фізичною особою (*Anokhin v. Russia* (ухв.); *Liseyitseva and Maslov v. Russia*, § 183).

170. Коли саме держава є боржником, Суд у своїх рішеннях зазвичай наполягає на тому, щоб держава виконувала відповідне судові рішення у цілому і вчасно (*Anokhin v. Russia* (ухв.); *Burdov v. Russia*, §§ 33-42). Обов'язок забезпечити дотримання судового рішення проти держави покладається, перш за все, на державні органи, починаючи з дати, коли рішення набуває статусу остаточного і є обов'язковим до виконання (*Burdov v. Russia (no. 2)*, § 69).

171. Неспроможність забезпечити виконання остаточного судового рішення проти держави у справі, що стосується стягнення грошових вимог, як правило, є порушенням як статті 6, так і статті 1 Протоколу № 1. Стаття 6 § 1 гарантує кожному вирішення спору щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановлення обґрунтованості будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення; таким чином, воно втілює «право на суд», право на доступ до якого є право на звернення до судів у цивільних справах як один із аспектів його прояву. Проте це право було б ілюзорним, якщо внутрішня правова система Договірної Держави дозволила остаточне, обов'язкове судові рішення залишатися неправомірним на шкоду одній зі сторін. Недопустимим є те, щоб пункт 1 статті 6 детально описував процесуальні гарантії, які надаються сторонам, які беруть участь у процесі судового розгляду – справедливе, публічне та оперативне провадження – без захисту виконання судових рішень; тлумачення статті 6 як питання, що стосується виключно права доступу до суду, і розгляд провадження, ймовірно, призведе до ситуацій, несумісних з принципом верховенства права, який Договірні держави зобов'язали дотримуватися під час ратифікації Конвенції. Виконання рішення, винесеного будь-яким судом, повинно розглядатися як невід'ємна частина «справедливого судового розгляду» для цілей статті 6 Конвенції (*Hornsby v. Greece*, § 40; *Burdov v. Russia*, § 34).

172. Таким чином, необґрунтовано надмірна тривалість затримки у виконанні обов'язкового рішення може порушити Конвенцію (*Immobiliare Saffi v. Italy* [ВП], § 63; *Hornsby v. Greece*, § 40; *Burdov v. Russia (no. 2)*, § 65; *De Luca v. Italy*, § 66).

173. Державна влада не може аргументувати невиконання боргу за рішенням суду відсутністю коштів. Цілком очевидним є те, що затримка у виконанні рішення може бути виправданою, виходячи із змісту фактичних обставин справи. Але вона не може бути настільки надмірною, аби призвести до порушення суті права, гарантованого статтею 6 § 1 (*Immobiliare Saffi v. Italy* [ВП], § 74). Аналогічно, складність внутрішньої процедури виконання або державної бюджетної системи не може звільнити державу від її зобов'язання згідно з Конвенцією гарантувати кожному право на виконання обов'язкового та виконавчого судового рішення в розумний термін (*Burdov v. Russia (no. 2)*, § 70; *Suzer and Eksen Holding A.Ş. v. Turkey*, § 116).

174. Не можна очікувати, що особа, яка одержала остаточне рішення суду проти держави, буде вимагати ініціювання окремого провадження з його примусового виконання (*Metaxas v. Greece*, § 19, та *Lizanets v. Ukraine*, § 43; *Ivanov v. Ukraine*, § 46). У таких випадках державний орган відповідача, який був належним чином повідомлений про рішення суду, повинен вжити всіх необхідних заходів для виконання його або передати його іншому компетентному органу

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

для виконання (*Burdov v. Russia (no. 2)*, § 69). Сторона у справі, чії вимоги задоволено рішенням суду, може вимагатися вжити певних процедурних заходів для стягнення заборгованості за таким рішенням суду, або шляхом добровільного виконання рішення державою або під час його виконання примусовими засобами (*Shvedov v. Russia*, § 32). Відповідно, нерозумно, що органи влади просять заявника надати додаткові документи, такі як банківські реквізити, щоб дозволити або прискорити виконання рішення суду (*Kosmidis and Kosmidou v. Greece*, § 24). Проте, вимога співпраці кредитора не повинна виходити за межі того, що є суто необхідним і, у будь-якому випадку, не звільняє державні органи від їх зобов'язання згідно з Конвенцією про своєчасне вжиття таких дій.

175. Наприклад, у справі *Skorits v. Hungary*, §§ 43-44, Суд постановив, що державні органи вимагають практичних кроків для забезпечення того, щоб рішення щодо повернення власності були виконані та не заважали помилкам у земельному реєстрі, і встановили порушення права на власність через десять років після прийняття рішення зрештою заявник міг увійти у володіння землею. У справі *Vitiello v. Italy*, § 37, Суд визнав порушення права власності на невиконання державними органами розпорядження національного суду про знесення будинку.

176. У справі *De Luca v. Italy*, §§ 49-56, неможливість заявника розпочати виконавче провадження проти місцевого органу влади у справі про стягнення судового боргу за збитки становило порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Отже, навіть юридична неможливість державного органу сплатити свої борги не звільняє державу від відповідальності за Конвенцією.

177. Компанія може вважатися «державною організацією», юридичний статус якої відповідно до національного законодавства не є вирішальним для визначення відповідальності держави за дії чи бездіяльність компанії. Дійсно, компанія повинна мати достатню інституційну та оперативну незалежність від держави, щоб звільнити її від відповідальності за Конвенцією за її дії та бездіяльність. Ключовими критеріями, які використовувалися для визначення того, чи відповідає держава за такі борги, були: юридичний статус компанії (в межах публічного чи приватного права); характер діяльності (державна функція або звичайна комерційна діяльність); контекст його функціонування; його інституційна незалежність (ступінь державної власності); та його оперативна незалежність (ступінь державного нагляду та контролю) (див. *Liseytseva and Maslov v. Russia*, §§ 186-188, та посилання, наведені в ньому (для більш детальної інформації див. нижче розділ про державні компанії).

178. Коли боржник є фізичною особою, позиція є іншою, оскільки держава не є, як правило, безпосередньо відповідальною за борги фізичних осіб, а його зобов'язання за цими положеннями Конвенції обмежуються наданням необхідної допомоги кредитору у виконанні відповідних судових рішень, наприклад, через службу судового виконавця або процедури банкрутства (*Anokhin v. Russia* (ухв.); *Shestakov v. Russia* (ухв.); *Krivanogova v. Russia* (ухв.); *Kesyan v. Russia*, § 80).

179. Отже, коли держава зобов'язана вчинити дії щодо виконання рішення суду, але їх не здійснює, то її бездіяльність може підпадати під розуміння пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (*Scollo v. Italy*, § 4; *Fuklev v. Ukraine*, § 84). Завдання Суду в таких випадках полягає в тому, щоб перевірити, чи застосовані владою заходи були адекватними і достатніми, і чи були вони належні для того, щоб допомогти кредитору у виконанні рішення (*Anokhin v. Russia* (ухв.); *Fuklev v. Ukraine*, § 84). Разом із тим, держава має зобов'язання згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 надавати необхідну допомогу кредитору у виконанні рішення, ухваленого судом (*Kotov v. Russia* [ВП], § 90). Наприклад, у справі *Fuklev v. Ukraine*, § 92, Суд встановив, що невиконання державними виконавчими органами повноважень протягом чотирьох років або ефективного контролю за порушенням процедури банкрутства являли собою порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Якщо національне законодавство про неплатоспроможність розглядає вимоги працівників, пов'язані з працею, нараховані протягом

року, що передує відкриттю провадження у справі про банкрутство, як пріоритетні вимоги, тоді такі вимоги, що виходять за межі річного періоду, мають непріоритетний характер. Суд послався законодавства на певні положення національного законодавства і визнали відповідну угоду (*Acar and Others v. Turkey* (ухв.), § 34).

180. Невиконання судового рішення через неплатоспроможність боржника не може бути підставою для порушення провадження проти Держави, це не стосується відповідальності державних органів влади у здійсненні помилок і затримок (*Omasta v. Slovakia* (ухв.); *Vrtar v. Croatia*, § 96).

181. З іншого боку, було виявлено порушення у справі, коли національні органи влади розпочали продаж частки майна заявника після того, як він повністю погасив усі боргові зобов'язання, виключно з метою стягнення витрат на виконавче провадження (*Mindek v. Croatia*, §§ 79-87) або у випадку, коли будинок був проданий у виконавчому провадженні за третину його вартості (*Ljaskaj v. Croatia*, §§ 62-70). Аналогічним є те, що продаж будинку та виселення заявника у контексті виконання податкових зобов'язань, де неоплачений податок становив лише частку вартості будинку та щодо відсутності зв'язку між різними податковими органами, що беруть участь у різних частинах провадження, спрямоване на виконання наказу проти заявника, було визнано порушенням статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (*Rousk v. Sweden*, §§ 119-127).

D. Взаємозв'язок між статтею 1 Протоколу № 1 та іншими статтями Конвенції

182. Питання, що виникають у зв'язку з користуванням своїм «майном», також можуть стосуватися інших статей Конвенції.

1. Стаття 2⁴

183. У справі *Oneriyildiz v. Turkey* [ВП], §§ 136-137, коли вибух метану у сміттєвій ямі призвів до обвалу будинку заявника, де загинули його дев'ять близьких родичів, Суд не розмежував позитивні зобов'язання держав-членів відповідно до статті 2 та статті 1 Протоколу № 1 щодо відповідності превентивних і компенсаційних заходів.

2. Стаття 3

184. У справі *Pancencko v. Latvia* (ухв.), коли заявниця скаржилася на її соціально-економічні проблеми в цілому, Суд нагадав, що Конвенція не гарантує соціально-економічних прав як таких. Проте це не виключає можливості того, що коли умови життя заявника досягли мінімального рівня тяжкості, це може становити лікування, що суперечить статті 3.

185. У справі *Budina v. Russia* (ухв.), якщо заявниця скаржилася, що розмір її пенсії був нижче, ніж вона отримувала встановлену допомогу по інвалідності, та у кілька разів менше, ніж мінімальна заробітна плата в Росії. Суд не виключає можливості, що відповідальність держави може бути застосована згідно зі статтею 3 стосовно лікування, коли заявник, який повністю залежав від державної підтримки, опинився зіткнулися з офіційною байдужістю в ситуації серйозної позбавлення або хочуть несумісні з людською гідністю. Вона вважає, що така скарга сама по собі не була по суті несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції та розглядає економічні обставини заявника, включаючи також розмір державних пенсійних виплат заявникові в цілому згідно зі статтею 3, щоб визначити, чи є її становище таким, що підпадає під заборону принижуючого поводження. Судом було встановлено, що це не відповідає дійсності.

4 Див. *Guide on Article 2 (Право на життя)*.

Стаття 4⁵

186. Вибір, що надається підсудному між оплачуваною роботою або неоплаченою роботою, але із умовою звільнення від покарання, не становить порушення статті 4 Конвенції (*Floroiu v. Romania* (ухв.), §§ 35-38). Обов'язкова праця, виконувана заявником під час ув'язнення, без покриття системою пенсій за віком, повинна розглядатися у якості «роботи, виконання якої зазвичай вимагається під час тримання в умовах позбавлення волі» у значенні пункту 3 (а) статті 4 Конвенції (*Stummer v. Austria* [ВП], § 132).

187. Аналогічно, неоплачувана робота, яку здійснює ув'язнений, може розглядатися як «робота, яка повинна бути виконана в ході звичайного затримання» (*Zhelyazkov v. Bulgaria*, § 36). Проте Суд зауважив зміни у ставленні до роботи з невиконаними в'язнями, зокрема, у Європейських пенітенціарних правилах від 1987 та 2006 років, положеннями яких декларовано справедлива оплата праці ув'язнених - з правилами 2006 року, які додають «у всіх випадках» - відображається тенденція до розвитку. Проте заявник виконав роботу до прийняття Регламенту 2006 року і на короткий період часу (*там само.*, § 36).

Стаття 6⁶

188. Національні провадження, порушені щодо втручання у право власності, часто застосовують пункт 1 статті 6 Конвенції. Дійсно, право на власність є правом матеріального характеру, тому рішення держави щодо експропріації або регулювання використання приватної власності або іншим чином впливає на матеріальні або інші права власності, вважається предметом права на справедливий судовий розгляд (*British-American Tobacco Company Ltd v. the Netherlands*, § 67 – заявка на патент; *Raimondo v. Italy*, § 43 – конфіскація). Крім того, виконання судових рішень є невід'ємною частиною «судового розгляду» для цілей статті 6 (див. підрозділ «Виконавче провадження» вище).

189. Однак, непоодинокими є випадки, коли цивільне провадження щодо права власності тривало надто довгий час, що є достатнім для того, щоб Суд визнав порушення статті 6 Конвенції. У випадку, коли заявник стверджує, що тривалість провадження сам по собі спричиняє тривалу перешкоду у захисті права на власність, Суд визнав, що немає необхідності розглядати скаргу щодо тривалості провадження відповідно до статті 1 Протоколу № 1 (*Zanghi v. Italy*, § 23) або що питання є передчасним (*Beller v. Poland*, § 74). У контексті «соціальної оренди» («соціальна оренда») Суд визнав, що, не виконавши протягом кількох років необхідні заходи для виконання рішення, що наказує повернення заявника, французькі органи позбавили статтю 6 § 1 позитивного впливу (*Tchokontio Happi v. France*, § 52).

190. Однак у справах, що стосуються надзвичайно тривалих проваджень, Суд встановив, що їх надмірна тривалість (*Kunic v. Croatia*, § 67; *Machard v. France*, § 15) або інші заходи, що сприяють затримці (*Immobiliare Saffi v. Italy* [ВП], § 59) також мали безпосередній вплив на права заявників на мирне користування своїм «майном». При розгляді справи *Immobiliare Saffi v. Italy* Суд також встановив, що компанія-заявник була позбавлена права, передбаченого статтею 6, на вирішення судом спору з його орендарем. (*там само.*, § 74).

191. У випадках, коли Суд визнає порушення статті 6 у зв'язку з відсутністю права доступу до суду, і заявник скаржитися на матеріальний результат справи також у статті 1 Протоколу № 1, Суд зазвичай вважає, що він не може спекулювати, що стосується ситуації, якщо б заявник мав ефективний доступ до суду. Отже, немає необхідності виносити рішення щодо питання, чи мав заявник володіння у значенні статті 1 Протоколу № 1, і, відповідно, щодо скарги, яка ґрунтується на цій статті (*Canea Catholic Church v. Greece*, § 50; *Glod v. Romania*, § 46; *Albina v. Romania*, § 43; *Lungoci v. Romania*, § 48; *Yanakiev v. Bulgaria*, § 82). Однак, у справі *Zehentner v. Austria*, § 82, щодо судового продажу квартири заявника, Суд визнав порушення відповідно до статті 8 та

5 See the *Guide on Article 4 (Prohibition of slavery and forced labour)*.

6 See the Guides on Article 6 (Right to a fair trial): the *Civil limb* and the *Criminal limb*.

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

статті 1 Протоколу № 1 через невідповідні процесуальні гарантії для заявника, який не мав судової спроможності, і вважав, що окремої проблеми не виникає згідно зі статтею 6.

192. Прийняття нового закону про зворотну силу, який регулює оскаржувану ситуацію, у той час як провадження щодо майнових інтересів заявника перебуває на розгляді, може становити порушення як статті 6, так і статті 1 Протоколу № 1, коли прийняття закону є не виправдані переконливими причинами загального інтересу і становлять надмірне навантаження на заявника (*Caligiuri and Others v. Italy*, § 33).

193. Коли заявник скаржить на неможливість виконання остаточного рішення суду про задоволення його вимог, обов'язки держави відповідно до статті 6 і статті 1 Протоколу № 1 вступають у дію. Коли органи влади зобов'язані діяти для виконання судового рішення, і вони не роблять цього, їхня бездіяльність може, за певних обставин, взаємодіяти із відповідальністю держави на підставі статті 6 і статті 1 Протоколу № 1 (*Fuklev v. Ukraine*, §§ 86 and 92-93; *Anokhin v. Russia* (ухв.); *Liseytseva and Maslov v. Russia*, § 183).

194. Скасування у порядку нагляду рішення суду про присудження компенсації заявникові за відсутності виняткових обґрунтованих обставин порушує принцип остаточності судових рішень і порушує пункт 1 статті 6 та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції (*Davydov v. Russia*, §§ 37-39). Однак, дослідження питання про «правову визначеність» не повинно перешкоджати державі виправляти винятково непереборні обставини, вчинені при здійсненні правосуддя (*Lenskaya v. Russia*, § 41). Такі обставини виникають лише тоді, коли первинне провадження було порушено за результатами таких серйозних недоліків, що робить їх принципово несправедливими, як у випадку, коли національні суди ухвалили рішення, яке безпосередньо вплинуло на права іншої особи, яка не є стороною провадження. Скасування остаточного рішення за таких обставин не призвело до порушення Конвенції (*Protsenko v. Russia*, §§ 30-34). Аналогічно, скасування остаточного рішення, спрямоване на усунення серйозної судової помилки у кримінальному провадженні (*Giuran v. Romania*, § 41) встановлено правильний баланс між конкуруючими інтересами законності та справедливості, або коли заявникові було надано повну відшкодування всієї власності, незважаючи на те, що кілька осіб мали право на це (*Vikentijevik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 70).

195. Питання щодо витрат, що виникають у судовому процесі, в деяких випадках розглядаються Судом згідно зі статтею 1 Протоколу № 1. Правило “хто програв, той платить” у контексті цивільного судочинства само по собі не може вважатися таким, що суперечить статті 1 Протоколу № 1 (*Klauz v. Croatia*, §§ 82 та 84), його метою є уникнення необґрунтованих судових процесів та необґрунтовано високих судових витрат, відмовляючи потенційних позивачів від притягнення до необґрунтованих дій, не несучи наслідків. Цей погляд не змінюється тим фактом, що ці правила також застосовуються до цивільного судочинства, стороною якого є держава (*Cindric and Beslic v. Croatia*, § 96). У випадку, коли заявники вимагали компенсацію за експропріацію і частково було задоволено їх вимоги, але отриману їм винагороду необхідно повністю сплатити іншій стороні для покриття своїх витрат, Суд констатував порушення. Суд зауважив, що ні поведінка заявників, ні задіяна процесуальна діяльність не можуть виправдати стягнення судових зборів настільки високими, що може призвести до повної відсутності компенсації за експропріацію. Таким чином, заявники повинні були нести надмірний тягар (*Perdigao v. Portugal* [ВП], § 78). Встановлено, що відмова від відшкодування витрат, понесених у зв'язку із задоволенням позовних вимог у межах цивільного провадження на користь третьої сторони за позовом прокурора, порушує статтю 6 Конвенції (*Stankiewicz v. Poland*, §§ 65-76).

196. Положення статті 6 (її кримінально-правовий аспект) застосовується у випадку, коли було видано наказ про знесення будинку, який був побудований без дозволу на будівництво, але у подальшому органи державної влади надали дозвіл строком на 30 років. Зокрема, заходи щодо знесення розглядалися як «покарання» для цілей Конвенції (*Hamer v. Belgium*, § 60).

Стаття 7⁷

197. Конфіскація, заподіяна заявникам за незаконне будівництво ділянки, вважалася «покаранням» у значенні статті 7 Конвенції, незважаючи на те, що проти компаній-заявників або їхніх представників не було винесено жодних кримінальних вироків. З цією метою Суд посилався на той факт, що ця конфіскація була пов'язана з «кримінальним правопорушенням» на основі загальних правових положень; що матеріальна незаконність розробок була встановлена кримінальними судами; що санкція, передбачена італійським законодавством, спрямована головним чином на усунення, у вигляді покарання, подальших порушень; що Закон класифікує конфіскацію за незаконне розроблення ділянки серед кримінальних санкцій; і, нарешті, що санкція призначена залежно від ступеня тяжкості (*Sud Fondi srl and Others v. Italy* (ухв.)). Такі ж критерії були застосовані у справі *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (по суті) [ВП], §§ 212-234, і статтю 7 було визнано застосовною.

198. У справі *Sud Fondi srl and Others v. Italy* національними судами було виправдано представників компаній-заявників на тій підставі, що вони зробили неминучу й виправдану помилку в тлумаченні дозволу на планування, наданого їм. Для цілей статті 7 застосовна законодавча база не давала змогу обвинуваченому дізнатися значення та обсяг кримінального права, який, таким чином, був недостатнім. Отже, конфіскація майна, призначеного кримінальним судом, не була передбачена законом для цілей статті 7 і становила довільне покарання. З тієї ж причини конфіскація порушила також статтю 1 Протоколу № 1 (*Sud Fondi srl and Others v. Italy*, §§ 111-118 and 136-142). Суд дійшов аналогічного висновку у справі, коли майно та будівлі були конфісковані, навіть якщо кримінальне провадження проти власника було припинено у зв'язку із пропуском строку давності (*Varvara v. Italy*, § 72).

199. У справі *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (по суті) [ВП], конфіскація була автоматично застосована у випадках незаконного будівництва ділянки, як це передбачено італійським законодавством. Суд оцінив пропорційність втручання із урахуванням ряду факторів, які включали ступінь вини або недбалості з боку заявників або, принаймні, відношення між їхньою поведінкою та порушенням. Важливий характер процедурних гарантій також підкреслювалася в цьому відношенні, оскільки судові процеси, що стосуються права на мирне володіння "майном", повинні були надати особі розумну можливість передати свою справу на розгляд до компетентних органів з метою ефективного оскарження заходів, що впливають на права, гарантовані статтею 1 Протоколу № 1 (*там само.*, §§ 301-303).

Стаття 8⁸

200. Ряд справ, що стосуються як статті 8 Конвенції, так і статті 1 Протоколу № 1 стосуються житла. Може існувати суттєве дублювання понять «житло» та поняття «власність» згідно зі статтею 1 Протоколу № 1, але існування «житла» не залежить від існування права або інтересів щодо нерухомого майна (*Surugiu v. Romania*, § 63). Фізична особа може мати право власності на конкретну будівлю або землю для цілей статті 1 Протоколу № 1, без достатніх зв'язків із майном для того, щоб вона являла собою «своє житло» у розумінні статті 8 (*Khamidov v. Russia*, § 128).

201. Втручання у право заявника зайняти його житло може порушити статтю 8. Суд застосував широкий підхід до тлумачення поняття «житло». (*Gillow v. the United Kingdom*, § 46; *Larkos v. Cyprus* [ВП], §§ 30-32; *Akdivar and Others v. Turkey* [ВП], § 88). Аналогічний підхід може бути застосовано і до приміщень ведення бізнесу та адвокатських бюро (*Niemietz v. Germany*, §§ 29-33).

202. У справі *Larkos v. Cyprus* [ВП], §§ 30-32, Суд розглянув скарги заявника про скасування його договору оренди, укладеного із Кіпром згідно зі статтею 8 у поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

7 Див. *Guide on Article 7 (Ніякого покарання без закону)*.

8 Див. *Guide on Article 8 (Право на повагу до приватного і сімейного)*.

Посібник за статтю 1 Протоколу № 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

Суд встановив, що заявник, державний службовець, який уклав угоду про оренду нерухомого майна, за змістом і формою відповідала типовій оренді майна, зазнав дискримінації з приватними орендарями. З огляду на ці висновки, немає необхідності окремо розглядати скаргу за статтю 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

203. Справа *Karner v. Austria* є важливою у контексті захисту права на житло, передбачене статтю 14 у поєднанні зі статтю 8 Конвенції. Це стосується правонаступництва на оренду в контексті гомосексуальних стосунків. Повторюючи, що розбіжності, в основі яких сексуальна орієнтація, вимагають особливо серйозних підстав для обґрунтування; Судом констатовано, що необхідним було виключення особливостей регулювання відносин між гомосексуальними парами з сфери застосування статей Конвенції для досягнення мети захисту традиційних сімейних утворень. Виявлено порушення положень Конвенції (*там само.*, §§ 38-42). Суд дійшов подібного висновку у справі *Kozak v. Poland*, §§ 98-99, щодо співробітника-партнера тієї ж статі (порівняти, зміни прецедентного права, *S. v. the United Kingdom*, рішення Комісії, див. “*Оренда нерухомого майна*”).

204. У справі *Rousk v. Sweden*, §§ 115-127, судовий продаж будинку заявника з метою забезпечення сплати податків державі та подальше його виселення становило порушення статті 1 Протоколу № 1 та статті 8, оскільки інтереси власника не були належним чином захищені. Навпаки, у справі *Vaskrsic v. Slovenia*, § 87, якщо будинок заявника було продано на публічних торгах для того, щоб забезпечити виконання початкової вимоги у розмірі 124 євро, становило порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Що стосується, загалом, узгодження права на повагу до будинку з примусовою продажем будинку з метою виплати боргів, див. *Vrzic v. Croatia*, §§ 63-68.

205. У справі *Gladysheva v. Russia*, § 93, Суд встановив порушення тих самих положень на підставі невиконання національними органами влади пропорційності оскаржуваної міри при виселенні добросовісного покупця з квартири, якого ввів в оману попередній власник. Судом обґрунтовано, що межі свободи розсуду (довзголеного втручання) у житлових правовідносинах є вужчими по відношенню до захисту прав, що регламентовано статтю 8 та статтю 1 Протоколу № 1, беручи до уваги важливе значення статті 8 щодо індивідуальної ідентичності, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримання відносин з іншими людьми та встановленого і безпечного місця у суспільстві (*Connors v. the United Kingdom*, §§ 81-84; *Orlic v. Croatia*, §§ 63-70). Індивідуальна оцінка пропорційності також необхідна у випадках ризику втрати будинку заявником, незважаючи на те, що, згідно з національним законодавством, його або її право на тимчасове проживання у квартирі припинилося (*Cosic v. Croatia*, §§ 21-23), і про неминучу втрату свого будинку внаслідок рішення про знесення його на підставі того, що він був свідомо побудований в порушення правил планування (*Ivanova and Cherkeзов v. Bulgaria*, § 53).

206. У справі *Berger-Krall and Others v. Slovenia*, §§ 205-211 та 272-275, реформи житлового будівництва після переходу до ринкової економіки, що призвели до позбавлення заявників захищеного майна, розглядалися як за статтю 8, так і за статтю 1 Протоколу № 1. Право на повагу до житла, гарантоване статтю 8, не порушено, з огляду на те, що воно було пропорційним законним цілям, що переслідуються. Такі висновки були враховані Судом та аргументовано, що жодна стаття 1 Протоколу № 1 не була порушена. Аналогічно у справі *Soric v. Croatia* (ухв.) Суд постановив, що в умовах проведення житлових реформ позиція заявника як орендаря була під високим рівнем захисту. Однак стаття 1 Протоколу № 1 не гарантувала право на придбання будь-якої власності, а лише на мирне володіння існуючим майном. У справі *Galovic v. Croatia* ((ухв.), § 65), Суд також відхилив заяву за статтю 8, подану колишнім власником орендаря, який був виселений з житла власником, оскільки їй було надано інше житло.

207. Аналогічного висновку Суд дійшов у справі *Zrilic v. Croatia*, § 71, встановивши, що судовий наказ про поділ будинку, який заявник мав спільну власність зі своїм колишнім чоловіком

шляхом продажу у судовому порядку, не порушив статтю 1 Протоколу № 1.

208. У справі *Cvijetic v. Croatia*, § 51, якщо заявник не міг виселити свого колишнього чоловіка з квартири, було констатовано порушення статей 6 і 8 внаслідок тривалого виконавчого провадження. Не було необхідності окремо розглядати статті 1 Протоколу № 1.

209. Стаття 1 Протоколу № 1 не гарантує право користуватися своїм «майном» у приемному оточенні (див. *Flamenbaum and Others v. France*, § 184, що стосувалося розширення злітно-посадкової смуги аеропорту також згідно зі статтею 8). Більше того, оскільки заявники не встановили, чи розширено було злітно-посадкову смугу і наскільки таке розширення могло збільшити на вартість власності, Суд не знайшов жодних порушень прав, передбачених цим положенням (*там само*, §§ 188-190).

210. У справах, за результатами розгляду яких Судом встановлено порушення статті 8 на підставі вчинених правопорушень у нічний час, викликаних неправомірною поведінкою, (*Udovicic v. Croatia*, § 159), або відсутність ефективного реагування органів влади на скарги на поведінку сусідів, що були подані неодноразово, (*Surugiu v. Romania*, §§ 67-69), Суд зазначив у рішенні, що немає необхідності розглядати, чи було в цій справі порушення статті 1 Протоколу № 1.

211. Разом із тим, стаття 8 і стаття 1 Протоколу № 1 співвідносяться і підлягають застосуванню у справах, що стосуються знищення житла. У справі *Seljuk and Asker v. Turkey*, § 77, Суд звернув увагу на навмисний спосіб знищення будинків заявників відділом служби безпеки і встановив порушення статей 3, 8 і статті 1 Протоколу № 1. Більш детальну інформацію див. у розділі, що стосується пункту «Питання оренди майна та регулювання орендної плати див. нижче».

Стаття 10

212. У справі *Handyside v. the United Kingdom*, §§ 59 та 63, заявник скаржився на вилучення тиражованих копій книги «Червона книжечка школяра» (шкільний підручник), а також на їх конфіскацію та подальше знищення після ухвалення національного судового рішення. Суд встановив, що метою арешту є «захист моралі», про що свідчить позиція компетентних британських державних органів при здійсненні ними повноважень. Конфіскація та знищення такого матеріалу постійно позбавляли заявника права власності на «майно». Проте ці заходи були дозволені частиною другою статті 1 Протоколу № 1, із висвітленням певних аспектів у світлі принципу права, спільного для Договірних держав, де за статтями, використання яких було у встановленому законом порядку визнано незаконним і небезпечним для загального характеру інтерес втрачається з метою знищення. Таким чином, не було порушення статті 1 Протоколу № 1 або статті 10 Конвенції.

213. У справі *Ozturk v. Turkey* [ВП], § 76, Суд постановив, що конфіскація та знищення копій книги, опублікованої заявником-видавцем, є лише правовим аспектом його засудження за розповсюдження сепаратистської пропаганди (яка повинна розглядатися відповідно до статті 10). Тому не було необхідності розглядати цю конфіскацію окремо відповідно до статті 1 Протоколу № 1.

214. У справі *Ashby Donald and Others v. France*, § 40, Суд визнав, що коли йдеться про втручання в право на свободу вираження поглядів, держави користуються більш широкою свободою розсуду, якщо оскаржувана міра спрямована на захист інших прав, передбачених Конвенцією, таких як право на мирне володіння майном, зокрема у цій справі стосовно захисту авторського права (*Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden* (ухв.)).

Стаття 11

215. У справі *Chassagnou and Others v. France* [ВП], §§ 85 та 117, стосовно автоматичного членства заявників, власників земельних ділянок розміром менше 20 гектарів, які протистойть полюванню, схвалених муніципальних або міжмуніципальних асоціацій мисливців і передачі цих об'єднань правам мисливства на свої землі Суд визнав порушення обох Стаття 1 Протоколу № 1 та статті 11 Конвенції.

Стаття 13

216. Для застосування статті 13 Конвенції, заявники повинні мати «спірну вимогу». Судом аргументовано, що вони повинні мати ефективні та практичні засоби правового захисту для того, щоб їхні вимоги були задоволені судом і, якщо це необхідно, отримати відшкодування збитків.

217. У справі *Iatridis v. Greece* [ВП], § 65, стосовно відмови органів державної влади повернути заявникам їх майно (кінотеатр), Суд встановив, що існує різниця в характері інтересів, захищених статтею 13 Конвенції та статтею 1 Протоколу № 1: перша забезпечує процедурну гарантію, а саме «право на ефективний засіб правового захисту», тоді як процедурна вимога, притаманна останній, є допоміжною для ширшої мети забезпечення поваги до права на мирне володіння майном. Обидва порушення статті 1 Протоколу № 1 та статті 13 були констатовані Судом.

218. Аналогічного висновку Суд дійшов у справі *Oneryildiz v. Turkey* [ВП], §§ 156-157 про порушення порушення статті 13 Конвенції щодо заяви про порушення статті 1 Протоколу № 1 щодо ефективності адміністративного провадження у справі про компенсацію за знищення побутових товарів внаслідок вибуху газу метану. З іншої сторони, у справі *Budayeva and Others v. Russia*, §§ 196-198, у випадку, коли збитки було завдано значною мірою внаслідок стихійного лиха, не було виявлено порушення статті 1 Протоколу № 1 та статті 13 у поєднанні з цією статтею, вважаючи, що заявники могли подати позов про відшкодування, справа у подальшому була би розглянута компетентними судами, а держава вжила заходи забезпечення екстренної допомоги.

219. У межах реституції власності колишнім власникам, у справі *Driza v. Albania*, §§ 115-120, порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 було визнано через відсутність належної схеми реституції, зокрема, органів та процедури, зокрема .

220. У результаті в справі *Chiragov and Others v. Armenia* [ВП], §§ 213-215, and *Sargsyan v. Azerbaijan* [ВП], §§ 269-274, відсутність засобу правового захисту, що може забезпечити відшкодування скарг заявників щодо Конвенції щодо втрати їхніх будинків і майна під час вірменсько-азербайджанського конфлікту щодо Нагірного Карабаху та надання обґрунтованих перспектив успіху, також призвело до порушення статті 13 Конвенції.

10. Стаття 14

221. Заборона дискримінації згідно зі статтею 14 може застосовуватися лише у зв'язку з одним з інших основних прав, захищених Конвенцією.

222. У справах, що стосуються скарги за статтею 14 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 встановлено, зокрема, заявник висловлює на підставі статті 14, в сукупності зі статтею 1 Протоколу № 1, скаргу, відповідно до якої він був позбавлений майнової цінності, повністю або частково і з перерахованих статтею 14 підстав, обов'язковим критерієм має бути встановлення того, чи зацікавлена особа за відсутності дискримінаційного мотиву мала б захищене національними судами право на цю майнову цінність (*Fabris v. France* [ВП], § 52).

223. Хоча обсяг повноважень держави відповідно до статті 1 Протоколу № 1 може в деяких випадках бути широким, такі повноваження не можуть бути дискримінаційними.

224. Дискримінація незаконнонароджених дітей була поставлена під загрозу у справі, яка

Marckx v. Belgium, § 65. Суд постановив, що заявник (незаміжня мати) була піддана дискримінації щодо вільного розпорядження своєю власністю порівняно з одруженою матір'ю. Не було виявлено жодного порушення статті 1 Протоколу № 1 лише стосовно матері, і стаття 1 Протоколу № 1 виявилася непридатною стосовно дочки.

225. Аналогічно у справі *Mazurek v. France*, § 54, Закон, що зменшує спадщину, що підлягає встановленню суми до сплати за дитину, народжену в неправдивих відносинах, вважається дискримінаційним проти таких дітей у здійсненні їхніх прав власності, хоча «захист традиційної сім'ї» вважається законною метою держави (*Fabris v. France* [ВП], §§ 68-72; стосовно правонаступництва див., *Burden v. the United Kingdom* [ВП], § 65, для сестер, які спільно проживають; щодо підвищення пенсій для нерезидентів, *Carson and Others v. the United Kingdom* [ВП], § 90; і стосовно права на пенсію чоловіка для вдови, шлюб яких зареєстрований шляхом церковної церемонії *Şerife Yigit v. Turkey* [ВП], § 86).

226. В іншому випадку, у справі *Stummer v. Austria* [ВП], §§ 132-136, відмова від врахування часу виконаної роботи у в'язниці при розрахунку пенсійних прав, не тягне за собою порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 (див. вище у цій главі згідно зі статтею 4).

227. У справі *Chabauty v. France* [ВП], § 47, нездатність дрібних землевласників, на відміну від великих землевласників, мати землю, вилучену у результаті здійснення контролю за ухваленою асоціацією мисливців, крім етичних підстав, не тягне за собою порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 (див. *Chassagnou and Others v. France* [ВП], § 95).

228. У справі *Guberina v. Croatia* порушене питання стосувалося відмови від податкових пільг при купівлі будинку після продажу квартири з метою задоволення потреб дитини з обмеженими можливостями на тій підставі, що продана квартира відповідала потребам сім'ї, які є достатньо великими і оснащені необхідною інфраструктурою, такою як електрика, опалення і т.д. Заявник скаржився на те, що спосіб застосування податкового законодавства до положення його сім'ї є дискримінаційним, враховуючи інвалідність його дитини. Порушення було встановлено, по суті, на підставі того, що влада не враховувала більш широкі міркування та зобов'язання, пов'язані з інвалідністю, що призвело до застосування надмірно обмежувального та механічного підходу до тлумачення податкового законодавства на шкоду сім'ї конкретної ситуації (*ibid.*, § 98).

229. У справі *Andrejeva v. Latvia* [ВП], § 88, коли було зроблено розмежування на підставі громадянства, було встановлено порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 через відмову латвійських судів надати заявникові пенсію за її відпрацьований час в колишньому Радянському Союзі до 1991 року на тій підставі, що вона не мала латвійського громадянства.

230. У справі *Fabian v. Hungary* [ВП], Суд встановив, що існують суттєві юридичні та фактичні відмінності між зайнятістю у державному та приватному секторах, враховуючи інституційні та функціональні причини, такі як джерело їхньої заробітної плати, той факт, що внутрішнє законодавство розглядає як окрему зайнятість у державному та приватному секторах, що професії заявника в державному секторі було важко порівнювати з будь-якою професією приватного сектора і що держава, як його роботодавець, повинна визначити умови свого працевлаштування і, як керівник пенсійного фонду, умови для виплати пенсій (*tam samo*, §§ 131-132; *Panfile v. Romania* (ухв.), § 28). В іншому випадку Суд встановив, що різниця у ставленні до пенсіонерів, які працюють у різних категоріях у державному секторі, була виправданою (*Gellertheygi and Others v. Hungary* (ухв.), §§ 34-40).

III. Окремі питання

A. Оренда та оплата житла

231. Конвенція та протоколи до неї не гарантують право на проживання та житло, а тому справи, що стосуються житлових прав, розглядалися відповідно до статті 8 Конвенції, що стосується захисту права заявників на повагу до їхнього приватного або

сімейного життя (див. підрозділ щодо статті 8 вище).

Відповідно до статті 1 Протоколу № 1, органи Конвенції розглядали ряд справ, що стосуються балансування прав орендодавців з правами, наданими орендарям відповідно до національного законодавства, гарантії справедливого судочинства як для орендодавців, так і орендарів, а також гарантії для останніх проти виселення, недискримінаційних питань і т.д.

232. Перша справа, що стосувалася балансу прав власності орендодавців та прав орендарів – *James and Others v. the United Kingdom*. Справа стосувалася права орендарів на набуття власності на майно після завершення оренди строком понад двадцять років через прийняття Акту про реформування системи довгострокової аренди (Leasehold Reform Act). Відповідно до заповіту одного з представників «земельної аристократії» заявники були визначені довіреними особами щодо нерухомості. Орендарі деяких об'єктів цієї нерухомості здійснили свої права на її придбання відповідно до Акту про реформування системи довгострокової аренди, позбавляючи тим самим довірених осіб їх майнового інтересу. Довірені особи скаржилися, що примусова передача власності і сума компенсації, яку вони згодом отримали, порушила їх права.
233. Суд прийшов до висновку, що межі свободи розсуду законодавчого органу в питаннях визначення соціально-економічної політики мають бути широким, і Суд повинен поважати висновок законодавчого органу щодо того, що є "суспільним інтересом", якщо це рішення не буде явно необґрунтоване (*James and Others v. the United Kingdom*. § 46). Він вважав, що пом'якшення соціальної несправедливості в житлі було законною метою, яку переслідував Акт про реформування системи довгострокової аренди, і це не виходить за межі свободи розсуду законодавчої влади. Що стосується пропорційності заходів, вжитих державою, то Суд встановив, що надання орендарям права придбання в цих умовах не було ні необґрунтованим, ні непропорційним (там же, § 70; для статті 14 Конвенції, § 77).
234. Так само, у справі *Mellacher and Others v. Austria* орендодавці, які володіли або мали часткове право власності на декілька багатоквартирних будинків, скаржилися, що введення обов'язкового скорочення орендної плати відповідно до Акту про оренду (Rent Act) порушило статтю 1 Першого Протоколу. Оцінюючи оскаржуване законодавство, Суд визнав широку свободу розсуду законодавця щодо визначення суспільного інтересу і заходів, необхідних для подальшого розвитку соціальної та економічної сфери, зокрема, в даному випадку, у сфері житла. Суд дійшов висновку, що австрійському законодавцю було доцільно визначити, що соціальна справедливість вимагає скорочення первинної орендної ставки і що зниження орендної плати, що впливає з закону, хоча і є суттєвим, проте не обов'язково створює непропорційне навантаження на орендодавців (там же, § 57).
235. Навпаки, у більш пізній справі *Lindheim and Others v. Norway* зміни до Закону про оренду землі надавали орендарям землі, що використовується для постійного або тимчасового проживання, право продовжувати свою оренду на тих же умовах, що й попередню оренду, на необмежений період часу. Орендарі вимагали, щоб їхні орендодавці продовжували надання оренди на тих самих умовах, що й попередню оренду, без збільшення плати. Суд встановив, що мета, яку переслідувало законодавство, а саме захист інтересів орендарів, які не мають фінансових коштів, є законною, оскільки скасування контролю за орендою в 2002 році суттєво вплинуло на багатьох непідготовлених орендарів, різко збільшивши їх витрати на земельну ренту. Проте, що стосується пропорційності заходів, Суд встановив, що, оскільки продовження договорів оренди землі, накладених на власників, було на невизначений строк без

можливості будь-якого значного збільшення орендної плати, фактична вартість землі не була б релевантною при оцінці рівня орендної плати за такими договорами оренди. Більше того, тільки орендарі мали змогу припинити оренду і були також вільні у передачі її в субаренду, а будь-яка зміна орендодавця не впливала на рівень орендної плати, оскільки контроль за рівнем орендної плати залишається чинними на невизначений час. Ці фактори фактично позбавляли власників будь-якого користування своїм майном, включаючи можливість його продажу за ринковою вартістю. Отже, Суд дійшов висновку, що фінансове та соціальне навантаження було накладено лише на орендодавців, і також постановив, що законодавство порушує право власників на захист їх власності (там же, §§ 128-134).

236. У справі *Edwards v. Malta* Суд визнав порушення прав заявника на підставі обмежень, які виникли внаслідок здійснення прав власника. Уряд рекувізував його землю, щоб забезпечити житлом безхатченків. Власник скаржився, що він був позбавлений власності протягом майже 30 років і що орендна плата, яку він отримував у вигляді компенсації, була значно нижчою в порівнянні з ринковою ставкою. Суд зауважив, що рекувізація державою майна включила власника у «примусові» відносини, у яких він не мав впливу на вибір орендаря або на будь-які умови оренди. Крім того, рівень орендної плати, визначений в якості компенсації, не був достатнім для задоволення законного інтересу власника в отриманні прибутку від його власності. Таким чином, рекувізація наклала надмірний і непропорційний тягар на власника, який був змушений нести соціальні та фінансові витрати на забезпечення житлом третіх осіб (там же, § 78).
237. У справі *Immobiliare Saffi v. Italy* ([ВП], § 56), як і в численних подальших справах, ЄСПЛ визнав порушення статті 1 Першого протоколу через надзвичайно довгі періоди очікування виселення орендарів (відповідно до статті 6 Конвенції, *Edoardo Palumbo v. Italy*, §§ 45-46). Аналогічним чином, з огляду на відсутність належних гарантій справедливого судового розгляду, у справі *Amato Gauci v. Malta*, § 63, що стосувалася неможливості власника повернути собі дім після закінчення терміну оренди та нехтування його права на отримання справедливого і адекватного доходу від майна, Суд визнав порушення статті 1 Протоколу № 1.
238. Що стосується гарантій орендарів від виселення, то в *Connors v. the United Kingdom*, §§ 81-84, де було поставлено під сумнів ромський спосіб життя, і *McCann v. the United Kingdom*, § 53, Суд встановив принцип відповідно до статті 8 Конвенції, що будь-яка особа, яка ризикує втратити свій дім, повинна зазнавати пропорційних заходів, визначених незалежним органом, навіть якщо, згідно з національним законодавством, право на оренду завершилось. У *Connors v. the United Kingdom*, § 100, не розглядалось жодного окремого питання за статтею 1 Протоколу № 1.
239. В *Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria*, національні органи влади наказали зруйнувати будинок, в якому заявники, похилого віку, які перебували у шлюбі, прожили кілька років, виходячи з того, що це було незаконно, оскільки його було збудовано без дозволу на будівництво. Суд встановив, що заявники не мали у своєму розпорядженні процедури, яка б дозволяла їм отримати належну перевірку пропорційності передбачуваного знесення будинку, в якому вони проживали, з урахуванням їх особистих обставин та зазначив про можливе порушення статті 8, якщо розпорядження про знесення має бути виконане без такого перегляда (там же, §§ 61-62). Проте, жодне порушення не було встановлено за статтею 1 Протоколу № 1, оскільки будинок був свідомо побудований без дозволу, що було грубим порушенням внутрішніх будівельних правил (там же, § 75).
240. Загальний принцип, встановлений Комісією в *Durini v. Italy* – право на

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

проживання в тому чи іншому майні, що не є власністю заявника, не є "майном" у значенні статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції, як визначено у *J.L.S. v. Spain* (ухв.), де заявник, військовослужбовець, отримав для користування військове житло в Мадриді, підписавши спеціальну адміністративну форму, а не договір оренди, і в деяких інших випадках, пов'язаних з перетворенням та змінами умов від соціалізму до держав з ринковою економікою (*Kozlovs v. Latvia* (ухв.), *Kovalenok v. Latvia* (ухв.); *H.F. v. Slovakia* (ухв.); *Bunjevac v. Slovenia* (ухв.)).

241. У ряді справ, пов'язаних з невиконанням остаточних судових рішень, що надають заявникам права на державне або соціальне житло, в основному проти Росії, Суд нагадав, що «позов» може становити «майно» у значенні статті 1 Протокол № 1, якщо він є достатньо конкретним для виконання. Суд встановив, що на підставі виконаних судових рішень, які дають право заявникам отримати ордер на проживання, за яким слідує так звана «угода про соціальну оренду» або інше підтвердження їхнього права на житло, вони мали встановлене «законне очікування» на придбання грошового активу. Було виявлено порушення статті 1 Протоколу № 1 ((*Teteriny v. Russia*, §§ 48-50; *Malinovskiy v. Russia*, §§ 44-46; *Ilyushkin and Others v. Russia*, §§ 49 та 58, *Akimova v. Azerbaijan*, §§ 40-41; *Gerasimov and Others v. Russia*, §§ 182-83; *Kukalo v. Russia*, § 61; *Sypchenko v. Russia*, § 45). Крім того, у справі *Olaru and Others v. Moldova*, §§ 54-57, Суд встановив, що неможливість місцевих органів державної влади виконувати остаточні судові рішення, що наказують їм надавати заявникам соціальне житло, є системною ситуацією.
242. У справі *Tchokontio Happi v. France*, §§ 59-61, Суд розрізняв факти справи з вищезгаданих справ *Teteriny* проти Росії та *Olaru* та інших проти Молдови. Посилаючись на *Durini v. Italy* (ухв.) та *J.L.S. v. Spain* (ухв.) судова практика (див. розділ «Застосовність статті 1 Протоколу № 1 - «майно»»), Суд визнав, що остаточне рішення не вимагало від органів влади надати право власності на квартиру заявника, а скоріше вимагало зробити житло доступним для неї. Дійсно, заявник міг придбати право власності на квартиру за певних умов. Проте не було жодних юридичних зобов'язань з боку влади про його продаж. Відповідно, вона не мала законних очікувань на придбання майна, і її скарга на статтю 1 Протоколу № 1 була відхилена як неприйнятна з огляду на *ratione materiae* (хоча було виявлено порушення статті 6).
243. Більше того, у кількох випадках Суд розглядав ситуації, що впливають із системи «спеціально захищеної оренди» у колишній Югославії, яка мала певні особливості у порівнянні зі звичайною орендою. Держави- правонаступниці прийняли різні правові рішення, які, як правило, перетворюють «спеціально охоронювану оренду» на, в тій чи іншій мірі, охоронювану нерухомість. У справі *Blecic v. Croatia* [ВП], § 92, та *Berger-Krall and Others v. Slovenia*, § 135, Суд не визнав за необхідне вирішувати, чи є «особливо охоронюваним правом» «володіння майном», оскільки справи були вирішені на інших підставах.
244. У справі *Gacesa v. Croatia* (ухв.) Суд постановив, що, оскільки в Хорватії було скасовано спеціально охоронювану оренду до того, як Хорватія ратифікувала Конвенцію, вона не повинна була визначати, чи можна вважати таку оренду «майном», захищеним статтею 1 Протоколу № 1. Проте, у справі *Mago and Others v. Bosnia and Herzegovina* Суд постановив, що "спеціально захищена оренда" є "майном", оскільки в Боснії та Герцеговині такі орендарі мали право повернути свої довоєнні квартири, а потім придбати їх за дуже сприятливих умов. Суд вирішив цю справу з огляду на справу *Gacesa v. Croatia* (ухв.) на тій підставі, що в Хорватії такі орендарі більше не мали можливості придбати свої квартири до ратифікації Хорватією Конвенції та її протоколів.
245. У знаковій справі *Hutten-Czapska v. Poland* [ВП] Суд вперше розглянув ситуацію з

іншої сторони - права власників, якими було набуто майно, експропрійоване попереднім режимом, і які скаржилися на схеми контролю за орендою. З тих пір Суд розглядав інші подібні справи, такі як *Bitto and Others v. Slovakia*, *Statileo v. Croatia*, and *R & L, s.r.o., and Others v. the Czech Republic*. Загалом, контроль за орендою запроваджено державами-членами після падіння попереднього режиму. Орендарям цих квартир, яким були надані пільгові права на оренду, було дозволено залишатися в квартирах після падіння попереднього режиму, а держава регулювала розмір орендної плати, як правило, нижче ринкових цін. У всіх вищезазначених справах Суд встановив, що власники повинні були нести непропорційний тягар і встановили порушення статті 1 Протоколу № 1 (для порівняння за різних економічних і соціальних обставин – *James and Others v. the United Kingdom* and *Mellacher and Others v. Austria*).

246. Аналогічно, у *Radovici and Stanescu v. Romania* власники квартир пропонували нову оренду орендарям, які займали їх та раніше мали державну оренду. Орендарі відмовилися підписати договори оренди, запропоновані власниками. Власники подали заяву на видачу наказів про виселення, що не вдалося через невиконання орендодавцями юридичних формальностей. Додатковим наслідком було автоматичне продовження оренди орендарів. Було виявлено порушення статті 1 Протоколу № 1.

В. Справи про соціальні виплати

247. Комісія та Суд розглядали ряд справ, що стосуються різних видів соціальних виплат / державних пільг, включаючи пенсійні права.
248. Стаття 1 Протоколу № 1 не гарантує права на певну суму пенсії (серед інших *Skorkiewicz v. Poland* (dec); *Jankovic v. Croatia* (ухв.); *Kuna v. Germany* (ухв.); *Lenz v. Germany* (ухв.); *Blanco Callejas v. Spain* (ухв.); *Kjartan Asmundsson v. Iceland*, § 39; *Apostolakis v. Greece*, § 36; *Wieczorek v. Poland*, § 57; *Poulain v. France* (ухв.); *Maggio and Others v. Italy*, § 55; *Valkov and Others v. Bulgaria*, § 84). Крім того, вона не гарантує право на пенсію за віком як таку (*Aunola v. Finland* (ухв.); *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (ухв.), § 30).
249. Що стосується зобов'язання щодо пенсійного забезпечення за старістю, Суд розглянув це питання у справі *Ackermann and Fuhrmann v. Germany* (ухв.) Суд розглянув, чи обов'язкові внески становили надмірне навантаження на заявників і оголосили заяву явно необґрунтованою. Він враховував той факт, що внесок становив приблизно 19 відсотків їхнього валового доходу і був сплачений рівними частками заявниками та їх роботодавцями.
250. Той факт, що виплати соціального страхування можуть бути зменшені або припинені, не заважає їм бути "майном" у значенні статті 1 Протоколу № 1, принаймні до його скасування ((*Moskal v. Poland*, § 40). див. розділ «Застосовність статті 1 Протоколу № 1 - «майно»). Суд визнав можливість скорочення прав на соціальне забезпечення за певних обставин. Той факт, що особа увійшла і входить до складу державної системи соціальної безпеки, не обов'язково означає, що ця система не може бути змінена ні щодо умов прийнятності платежу, ні щодо розміру пільги або пенсії (*Richardson v. the United Kingdom* (ухв.), § 17; *Carson and Others v. the United Kingdom* [ВП], §§ 85-89).
251. Однак, коли розмір допомоги зменшується або припиняється, це зазвичай є втручанням у "право володіти майном", яке вимагає обґрунтування в загальних інтересах ((*Kjartan Asmundsson v. Iceland*, §§ 39-40; *Rasmussen v. Poland*, § 71; *Moskal v. Poland*, §§ 51 and 64; *Grudic v. Serbia*, § 72; *Hoogendijk v. the Netherlands* (ухв.); *Valkov and Others v. Bulgaria*, § 84; *Philippou v. Cyprus*, § 59).
252. Для Суду важливим моментом є те, чи було порушено право заявника на виплату допомоги з системи соціального страхування таким чином, щоб сутність його пенсійних

прав була порушена ((*Domalewski v. Poland* (ухв.); *Kjartan Asmundsson v. Iceland*, § 39; *Wieczorek v. Poland*, § 57; *Rasmussen v. Poland*, § 75; *Valkov and Others v. Bulgaria*, §§ 91 та 97; *Maggio and Others v. Italy*, § 63; *Stefanetti and Others v Italy*, § 55). Що стосується аналізу пропорційності (*Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (ухв.), § 42), Суд зауважив, загалом, що позбавлення пенсії може порушити Статтю 1 Протоколу № 1 (*Stefanetti and Others v Italy*, § 59; *Apostolakis v. Greece*, § 41) і, навпаки, її скорочення, яке є розумним і пропорційним, не обов'язково буде порушенням (*Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (ухв.), § 42; *Arras and Others v. Italy*, § 82; *Poulain v. France* (ухв.); *Philippou v. Cyprus*, § 68; *Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 117).

253. Проте перевірка справедливого балансу в контексті соціального страхування, що здійснюється Судом, не ґрунтується виключно на сумі або відсотку збитків, які зазнали заявники у абстрактному вигляді. Суд розглядає всі відповідні елементи стосовно конкретної справи ((*Belane Nagy v. Hungary* [ВП], § 117 and *Stefanetti and Others v Italy*, §59). До специфічних факторів, які мають значення для оцінки пропорційності втручання у сфері соціального страхування, належить дискримінаційний характер будь-якої втрати права (*Kjartan Asmundsson v. Iceland*, § 43; свавілля умов ((*Klein v. Austria*, § 55); сумлінність заявника (*Moskal v. Poland*, § 44; *Cakarevic v. Croatia*, §§ 60-65).
254. Важливість процедурних гарантій у оцінці справедливого балансу в контексті прав соціального страхування ілюструється тим фактом, що порушення статті 1 Протоколу № 1 було встановлено у випадку, коли рішення про надання соціального страхування заявника було скасовано на підставі переоцінки первинної справи заявника (*Moskal v. Poland*, § 56).
255. У ситуаціях призупинення надання пільг наявність перехідного періоду, коли правомочні особи можуть пристосуватися до нової схеми, є одним з факторів пропорційності, який діє на користь держави-відповідача (*Lakicevic and Others v. Montenegro and Serbia*, § 72; *Moskal v. Poland*, § 74, де заявник зіткнувся, практично через день, із загальною втратою пенсії, що становила єдине джерело доходу у випадку дострокового виходу, і з поганими перспективами адаптуватися до змін).
256. Якщо рішення про призупинення або припинення пільг має ретроспективну дію, це буде важливим фактором, який необхідно взяти до уваги при оцінці пропорційності втручання (*Lakicevic and Others v. Montenegro and Serbia*, § 71; *Moskal v. Poland*, § 69). У справі, що стосується ретроспективного перерахунку пенсії, яка вже була надана заявникові, Суд постановив, що "можливий інтерес держави щодо забезпечення єдиного застосування пенсійного закону не повинен був призвести до ретроспективного перегляду судового рішення, яке вже було внесене в заявника користь. Внаслідок перерахування пенсії заборгованість за нею зменшилася, і це спричинило індивідуальний та надмірний тягар для заявника, що був несумісним зі статтею 1 Протоколу № 1" ((*Bulgakova v. Russia*, § 47). Обов'язок виплатити будь-які суми, отримані до прийняття рішення про припинення або зменшення виплати допомоги, якщо вони не були отримані обманним шляхом, має відношення до оцінки пропорційності (*Iwaszkiewicz v. Poland*, § 60, *Chroust v. the Czech Republic* (ухв.); *Moskal v. Poland*, § 70).
257. Період часу може мати особливе значення для юридичної дії та характеру виплат соціального страхування. Це стосується як поправок до законодавства, які можуть бути прийняті у відповідь на суспільні зміни та зміни поглядів на категорії осіб, які потребують соціальної допомоги, так і на еволюцію окремих ситуацій (*Wieczorek v. Poland*, § 67).
258. Коли виплата пенсії була зупинена автоматично, лише на підставі кримінальної відповідальності заявника, і, таким чином, він був позбавлений сукупності своїх набутих прав, Суд визнав порушення статті 1 Протоколу № 1 ((*Apostolakis v. Greece*, § 39). І

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

навпаки, було встановлено, що зменшення доходу на 65% на тій же основі не викликає жодного питання, оскільки була передбачена трьохетапна судова процедура, за якою це обмеження може бути оскаржене; все це розглядалось з урахуванням виняткової тяжкості злочину заявника (*Banfield v. the United Kingdom* (ухв.); *Philippou v. Cyprus*, §§ 70, 71 та 74).

259. Крім того, пільги, що ґрунтуються на неспроможності позивача залишитися на оплачуваній роботі на підставі поганого здоров'я, також можуть бути скасовані або зменшені, навіть якщо вони були надані правомочній особі протягом тривалого часу. У природі речей різні стани здоров'я, які спочатку роблять неможливою роботу для людей, які страждають ними, і які можуть розвиватися з плином часу, що призводить до погіршення або поліпшення здоров'я людини. Державам дозволено вживати заходів для переоцінки медичного стану осіб, які отримують пенсії по інвалідності, з метою встановлення того, чи вони продовжують бути непридатними до роботи, за умови, що така переоцінка відповідає закону та має достатні процедурні гарантії. Якби права на пенсії по інвалідності зберігалися в ситуаціях, коли їхні одержувачі згодом перестали відповідати застосовним законодавчим вимогам, це призвело б до їх несправедливого збагачення. Більше того, це було б несправедливо щодо осіб, які роблять внесок у систему соціального страхування, зокрема тих, яким відмовлено у виплаті, оскільки вони не відповідали відповідним вимогам. У більш загальному плані, він також санкціонує неналежне розміщення державних коштів, розподіл, що суперечить цілям, які пенсії по інвалідності повинні були задовольняти (*Wieczorek v. Poland*, § 67; *Iwaszkiewicz v. Poland*, § 51).
260. Питання привілейованого становища в аспекті пенсійного забезпечення, яким користувалися в минулому представники комуністичної еліти, політичної поліції або збройних сил у посткомуністичних європейських країнах, розглядалося Судом у кількох випадках. (*Goretzky v. Germany* (ухв.); *Lessing and Reichelt v. Germany* (ухв.); *Schwengel v. Germany* (ухв.); *Domalewski v. Poland* (ухв.); *Jankovic v. Croatia* (ухв.)). Скорочення виплат через роль, яку мали в рамках комуністичної системи одержувачі пенсії в минулому, у ряді випадків було визнано відповідними статті 1 Протоколу № 1, зокрема, у зв'язку з тим, що вжиті заходи не порушують фактичну сутність прав - скорочення не перевищували, в середньому, від 25% до 30%, і заявники продовжували отримувати більше, ніж середня пенсія в Польщі (*Cichopek and Others v. Poland* (ухв.), §§ 152 і 156). Якщо заявники втрачали привілеї на виплати соціального страхування внаслідок законодавства, спрямованого на засудження політичної ролі комуністичних служб безпеки у придушенні політичної опозиції комуністичному режиму, Суд визнавав такі справи неприйнятними, враховуючи той факт, що пільги на соціальне страхування не були порушені непропорційно або свавільно ((*Skorkiewicz v. Poland* (ухв.); *Styk v. Poland*, рішення Комісії; *Bienkowski v. Poland*, рішення Комісії). У таких випадках було визнано, що ці заходи переслідували легітимну мету, незважаючи на значний проміжок часу (майже двадцять років), що минув між розпадом комуністичного режиму та прийняттям внутрішнього законодавства, яке позбавляло колишніх привілейованих осіб таких привілеїв (*Cichopek and Others v. Poland* (ухв.), § 118)
261. Було встановлено, що скорочення певних соціальних страхових внесків та виплат заробітної плати внаслідок застосування різних заходів суворої економії відповідає статті 1 Протоколу № 1, враховуючи загальний контекст заходів (економічна криза) та їхній обсяг (розмір пенсії залишився незмінним, виплата скорочується на три роки; внаслідок цього втручання було обмежене як за часом, так і за обсягом - *Da Conceigao Mateus and Santos Janeiro v. Portugal* (ухв.), §§ 28-29). У подібній справі, що стосується, зокрема, скорочення пенсій, обґрунтованого безпрецедентною економічною кризою в новітній грецькій історії, Суд встановив, що пропорційність заходів не викликала питань

Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

відповідно до статті 1 Протоколу № 1 (*Koufaki and Adedy v. Greece* (ухв.), §§ 46-49; (див. розділ «Виняткові заходи»)

262. Суд погодився з тим, що деякі держави встановлюють відмінності (в пенсійних цілях) між державними службовцями та працівниками приватного сектору. (*Matheis v. Germany* (ухв.), стосується пенсії постраждалих); *Ackermann and Fuhrmann v. Germany* (ухв.); *Valkov and Others v. Bulgaria*, § 117; *Panfile v. Romania* (ухв.), § 28; *Giavi v. Greece*, § 52; *Fabian v. Hungary* [ВП], §§ 131-132). Логіку цього підходу можна знайти в структурних відмінностях між цими двома системами, які, у свою чергу, виправдовують різні норми (*Matheis v. Germany* (ухв.), і, більш загально щодо відмінностей між категоріями застрахованих осіб, *Carson and Others v. the United Kingdom* [ВП], § 84) (див. підрозділ щодо статті 14 у справі *Fabian v. Hungary* [ВП]).
263. Самого факту, що нове, менш сприятливе законодавство позбавляє осіб, які мають право на виплату пенсії, такого права через ретроспективне перепідтвердження умов, пов'язаних з придбанням пенсійних прав, недостатньо для того, щоб визнати порушення. Законодавчі положення про пенсії можуть змінюватися, і законодавчому органу не можна забороняти регулювати за допомогою нових ретроспективних положень пенсійні права, що впливають з чинного законодавства ((*Khoniakina v. Georgia*, §§ 74 та 75; і також *Arras and Others v. Italy*, § 42; *Sukhobokov v. Russia*, § 26, стосовно невиконання остаточного рішення про відшкодування заборгованості з виплати пенсії заявника відповідно до статті 6, *Bakradze and Others v. Georgia* (ухв.), § 19).
264. Очікування застрахованої особи за схемою медичного страхування про те, що його страхівка або договір медичного страхування буде збережено або поновлено, не є власністю (*Ramaer and Van Villingen v. the Netherlands* (ухв.), § 81).
265. Коли йдеться про зменшення суми, що підлягає сплаті, принципи, які в цілому застосовуються у справах, що стосуються статті 1 Протоколу № 1, однаково стосуються заробітної плати або соціальної допомоги (*Stummer v. Austria* [ВП], § 82).

С. Банківські справи

266. Стаття 1 Протоколу № 1 була застосована в ряді справ, що стосувалися заяв заявників щодо зменшення вартості їх заощаджень або неможливості їх повернення.
267. Зощадні рахунки можуть значно знецінитись внаслідок інфляції та економічних реформ. У справах, пов'язаних зі зменшенням вартості заощаджень заявників, при цьому повторюючи, що стаття 1 Протоколу № 1 не охоплює право на придбання майна (*Grishchenko v. Russia* (ухв.)), Суд постановив, що загальне зобов'язання держав підтримувати купівельну спроможність сум, що були депоновані в банківських чи фінансових установах шляхом систематичної індексації заощаджень або компенсації збитків, спричинених інфляцією, не може бути визначено з цієї статті (*Gayduk and Others v. Ukraine* (ухв.); *Appolonov v. Russia* (ухв.); *Todorov v. Bulgaria* (ухв.); *Poltorachenko v. Ukraine*, § 38; *Zbaranskaya v. Ukraine* (ухв.); *Sherstyuk v. Ukraine* (ухв.); *Boyajyan v. Armenia*, § 54; *Ryabykh v. Russia*, § 63; *Dolneanu v. Moldova*, § 31). Відповідно, Конвенція не накладає на держави зобов'язань щодо їх економічної політики у боротьбі з наслідками інфляції та інших економічних явищ, або вимагає від них виправити такі ситуації через законодавство або судові рішення (*O.N. v. Bulgaria* (ухв.)). У випадках, коли заявники стверджували, що внаслідок надмірної тривалості судового розгляду та впливу інфляції протягом тривалого періоду, реальна вартість їх вимог була значно зменшена, заяви були оголошені неприйнятним (*Koksal v. Turkey* (ухв.), § 38; *Grozeva v. Bulgaria* (ухв.); *O.N. v. Bulgaria* (ухв.)).
268. У справі, що стосується зменшення вартості акцій заявника, і з огляду на широку

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

свободу розсуду, що надається державам-учасникам у цій сфері, Суд постановив, що заходи, вжиті Національним банком Польщі, безперечно були спрямовані на захист інтересів клієнтів банку, які довірили йому свої активи, і уникнення великих фінансових втрат, які банкрутство банку спричинило б для своїх клієнтів (*Olczak v. Poland* (ухв.)).

269. Крім того, «захоплення» приватного банку державними органами може розглядатися як втручання в право власності колишніх акціонерів банку (*Holding A.Ş. v. Turkey*, §§ 143-144)). Суд зобов'язаний визначити, чи відповідає таке втручання вимогам законності, переслідуванню легітимної мети і пропорційності. Коли рішення про націоналізацію банку чітко сприймається як захід для контролю за банківським сектором країни, позбавлення власності має вважатися таким, що переслідує законну мету, і повинен застосовуватися другий пункт статті 1 Протоколу № 1 (*Suzer and Eksen Holding A.Ş.*, §§ 146-147). Для того, щоб оцінити, чи таке втручання в право власності є пропорційним до мети, що переслідується, Суд зобов'язаний визначити, чи був досягнутий справедливий баланс між вимогами загальних інтересів суспільства та захистом основних прав (*Cingilli Holding A.Ş. and Cingillioglu v. Turkey*, §§ 49-51).
270. Що стосується провадження у зв'язку з відкликанням банківської ліцензії, Суд наголосив, що будь-яке втручання у мирне користування "майном" повинно супроводжуватися процедурними гарантіями, які дають можливість фізичній або юридичній особі представити свою справу відповідальним органам з метою ефективного оскарження заходів, що перешкоджають правам, гарантованим цим положенням. Визначаючи, чи була дотримана ця умова, необхідно взяти до уваги всебічність застосовуваних судових та адміністративних процедур (*Capital Bank AD v. Bulgaria*, § 134).
271. Заморожування банківського рахунку зазвичай вважається мірою контролю за використанням майна (*Raimondo v. Italy*, § 27, стосовно тимчасового арешту активів з метою їх конфіскації за законодавством про доходи від злочинів; *Luordo v. Italy*, § 67; *Valentin v. Denmark*, §§ 67-72, щодо позбавлення банкрутів права управляти їхньою власністю, *Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* стосовно заморожування банківських рахунків). Через неможливість заявників зняти свої заощадження протягом більш ніж двадцяти років і складність ситуації, заморожування банківських рахунків розглядалося за загальним правилом у *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former* [ВП], § 99 (для більш детальної інформації див. нижче).
272. У разі відкриття процедури ліквідації щодо банку, заморожування банківських рахунків керівництва може вважатися законним і переслідувати легітимну мету, оскільки воно має на меті забезпечити, щоб керівники банку не витрачали свої активи в очікуванні можливих кримінальних обвинувачень або цивільних позовів, пов'язаних з тим, як вони керували банком до банкрутства (*International Bank for Commerce and Development AD*, § 123).
273. Стабільність банків і інтереси їх вкладників і кредиторів заслуговують на посиленій захист. Національні органи влади користуються широкою свободою розсуду у виборі способів вирішення таких питань (*Capital Bank AD v. Bulgaria*, § 136). За нормальних обставин, заморожування банківських рахунків керівників банку, обмежене терміном у шість місяців, може розглядатися як таке, що підпадає під цю свободу, і як пропорційна міра до досягнутої мети (*International Bank for Commerce and Development AD*, § 124).
274. Декілька справ, що розглядалися в Суді, стосувалися "старих" заощаджень в іноземній валюті, які були вкладені під час перебування в СФРЮ, та потім заморожені. Після своєї незалежності кожна держава-наступниця СФРЮ знайшла інше правове

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

рішення для регулювання заощаджень, які раніше гарантувалися СФРЮ (для огляду конкретних обставин, що стосуються різних держав, див. *Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], §§ 24-52). У такому випадку "старі" заощадження в іноземній валюті стали недоступними через такі чинники, як відсутність коштів у відповідних банках, прийняття закону щодо заморожування рахунків та неспроможність національних органів вжити заходів та забезпечити можливість зберегти депозитні кошти в ситуації заявників.

275. Суд постановив, що вимоги, що впливають із заощаджень в іноземній валюті, вкладених у комерційний банк до розпуску СФРЮ, становили «майно» у значенні статті 1 Протоколу № 1 (*Suljagic v. Bosnia and Herzegovina*, §§ 34-36), а також позов проти Російської Федерації щодо інвестування заощаджень у облигації державної позики, виданої колишнім СРСР ((*Yuriy Lobanov v. Russia*, §§ 32-34) або в облигаціях та сертифікатах, виданих Ощадним банком СРСР (*Boyajyan v. Armenia*, § 57). Аналогічним чином, цінні папери, що мають економічну цінність, можна розглядати як "майно" ((*Jasinskij and Others v. Lithuania*, рішення Комісії).
276. Однак стосовно заморожених вимог про повернення іноземної валюти, що була внесена латвійськими заявниками до Банку зовнішньоекономічної діяльності за часів СРСР, Суд визнав скарги заявників неприйнятними, оскільки дії Банку не могли бути віднесені до Латвії, яка ніколи не демонструвала будь-які ознаки прийняття або визнання таких вимог (*Likvidejama p/s Selga and Vasilevska v. Latvia* ((ухв.), §§ 94-113).
277. У випадках, коли законодавчі заходи були спрямовані на виплату «старих» заощаджень в іноземній валюті в державних облигаціях, Суд, враховуючи необхідність досягнення справедливого балансу між загальними інтересами та правом власності заявника, і всіх тих, хто перебуває в тій же ситуації, вважають, що вибрані засоби підходять для досягнення поставленої легітимної мети (зокрема, *Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (ухв.)).
278. Які б не були заходи щодо виплати "старих" заощаджень в іноземній валюті, які держава вирішила прийняти, верховенство права та принцип законності вимагали від Договірних сторін поважати і застосовувати у передбачуваному і послідовному порядку закони, які вони запровадили. Недосконала реалізація державного законодавства про "старі" заощадження в іноземній валюті призвела до того, що держава-відповідач не виконала це зобов'язання ((*Suljagic v. Bosnia and Herzegovina*, § 57).
279. Оцінюючи, чи було досягнуто «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основних прав особи, Суд повинен провести повне вивчення різних інтересів, враховуючи, що Конвенція покликана захищати права, які є «практичними та ефективними». У цьому контексті слід підкреслити, що невизначеність - будь то законодавча, адміністративна або така, що впливає з діяльності органів влади - є фактором, який необхідно враховувати при оцінці поведінки держави. Дійсно, якщо вирішується питання, що становить загальний інтерес, державні органи зобов'язані діяти своєчасно, належним чином і послідовно. Хоча деякі затримки можуть бути виправданими у виняткових обставинах, Суд визнав у цьому конкретному випадку, що заявники були змушені чекати занадто довго. Влада Словенії та Сербії, незважаючи на свою широку свободу розсуду в цій сфері, не досягли справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та правами власності заявників. Порухення статті 1 Протоколу № 1 було встановлено стосовно цих двох держав-респондентів (*Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], §§ 108 та 124-125).
280. Затримки є важливим фактором при оцінці обґрунтованості втручання у права власності. Оскільки деякі затримки можуть бути виправданими з огляду на виняткові

обставини, в інших випадках Суд дійшов висновку, що вони не можуть являти собою вагому підставу для неспроможності держави забезпечити заявникам відшкодування (*Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 108).

281. Межі свободи розсуду держав визначаються тоді, коли заходи, вжиті національними органами влади, суттєво обмежують право заявника розпоряджатися коштами та контролювати використання майна. Наприклад, Суд встановив, що законодавчі заходи були незадовільними, якщо вони призвели до затримок на кілька місяців (*Suljagic v. Bosnia and Herzegovina*, § 64).
282. Крім того, неможливість виконання остаточного рішення на користь заявника являла собою втручання в його або її право на мирне володіння "майном" в контексті "старих" заощаджень в іноземній валюті (*Jelicic v. Bosnia and Herzegovina*, §48).

D. Податки

283. Оподаткування в принципі є втручанням у право, гарантоване першим абзацом статті 1 Протоколу № 1, оскільки воно позбавляє відповідну особу майна, а саме суми грошей, яка має бути сплачена (*Burden v. the United Kingdom* [ВП], § 59; *Spacek, s.r.o., v. the Czech Republic*, § 39).
284. Втручання для цілей оподаткування, як правило, виправдовується згідно з другим пунктом цієї статті, який чітко передбачає виняток щодо сплати податків або інших внесків (*Gasus Dosier- und Fordertechnik GmbH v. the Netherlands*, § 59).
285. Проте це питання підпадає під сферу компетенції Суду, оскільки правильне застосування статті 1 Протоколу № 1 підлягає його нагляду (*Orion-Breclav, S.R.O. v. the Czech Republic* (ухв.)). Фінансова відповідальність, що виникає внаслідок підвищення податків, може негативно вплинути на гарантію власності, якщо вона створює надмірне навантаження на зацікавлену особу або істотно впливає на її фінансове становище (*Ferretti v. Italy*, рішення Комісії; *Wasa Liv Omsesidigt, Forsakringsbolaget Valands Pensionsstiftelse and a group of approximately 15,000 individuals v. Sweden*, рішення Комісії; *Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy*, § 32).
286. Державі, як правило, надається широка свобода розсуду відповідно до Конвенції, коли мова йде про загальні заходи економічної або соціальної стратегії ((*Wallishauser v. Austria (no. 2)*, п. 65), а також при розробці та реалізації політики в сфері оподаткування ("*Bulves" AD v. Bulgaria*, § 63; *Gasus Dosier- und Fordertechnik GmbH v. the Netherlands*, § 60; *Stere and Others v. Romania*, § 51). Суд поважає позицію законодавця у таких питаннях, якщо вона не позбавлена обґрунтованих підстав (*Gasus Dosier- und Fordertechnik GmbH v. the Netherlands*, § 60).
287. Насамперед, національні органи влади повинні приймати рішення щодо типу податку або внесків, які вони вимагатимуть сплатити. Рішення в цій галузі, як правило, включають також оцінку політичних, економічних і соціальних проблем, які Конвенція залишає у компетенції держав-учасниць, оскільки національні органи влади, очевидно, краще, ніж органи Конвенції, пристосовані для оцінки таких проблем (*Musa v. Austria*, рішення Комісії; *Balaz v. Slovakia* (ухв.); *Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy*, § 103; *R.Sz. v. Hungary*, §§ 38 and 46). Внутрішній законодавчий орган також повинен визначити, що може бути класифіковано як оподатковуваний дохід, і яким має бути конкретний засіб виконання податкового зобов'язання (*Cacciato v. Italy* (ухв.), § 25; *Guiso and Consiglio v. Italy* (ухв.), § 44).
288. Затримка відшкодування переплачених податків становила порушення (*Buffalo*

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

S.r.l. in liquidation, § 39) - Суд вважає, що затримки від п'яти до десяти років мали серйозний вплив на фінансовий стан компанії-заявника, який не може бути компенсовано шляхом виплати простого відсотка від суми, вони ж викликали невизначеність для платника податків і додатково посилювалися відсутністю будь-яких правових шляхів для виправлення ситуації.

289. Аналогічно, неможливість отримати відшкодування переплаченого податку, щодо якого національні органи визнали, що його було сплачено в порушення чинного матеріального права, призвело до порушення: як заперечення вимог позову компанії-заявника проти держави, так і відсутність внутрішніх процедур, що забезпечують достатній засіб захисту для забезпечення права компанії-заявника на мирне користування своїм "майном", порушує справедливий баланс (*S.A. Dangeville v. France*, § 61).
290. Розбіжність між вартістю майна, взятого для розрахунку компенсації за експропріацію та податку на спадщину, призвела до того, що Суд визнав порушення на підставі свавілля (*Jokela v. Finland*, § 65).
291. Як такий, сам факт, що податкове законодавство має зворотну силу, не призводить до порушення (наприклад, закон про зворотну силу, щоб певні операції підлягали оподаткуванню (*M.A. and 34 Others* (ухв.)).
292. Виконавчі заходи в контексті податкових проваджень, які не були автоматично припинені, коли боржник оскаржив їх, вважалися прийнятними і підпадають під широку свободу розсуду держави, але вони повинні супроводжуватися процедурними гарантіями для забезпечення того, щоб особи не потрапили у ситуацію, коли їхні апеляції фактично «обмежені», і вони не можуть ефективно захистити свої інтереси. Одним з важливих факторів тут є наявність певного розумного рівня взаємодії між залученими державними органами, що дозволяє захистити права платників податків (*Rousk v. Sweden*, § 124).
293. Факт, що ставка податку дуже висока, сам по собі не призводить до порушення; Суд розглядає ставку податку саме для заявника (*R.Sz. v. Hungary*, § 54). Оподаткування за значно вищою податковою ставкою, ніж та, що діє при створенні відповідного доходу, можна вважати необґрунтованим втручанням в очікування, захищені статтею 1 Протоколу № 1 (*M.A. and 34 Others v. Finland* (ухв.)).
294. Однак у випадку, коли звільнений державний службовець був зобов'язаний сплачувати податок на виплату вихідної допомоги на загальну суму 52%, Суд визнав порушення на наступних підставах: ця ставка значно перевищила ставку, яка застосовується до всіх інших доходів; заявник зазнав істотної втрати доходу внаслідок безробіття; податок був безпосередньо стягнутий роботодавцем з вихідної допомоги без будь-якої індивідуальної оцінки становища особи і був накладений на доходи, пов'язані з діяльністю, що відбулася до цього податкового року (*N.K.M. v. Hungary*, §§ 66-74).
295. Також у контексті податкового провадження Суд надає важливого значення наявності процесуальних гарантій у відповідних провадженнях (*Agosi v. the United Kingdom*, § 55). Справедливий баланс був порушений у тих випадках, коли національні органи влади, за відсутності будь-яких ознак безпосередньої участі фізичної чи юридичної особи в шахрайському зловживанні ланцюгом відшкодування ПДВ, або знання про це, все ж карали відповідного одержувача ПДВ за дії чи бездіяльність надавача, які він не контролював, і щодо яких він не мав засобів моніторингу або забезпечення дотримання відповідних вимог ("*Bulves*" AD v. Bulgaria, §§ 67-71). ("*Bulves*" AD v. Bulgaria, §§ 67-71).

Е. Землевпорядкування

296. Права власників, з огляду на питання міського або регіонального планування, є істотно еволюційними. Політика міського та регіонального планування - це, по суті, сфери, в які держава втручається, зокрема, через контроль власності в загальних або суспільних інтересах. За таких обставин, коли загальний інтерес суспільства є надзвичайно важливим, Суд вважає, що межі свободи розсуду держави ширші, ніж коли виникають виключно цивільні права (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*, § 70; *Mellacher and Others v. Austria*, § 55; *Chapman v. the United Kingdom* [ВП], § 104).
297. Згідно зі статтею 1 Протоколу № 1, сам факт, що особа володіє ділянкою землі, сам по собі не надає власнику права будувати на цій землі. Згідно з цим положенням дозволено встановлювати та підтримувати різні обмеження на будівництво.
298. Суд розглянув ряд справ, що стосуються обмежень, які накладаються на землевласників у контексті просторового планування, які часом тривали протягом багатьох років (*Skibinscy v. Poland*, § 98; *Skrzynski v. Poland*, § 92; *Rosinski v. Poland*, § 89; *Buczkiwicz v. Poland*, § 77; *Pietrzak v. Poland*, § 115; *Hakan Ari v. Turkey*, § 36; *Rossitto v. Italy*, § 37; *Maioli v. Italy*, § 52; *Huseyin Kaplan v. Turkey*, § 38; *Ziya Qevik v. Turkey*, § 33). У справі *Jahn and Others v. Germany* [ВП], §§ 100-105, що стосувалася виняткових обставин, вказані обмеження, навіть коли вони були накладені на постійній основі і без будь-якого права на отримання компенсації, визнано такими, що відповідають цьому положенню статті 1. Заяви були визнані неприйнятними у справах, що стосуються абсолютної заборони будівництва, що супроводжувалася неможливістю вимагати компенсації від муніципалітету, коли власники не мали жодного наміру побудувати або показали, що заборона зобов'язувала їх змінити спосіб використання такого майно (*Scagliarini v. Italy* (ухв.)); або якщо, за відсутності зміни способу використання, заявник довго чекав, перш ніж подати заяву на отримання дозволу на будівництво (*Galtieri v. Italy* (ухв.)). В інших випадках порушення було встановлено навіть за відсутності конкретного будівельного проекту і на тій підставі, що законодавчий орган спочатку прийняв закони, що передбачають право на відшкодування за експропріацію, але згодом неодноразово переносив вступ цих законів в силу (*Skibinscy v. Poland*, § 78).
299. Незаконне зайняття земель приватної власності державними органами з метою реалізації проектів розвитку, створює механізм, який дозволяє органам влади скористатися незаконною ситуацією, в якій землевласник просто постає перед фактом такої необхідності, було визнано порушенням права на мирне користування "майном" (*Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy*, § 59).
300. Суд наголосив, що складнощі у запровадженні комплексної правової бази у сфері містобудування є частиною процесу переходу від соціалістичного правопорядку та режиму його власності до такого, що відповідає верховенству права та ринковій економіці - процесу, який за самою природою речей загрожує труднощами. Проте, ці труднощі та масштабність завдань, що виникають перед законодавцями, які мають справу з усіма складними питаннями, пов'язаними з таким переходом, не звільняють держав-учасниць від зобов'язань, що випливають з Конвенції або її протоколів (*Schirmer v. Poland*, § 38; *Skibinscy v. Poland*, § 96).

Ф. Конфіскація у кримінальному провадженні

301 У ряді випадків Суд розглянув за статтею 1 Протоколу № 1 різні заходи, вжиті з метою боротьби з незаконним збагаченням від доходів, одержаних злочинним шляхом.

302 У таких випадках держави мають широку свободу розсуду у здійсненні політики

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

боротьби з організованою злочинністю, включаючи конфіскацію незаконно отриманих активів (*Raimondo v. Italy*, § 30; *Riela and Others v. Italy* (ухв.); *Arcuri and Others v. Italy* (ухв.); *Gogitidze and Others v. Georgia*, § 108).

- 303 Конфіскація майна, яке може бути або зняттям, або доходом від злочину, не обов'язково потрапляє в сферу дії другого речення першого пункту статті 1 Протоколу № 1 (*Handyside v. the United Kingdom*, § 63; *Agosi v. the United Kingdom*, § 51), хоча конфіскація за своєю природою позбавляє особу права власності.
- 304 У ситуаціях, коли заходи щодо конфіскації були здійснені незалежно від кримінального обвинувачення, оскільки відповідні активи вважалися незаконно придбаними, їх законне походження не було продемонстровано, або вони були засобами злочину, Суд звичайно розглядав конфіскацію як контроль за коштування майном (*Raimondo v. Italy*, § 27; *Riela and Others v. Italy* (ухв.); *Sun v. Russia*, § 25; *Arcuri and Others v. Italy* (ухв.); *C.M. v. France* (ухв.); *Air Canada v. the United Kingdom*, § 34).
- 305 Такий самий підхід було застосовано у справах, що стосуються конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом, що впливає із засудження (*Phillips v. the United Kingdom*, § 51; *Welch v. the United Kingdom*, § 26, згідно зі статтею 7 Конвенції, *Van Offeren v. Netherlands* (ухв.), згідно зі статтею 6 Конвенції).
- 306 Якщо конфіскація була застосована незалежно від кримінального обвинувачення проти третіх сторін, Суд надав можливість владі застосувати заходи щодо конфіскації не тільки для осіб, безпосередньо обвинувачених у правопорушеннях, але й до членів їх сімей та інших близьких родичів, які, як вважається, можуть неофіційно володіти та розпоряджатися «неправомірним» майном від імені підозрюваних правопорушників, або які в іншому випадку не мали необхідного «добросовісного» статусу (*Raimondo v. Italy*, § 30; *Arcuri and Others v. Italy* (ухв.); *Morabito and Others v. Italy* (ухв.); *Butler v. the United Kingdom* (ухв.); *Webb v. the United Kingdom* (ухв.); *Saccoccia v. Austria*, § 88; *Silickiene v. Lithuania*, § 65, де конфіскацію застосовано щодо вдови корумпованого державного службовця).
- 307 Якщо конфіскація була накладена незалежно від кримінального обвинувачення проти третіх сторін, Суд надав владі можливість вжити заходів щодо конфіскації не тільки для осіб, безпосередньо обвинувачених у правопорушеннях, але й для членів їх сімей та інших близьких родичів, які, як вважається, володіють та керувати неправомірним майном неофіційно від імені підозрюваних правопорушників, або які в іншому випадку не мали необхідного добросовісного статусу. Конфіскація в таких справах мала на меті запобігання незаконному використанню, майна, законного походження якого не було встановлено, у спосіб, «небезпечний для суспільства». Суд звернув увагу на труднощі, з якими стикаються державні органи у боротьбі з організованою злочинністю. Конфіскація, яка призначена для блокування цих рухів підозрілого капіталу, є ефективною і необхідною зброєю в цьому контексті. Порядок конфіскації у відношенні до майна, отриманого злочинним шляхом, діє в інтересах загального характеру як засіб стримування для тих, хто розглядає злочинну діяльність як засіб збагачення, а також гарантує, що злочинність не оплачується (*Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 58; *Phillips v. the United Kingdom*, § 52; *Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein* (ухв.), згідно зі статтями 6 і 7).
- 308 У провадженні стосовно різних форм конфіскації або фіскальних репресій стосовно активів, в яких органи державної влади діють на основі презумпції незаконного придбання активів, стаття 6 Конвенції взагалі не заважає державам вдаватися до презумпцій (*Salabiaku v. France*, § 28). Такий самий підхід був використаний в контексті скарг на презумпції, зроблені в цьому контексті або згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 (*Cacucci and Sabatelli v. Italy* (ухв.), § 43; *Yildirim v. Italy* (ухв.); або

Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

згідно зі статтею 6 (перенесення тягаря доказу на заявника, щоб показати, що його активи були законно придбані - *Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, § 45; *Phillips v. the United Kingdom*, § 43; *Perre v. Italy* (ухв.)). Використання презумпції незаконності доходів, якщо сторона отримала можливість спростувати презумпції, є сумісною з презумпцією невинуватості, і навпаки, порушення пункту 2 статті 6 визнано у справі, коли було видано наказ про конфіскацію стосовно товарів, незважаючи на те, що власник був виправданий у кримінальному провадженні щодо злочину, з якого нібито виникли доходи (*Geerings v. Netherlands*, §§ 43-51).

309 Суд наголосив на важливості різних процедурних гарантій, наявних у процесі конфіскації, таких як їхній змагальний характер (*Yildirim v. Italy* (ухв.); *Perre v. Italy* (ухв.); (*Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, § 45); можливість для сторони представити документальні та усні докази (*Butler v. the United Kingdom* (ухв.); *Perre v. Italy* (ухв.)), можливість бути юридично представленим самостійно найнятим юристом ((*Butler v. the United Kingdom* (ухв.)), припущення про кримінальний характер активів може бути спростовано стороною (*Geerings v. Netherlands*, § 44), суддя має право не застосовувати презумпцію, якщо він/вона вважає, що таке застосування призведе до серйозних ризиків для справедливості провадження (*Phillips v. the United Kingdom*, § 43), наявність індивідуальної оцінки того, які частки майна повинні бути конфісковані з огляду на факти справи (*Rummi v. Estonia*, § 108; *Silickiene v. Lithuania*, § 68), чи в цілому заявникові було надано розумну можливість викласти свої аргументи у національних судах (*Veits v. Estonia*, §§ 72 and 74; *Jokela v. Finland*, § 45); чи він мав всебічний доступ до відповідного провадження (*Denisova and Moiseyeva v. Russia*, § 59).

G. Реституція власності

310 Після демократичних змін у Центральній та Східній Європі багато урядів запровадили законодавство, яке передбачає повернення майна, експропрійованого після Другої світової війни, або реституції в рамках існуючої правової бази.

311. Що стосується набуття майна до ратифікації Конвенції та протоколів до неї, органи Конвенції послідовно вважали, що позбавлення власності або інших речових прав є, в принципі, миттєвим актом і не призводить до тривалої ситуації порушення права (*Malhous v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП]; *Preufiische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland* (ухв.), § 57).

312 Крім того, статтю 1 Протоколу № 1 не можна тлумачити як накладення будь-якого загального зобов'язання державам-учасницям повертати майно, яке було передане їм до ратифікації Конвенції (*Jantner v. Slovakia*, § 34).

313 Стаття 1 Протоколу № 1 також не накладає будь-яких обмежень на свободу держав щодо визначення обсягу реституції майна та вибору умов, за яких вони погоджуються відновити права власності колишніх власників (*Maria Atanasiu and Others v. Romania*, § 136). Зокрема, держави користуються широкою свободою розсуду щодо виключення певних категорій колишніх власників з такого права. Там, де категорії власників виключаються таким чином, їхні вимоги до реституції не можуть слугувати підставою для "законного очікування", яке передбачає захист статті 1 Протоколу № 1 (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП], §§ 70-74; *Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 35; *Smiljanic v. Slovenia* (ухв.), § 29).

314 Таким чином, надія на визнання права власності, яке було неможливо здійснити ефективно, не може вважатися "майном" у значенні статті 1 Протоколу № 1 (*Malhous v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП]; *Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 35). Переконання в тому, що закон, який раніше діяв, буде змінено на користь заявника, не може

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

розглядатися як форма законного очікування для цілей статті 1 Протоколу № 1. Існує різниця між простою надією на реституцію, яка нібито можлива, а законним очікуванням, яке має бути більш конкретним, ніж просто надія, і базуватися на правовому положенні або правовому акті, такому як судове рішення (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП], § 73; *Von Maltzan and Others v. Germany* (ухв.) [ВП], § 112).

- 3153 іншого боку, як тільки держава, ратифікувавши Конвенцію, включаючи Протокол № 1, ухвалює законодавство, що передбачає повне або часткове повернення майна, конфіскованого за попереднім режимом, таке законодавство може розглядатися як створення нового права власності, захищеного статтею 1 Протоколу № 1 для осіб, які відповідають вимогам щодо набувачів такого права (*Maria Atanasiu and Others v. Romania*, § 136). Те ж саме може бути застосовано стосовно заходів щодо реституції або компенсації, встановлених відповідно до законодавства про ратифікацію, якщо таке законодавство залишалося чинним після ратифікації державою Протоколу № 1 (*Von Maltzan and Others v. Germany* (ухв.) [ВП], § 74; *Kopecky v. Slovakia* [ВП], § 35; *Broniowski v. Poland* [ВП], § 125).
- 316 Отже, що стосується змісту та обсягу даного права, Суд зауважив, що це питання має розглядатися з точки зору того, що заявник мав "майно" на дату набуття чинності Протоколу і, в критичному випадку, на дату подання заяви до органів Конвенції ((*Broniowski v. Poland* [ВП], §§ 125 і 132). У цій справі право заявника було надано йому польським законодавством, (надання прав особам, які повернулися за межі ріки Буг після Другої світової війни, або їх спадкоємцям), яке залишилося в силі на день набрання чинності Протоколу № 1 для Польщі.
- 317 Що стосується здійснення проведених реформ, то верховенство права, що лежить в основі Конвенції, і принцип законності в статті 1 Протоколу № 1 вимагають від держав не тільки поважати і застосовувати у передбачуваному і послідовному порядку закони, але також, як наслідок, забезпечити правові та практичні умови для їх виконання (*Broniowski v. Poland* [ВП], § 184).
- 318 Ряд справ у сфері реституції майна стосувався невиконання національними органами влади остаточних судових (або адміністративних) рішень. Рішення, яке передбачає зобов'язання органів влади надати компенсацію, землю або грошима, відповідно до національного законодавства про реституцію, надає заявнику право вимоги, що становить "майно" у значенні статті 1 Протоколу № 1 ((*Jasiuniene v. Lithuania*, § 44). Тому, коли є остаточне рішення суду на користь позивача, поняття «законного очікування» може вступити в гру (*Driza v. Albania*, § 102).
- 319 Аналогічно, у пілотному рішенні *Manushaqe Puto and Others v. Albania*, §§ 110-118, Суд постановив, що було порушення статті 1 Протоколу № 1 щодо невиконання остаточного рішення, яке присудило заявникам компенсацію замість повернення їхньої власності. Невиконання остаточних рішень у поєднанні з іншими недоліками румунської системи повернення майна призвело до порушення статті 1 Протоколу № 1 у справі *Maria Atanasiu and Others v. Romania*.
- 320 Що стосується обґрунтування того, що Уряд може здійснювати втручання у право власності заявника, Суд знову наголосив, що відсутність коштів не може виправдати невиконання державою остаточного і обов'язкового рішення щодо зобов'язань держави (*Driza v. Albania*, § 108; *Prodan v. Moldova*, § 61).
- 321 Тільки у виняткових випадках, наприклад, в унікальному контексті возз'єднання Німеччини, Суд визнав, що відсутність будь-якої компенсації не порушила «справедливого балансу», який має бути досягнутий між захистом власності та вимогами суспільного інтересу ((*Jahn and Others v. Germany* [ВП], § 117). Загалом,

Посібник за статтею 1 Протоколу №. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

стаття 1 Протоколу № 1 вимагає, щоб сума компенсації, надана за власність, була “розумно пов'язана” з її вартістю ((*Broniowski v. Poland* [ВП], § 186).

- 322 Більше того, деякі зі справ, винесених на розгляд Суду, стосувалися недотримання принципу *res judicata* для остаточного судового рішення, що призвело до скасування права власності заявника без компенсації. За таких обставин Суд встановив, що порушення принципу правової визначеності призводить до порушення вимоги законності згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 (*Parvanov and Others v. Bulgaria*, § 50; *Kehaya and Others v. Bulgaria*, § 76; *Chengelyan and Others v. Bulgaria*, §§ 49-50). Вимога законності означає не лише дотримання відповідних положень національного законодавства, але й сумісність з верховенством права. Таким чином, це визначає необхідність захисту від свавілля (*Parvanov and Others v. Bulgaria*, § 44).
- 323 Таким чином, зважаючи на суперечливі позиції національних судів і нездатність національного суду пояснити, чому він відхиляється від очевидної логіки попереднього рішення, позбавлення “майна” заявника не може бути сумісним з верховенством права і позбавленим свавілля, а тому не може задовольнити вимогу законності згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 ((*Parvanov and Others v. Bulgaria*, § 50). Подібним чином, Суд зазначив, що в конкретному контексті реституції націоналізованого майна в Румунії відсутність узгодженості законодавства та суперечлива практика щодо тлумачення деяких аспектів законів про реституцію створили атмосферу відсутності правової визначеності (*Tudor Tudor v. Romania*, § 27).
- 324 Крім того, співіснування двох актів на право власності на одне майно і відсутність компенсації для власника, який не може користуватися своїм “майном”, призвело до висновку про порушення статті 1 Протоколу № 1 у багатьох Рішеннях Суду (*Strain and Others v. Romania*, §§ 46-47).
- 325 Суд також мав можливість вивчити становище власників, які, добросовісно придбавши своє майно, згодом були позбавлені власності, оскільки інші були визнані як законні власники (*To^cufo and Others v. Romania*, § 33).
- 326 Зокрема, продаж державою власності особи третій стороні, яка діє добросовісно, навіть якщо він передує остаточному судовому підтвердженню права власності іншої особи, становить позбавлення власності. Таке позбавлення, разом з відсутністю компенсації, суперечить статті 1 Протоколу № 1 (*Voda and Bob v. Romania*, § 23). У справі *Katz v. Romania*, §§ 30-36, Суд визнав, що порушення статті 1 Протоколу № 1 виявило поширену проблему, спричинену помилковим законодавством про реституцію націоналізованих будівель, які були продані державою третім особам, які придбали їх добросовісно, і що навіть численні зміни до закону не змогли покращити ситуацію. Суд визнав, що неупорядкування державою свого законодавства є не лише обтяжуючим чинником, але й як загрозою майбутній ефективності механізмів Конвенції згідно зі статтею 46 Конвенції. Це залишалося проблематичним у справі *Preda and Others v. Romania*, §§ 146-148, *Maria Atanasiu and Others v. Romania*.
- 327 У *Pincova and Pinc v. the Czech Republic* заявники скаржилися на порушення їх прав власності, стверджуючи, що вони придбали будинок добросовісно в 1967 році, не знаючи, що майно раніше було конфісковане, і без контролю над деталями угоди або купівельної ціни. Суд визнав за необхідне забезпечити, щоб виправлення старих порушень не створило нових помилок. З цією метою законодавство повинно враховувати особливі обставини кожної справи, щоб особи, які добровільно придбали своє “майно”, не були обтяжені відповідальністю, що мала покладатись на державу, яка колись конфіскувала це майно (там же, § 58). У цій справі було встановлено порушення (також *Zvolsky and Zvolska v. the Czech Republic*, §§ 72-74). Пропорційність при здійсненні заходів щодо компенсації особам, у яких майно було

свавільно вилучено комуністичним режимом, із позбавленням інших осіб майна, яке вони придбали у держави, також була поставлена під загрозу у *Velikovi and Others v. Bulgaria*, §§ 181 та 190.

- 328 Надмірна тривалість процедур реституції призвела до порушення статті 6 у ряді справ, наприклад, проти Румунії, Словаччини та Словенії (*Sirc v. Slovenia*, § 182). У таких випадках Суд часто вважав за непотрібне розглядати заяви заявників на підставі статті 1 Протоколу № 1. Однак, коли затримки відбувалися в провадженні після визнання права власності заявника, Суд знайшов окремі порушення статті 1 Протоколу № 1, зокрема, через стан невизначеності, в якому заявники опинилися щодо долі їхньої власності (*Igariene and Petrauskiene v. Lithuania*, §§ 55 та 58; *Beinarovic and Others v. Lithuania*, §§ 141 and 154). У справі *Kirilova and Others v. Bulgaria*, §§ 120-121, відбулися значні затримки з наданням квартир, запропонованих як компенсація за експропріацію їхньої власності заявникам.
- 329 Нарешті, у справі *Vasilev and Doycheva v. Bulgaria*, §§ 45-53, щодо реституції сільськогосподарських земель, колективізованих комуністичним режимом, власникам або їх спадкоємцям, порушення статті 1 Протоколу № 1 та статті 13 було визнано через інертність національних органів влади у виконанні необхідних формальностей.

Н. Державні компанії

- 330 При вирішенні питання про те, чи діяння або бездіяльність компанії, можуть бути приписані відповідно до Конвенції відповідному органу влади або іншим відповідальним державам-учасницям, Суд врахує такі фактори, як зазначено у справі *Radio France and Others v. France* (ухв.), § 26, у контексті статті 34 Конвенції. Суд, зокрема, повинен розглянути питання про те, чи компанія мала достатню інституційну та оперативну незалежність від держави, щоб звільнити її від відповідальності за Конвенцією за свої дії та бездіяльність (*Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, § 44; *Shlepkov v. Russia*, § 24; *Ljubljanska banka d.d. v. Croatia* (ухв.), §§ 51-55; *Liseytsseva and Maslov v. Russia*, § 151). Ніщо в тексті статті 34 не говорить про те, що термін «неурядова організація» може тлумачитися таким чином, щоб виключити лише ті урядові організації, які можна вважати частиною держави-відповідача (*Croatian Chamber of Economy v. Serbia* (ухв.), § 38).
- 331 Так званий тест на «інституційну та операційну незалежність», про який Суд багато разів згадував, безпосередньо впливає з критеріїв, викладених у рішенні *Radio France*. У зв'язку з цим Суд бере до уваги цілий ряд факторів, жоден з яких не є окремо визначальним щодо того, чи юридична особа, зокрема, державна компанія вважається «державною організацією» у розумінні статті 34 Конвенції.
- 332 Вищезазначені фактори включають юридичний статус компанії (тобто суб'єкт публічного або приватного права), права, надані компанії (тобто чи надані права зазвичай визначені для органів державної влади), характер її діяльності (тобто чи здійснює вона державну функцію або це класичний бізнес) і контекст, в якому воно здійснюється (тобто монополія), інституційна незалежність (тобто частка державної власності) і оперативна незалежність (тобто ступінь державного нагляду і контролю).
- 333 При встановленні відповідальності держави за борги державної компанії додаткові фактори також можуть бути враховані, наприклад, роль держави у важкій ситуації, в якій компанія опинилася, тобто неплатоспроможності або чи можна припустити, що держава прийняла відповідальність за борги компанії повністю або частково (*Liseytsseva and Maslov v. Russia*, §§ 184-192).
- 334 Відповідно, при наявності таких елементів державна природа компанії-боржника

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

може бути підтверджена незалежно від її формальної класифікації відповідно до національного законодавства. Таким чином, якщо достатні підстави в конкретних обставинах справи дозволяють зробити висновок, що держава несе відповідальність за борги компанії перед заявниками, Суд зробить висновок, що скарга заявників є сумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції.

- 335 Коли держава є мажоритарним акціонером приватної компанії, Суд дійшов висновку, що, незважаючи на те, що ця компанія є окремою юридичною особою, вона не користується достатньою інституційною та оперативною незалежністю від держави, якщо (i) її активи великою мірою контролюються і управляються державою; (ii) держава мала і здійснила право вживати заходів, спрямовані на поліпшення фінансового стану компанії різними засобами, такими як скасування, навіть якщо тільки тимчасово, заборгованості, що стягується судами, або заохочення інвестицій у компанію, і (iii) сам уряд прийняв певну ступінь відповідальності за борги компанії (*Khachatryan v. Armenia*, §§ 51-54).
- 336 Однак, якщо компанія-відповідач з окремою юридичною особою має можливість володіти активами, які відрізняються від майна своїх акціонерів, і делегувала управління, держава, як і будь-який інший акціонер, несе відповідальність за борги тільки в обсязі акцій компанії ((*Anokhin v. Russia* (ухв.)).
- 337 Зокрема, що стосується компаній, що перебувають в режимі соціальної власності, який широко використовувався в СФРЮ, Суд постановив, що вони взагалі не користуються "достатньою інституційною та оперативною незалежністю від держави", щоб звільнити останні від відповідальності за Конвенцією (*R. Kacapor and Others v. Serbia*, § 98; *Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, § 44; *Zastava It Turs v. Serbia* (ухв.), §§ 21-23).
- 338 Крім того, Суд постановив, що критерії, розроблені стосовно державних компаній, крім фінансових установ, можуть також застосовуватися до справ, що стосуються державних банків (*Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and The Former Yugoslav Republic Of Macedonia* [ВП], § 116). Дійсно, ключові критерії, які згадуються для визначення того, чи буде держава відповідальною за банківські борги, такі ж, як визначив Суд у своєму рішенні *Radio France*.
- 339 У справі *Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [ВП], § 114, Суд нагадав, що держава може нести відповідальність за борги державної компанії, навіть якщо компанія була окремою юридичною особою, за умови, що вона не мала достатньої інституційної та оперативної незалежності від держави, щоб звільнити її від відповідальності за Конвенцією (*Mykhaylenky and Others v. Ukraine*, §§ 43-46; *Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova*, §§ 17-19; *Yershova v. Russia*, §§ 54-63; *Kotov v. Russia* [ВП], §§ 92-107).
- 340 На додаток до згаданих вище критеріїв, Суд вважає, що навіть додаткові критерії, розроблені у прецедентній практиці стосовно компаній, які не є фінансовими установами, можуть застосовуватися до справ, що стосуються державних банків (*Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and The Former Yugoslav Republic Of Macedonia* [ВП], § 116). § 115). Зазначені справи стосувалися питань, чи відповідає держава безпосередньо за фінансові труднощі компанії, чи вилучала корпоративні кошти на шкоду компанії та її зацікавлених сторін, невдач у збереженні відносин з компанією на довгостроковій основі чи інших зловживань у корпоративній сфері (*Anokhin v. Russia* (ухв.); *Khachatryan v. Armenia*, §§ 51-55).
- 341 Нарешті, варто також відзначити зусилля Суду щодо уточнення правового статусу ліквідаторів. Щоб розглянути, чи можна вважати, що ліквідатор діяв як державний

агент, Суд розглянув різні критерії, такі як: i) підтвердження призначення ліквідатора (чи підтвердження тягне за собою відповідальність держави за те, як ліквідатор виконував свої обов'язки); ii) нагляд та підзвітність (чи відповідає держава за дії ліквідатора, тоді як він несе відповідальність перед кредиторами); iii) цілі (характер завдань та інтересів ліквідатора, тобто, згідно з висновком Суду, сам факт того, що послуги також можуть бути соціально корисними, не перетворює ліквідатора на державного службовця, що діє в інтересах суспільства); iv) повноваження (чи обмежені операційним контролем і управлінням майном неплатоспроможної компанії і чи є офіційне делегування повноважень будь-яким державним органом); та v) функції (чи беруть участь ліквідатори у виконавчому провадженні та чи надані їм примусові повноваження) (зокрема, справа *Kotov v. Russia* [ВП], §§ 92-98 and 99-106, що стосувалася нездатності заявника відшкодувати збитки від ліквідатора, призначеного для управління майном банку, визнаного неплатоспроможним судом).

342 У цьому випадку ліквідатор у відповідний час користувався значним обсягом оперативної та інституційної незалежності, і державні органи не мали повноважень надавати йому вказівки і тому не могли безпосередньо втручатися в процес ліквідації як такий, що дозволяє зробити висновок, що ліквідатор не діяв як державний агент (*Kotov v. Russia* [ВП], § 107). Отже, держава-відповідач не повинна була нести безпосередню відповідальність за свої протиправні дії.

I. Суворі обмежувальні заходи

343 Суд розглянув ряд випадків, коли заявники скаржилися на різні аспекти заходів жорсткої економії, вжиті державами у відповідь на фінансові кризи. Вони включали скорочення соціального страхування та прав на оплату праці, а також податкові заходи, які часто визнавалися такими, що відповідають вимогам статті 1 Протоколу № 1. Суд взяв до уваги, що заходи були вжиті для того, щоб компенсувати наслідки економічної кризи, що органи влади мали на увазі громадські інтереси, що певний захід був частиною набагато ширшої програми, що вони не були непропорційними і не представляли загрозу для існування заявників і що вони були тимчасового характеру (*Mockiene v. Lithuania* (ухв.), § 48; *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (ухв.), § 46; *Savickas and Others v. Lithuania* (ухв.), §§ 92-94; *Da Conceigao Mateus and Santos Januario v. Portugal* (ухв.), § 29; *Koufaki and Adedy v. Greece* (ухв.), §§ 37-49). Суд визнав, що держави мають широкі повноваження при прийнятті законів у контексті зміни політичного чи економічного режиму (*Valkov and Others v. Bulgaria*, § 96).

344 Деякі заходи, визнані Судом, призвели до тимчасового зменшення доходів для певних верств населення. У 2010 році Румунія зменшила заробітну плату в державному секторі на 25% протягом шести місяців, щоб збалансувати державний бюджет (*Mihaieş and Senteş v. Romania* (ухв.), § 8). У 2012 році Португалія зменшила відпускні та різдвяні виплати певним категоріям пенсіонерів державної служби, чиї щомісячні пенсії були вищими за 600 євро і призупинили їх взагалі для пенсіонерів, чиї щомісячні пенсії були вищими, ніж 1 100 євро, у випадках двох заявників скорочення пенсійних виплат становило до 11% (*Da Conceigao Mateus and Santos Januario v. Portugal* (ухв.), § 6).

345 Інші приймали форму тимчасового додаткового податку на прибуток. У 2013 році Португалія піддала пенсії у державному секторі солідарному внеску у розмірі 3,5% на частку, що становить 1 800 євро на місяць і 16% на частку, що перевищує її, що у справі, що розглядалася Судом, зменшило пенсійний дохід заявника на 4,6% (*Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (ухв.), § 8).

346 Інші заходи призвели до постійного або напівпостійного зменшення доходів для певних верств населення. У 2010 році Румунія скасувала ряд спеціальних пенсійних

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

режимів, що застосовувалися до окремих категорій пенсіонерів у державному секторі, в результаті чого п'ятьох заявників зменшили пенсії приблизно на 70% (see *Frimu and Others v. Romania* (ухв.), § 5).

347 Також у 2010 році Греція зменшила пенсії та заробітну плату в державному секторі із зворотним ефектом (у відсотках від 12% до 30%), зі скороченням їх пізніше цього року на додаткові 8%, а також зменшила відпускні та різдвяні надбавки для службовців вищої ланки (*Koufaki and Adedy v. Greece* (ухв.), §§ 20 та 46).

348 У справі, що стосується тимчасового зменшення заробітної плати суддів, Суд врахував той факт, що оскаржувані заходи становили частину широкої програми заходів жорсткої економії, що впливають на зарплати в державному секторі, що це скорочення стосувалося збільшення зарплатні двома роками раніше, і що в кінцевому рахунку зацікавлені особи отримали компенсацію за це скорочення (*Savickas and Others v. Lithuania* (ухв.), § 93).

349 Однак у справі, що стосується оподаткування вихідної допомоги на загальному рівні 52%, Суд визнав, що використані засоби були непропорційними до переслідуваної легітимної мети. Це було так, незважаючи на широкі повноваження держави щодо оподаткування і навіть припускаючи, що цей захід відповідає інтересам державного бюджету на час економічних труднощів. Суд врахував, що ставка значно перевищила ставку, яка застосовується до всіх інших доходів; що заявниця зазнала істотної втрати доходу внаслідок безробіття; і податок був віднятий безпосередньо роботодавцем від вихідної допомоги без будь-якої індивідуальної оцінки її становища і був накладений на доходи, пов'язані з діяльністю, що відбулася до цього податкового року (*N.K.M. v. Hungary*, §§ 66-74).

350 В іншій справі, що стосується встановлення податків на високий дохід, Суд загалом визнав, що рішення, ухвалені державою, не вийшли за межі розсуду, дозволеного органам з питань оподаткування, і не порушили балансу між загальними інтересами та захистом індивідуальних прав компаній. Суд зауважив, що заходи, вжиті державою, також були частиною мети країни виконати зобов'язання згідно з бюджетними правилами Європейського Союзу (*P. Plaisier B.V. v. the Netherlands* (ухв.), §§ 77-97).

351 Нарешті, у справі, що стосується примусової участі заявників у спробі зменшити державний борг шляхом обміну їх облігацій на інші боргові інструменти меншої вартості, Суд не визнав порушення статті 1 Протоколу № 1. Суд вказав, що втручання переслідувало ціль суспільного інтересу - збереження економічної стабільності та реструктуризацію державного боргу в період серйозної економічної кризи. Суд постановив, що заявники не зазнали жодного особливого або надмірного тягаря, особливо з огляду на широку свободу розсуду держав у цій сфері та зменшення комерційної вартості облігацій, які вже зазнали впливу зниження платоспроможності держави, яка, ймовірно, не змогла б виконати свої зобов'язання за старими облігаціями. Суд також вважає, що положення про колективні дії та реструктуризацію державного боргу є відповідним і необхідним засобом зменшення державного боргу та збереження держави від банкрутства, що інвестиції в облігації ніколи не були неризикованими і що заявники повинні мати усвідомлювали примхи фінансового ринку та ризик можливого падіння вартості їхніх облігацій (*Mamatras and Others v. Greece*, §§ 22 та 4851).

J. Право Європейського Союзу

352 Справа *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [ВП], §§ 155-156 стосувалася літака, наданого в оренду компанією-заявником югославській

Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

компанії, і який було затримано в 1993 році ірландською владою відповідно до Регламенту Співтовариства при застосуванні санкцій ООН проти Республіки Югославія. Суд дійшов висновку, що захист основних прав з боку права ЄС можна було вважати та "еквівалентним" системі Конвенції (так звана «Босфорська презумпція або принцип еквівалентності захисту»). Отже, виникла презумпція, що Ірландія не відхиляється від вимог Конвенції, коли виконує юридичні зобов'язання, що випливають з її членства в ЄС. Суд звернув увагу на характер втручання, на загальні інтереси, що переслідуються конфіскацією, на режим санкцій та на рішення Європейського суду справедливості, постанову якого Верховний Суд і виконав. Було визнано, що у цьому випадку відсутні недоліки механізмів контролю за дотриманням прав, передбачених Конвенцією. Отже, не можна сказати, що захист конвенційних прав *Bosphorus Airways* виявився явно недостатнім. Порухення статті 1 Протоколу № 1 не було встановлено.

- 353 Що стосується грошових вимог, у справі *Avotins v. Latvia* [ВП], §§ 104 та 109-111, які стосувалися виконання у Латвії рішення, винесеного в 2004 році на Кіпрі щодо погашення боргу відповідно до статті 6 Конвенції і яким не було встановлено жодного порушення, Суд визнав, що механізм, передбачений законодавством Європейського Союзу для нагляду за дотриманням основних прав, при повній реалізації його потенціалу також забезпечує охорону, порівнянну з такою, що визначена в Конвенції (друга умова Босфорської презумпції, перша умова - відсутність будь-якої можливості для маневру з боку національних органів влади, як викладено в *Michaud v. France*, §§ 114-116).
- 354 У справі *Heracles S.A. General Cement Company v. Greece* ((ухв.) §§ 63-70), Суд визнав, що рішення національного суду, яким зобов'язано повернути незаконно отриману державну допомогу разом з нарахованими відсотками протягом 14 років, не було непропорційним і оголосив скарги за статтею 1 Протоколу № 1 і статтею 6 неприйнятними.
- 355 Нарешті, у нещодавньому випадку компанія, яка добуває незрілі мідії (їх зародки), скаржилася на те, що ірландський уряд заподіяв їй фінансові втрати тим, як він дотримувався екологічного законодавства Європейського Союзу. У 2008 році уряд тимчасово заборонив вилов мідій у гавані, де компанія працювала після того, як Суд Європейського Союзу (далі - Суд ЄС) визнав, що Ірландія не виконала своїх зобов'язань за двома екологічними директивами ЄС. Таким чином, у 2010 році компанія не мала зрілих мідій, що призвело до втрати прибутку. Суд зауважив, що захист навколишнього середовища та дотримання зобов'язань держави-відповідача відповідно до законодавства ЄС є законними цілями. Як комерційний оператор компанія повинна була усвідомлювати, що потреба держави у дотриманні правил ЄС, швидше за все, вплине на її бізнес.
- 356 Зокрема, Суд дійшов висновку, що Босфорська презумпція не застосовується в обставинах цієї справи, оскільки держава-відповідач не була повністю позбавлена можливостей для маневру у своєму обов'язку виконувати рішення Суду ЄС і дотримуватись вторинного законодавства для виконання директиви. Суд залишив відкритим питання, чи можна за інших обставин вважати рішення Суду ЄС у справах про порушення таким, що не залишає можливостей для маневру (*O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland*, §§ 110-112).
- 357 Загалом, Суд визнав, що компанія не зазнала непропорційного тягаря через дії Уряду і що Ірландія забезпечила справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та захистом прав особи. Отже, не було встановлено порушення прав власності компанії за статтею 1 Протоколу № 1.

Перелік цитованих справ

Судова практика, наведена у цьому посібнику, стосується ухвал або рішень, винесених Судом, а також рішень або звітів Європейської комісії з прав людини (далі – «Комісія»).

Якщо не вказано інше, всі посилання стосуються рішення Суду, винесеного палатою Суду. Абревіатура "(ухв.)" вказує на те, що цитата стосується ухвали Суду і "[ВП]" – що справу розглядала Велика палата.

Рішення палат, які не є остаточними у значенні статті 44 Конвенції, позначені зірочкою у списку нижче. Стаття 44 § 2 Конвенції передбачає: “ Рішення палати стає остаточним: а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43. Остаточне рішення опубліковується.

Посилання на справи, наведені в електронній версії Посібника, спрямовують користувача до бази даних HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), яка надає доступ до практики Суду ((Велика палата, палата та комітет), ухвал та рішень, комунікованих справ, консультативних висновків та інформаційних оглядів записки судової практики), а також Комісії (рішень та звітів) та резолюцій Комітету міністрів.

Суд виносить свої рішення та рішення англійською та/або французькою мовами – двома офіційними мовами Ради Європи. HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотні онлайн-добірок, підготовлених незалежними сторонами. Всі мовні версії, доступні для цитованих справ, доступні на вкладці «Мовні версії» в базі даних HUDOC, яку можна відкрити після переходу за посиланням.

—A—

Acar and Others v. Turkey (ухв.), nos. 26878/07 32446/07, 12 December 2017 *Ackermann and Fuhrmann v. Germany* (ухв.), no. 71477/01, 8 September 2013 *AGOSI v. the United Kingdom*, 24 October 1986, Series A no. 108 *Agrotexim and Others v. Greece*, 24 October 1995, Series A no. 330-A *Air Canada v. the United Kingdom*, 5 May 1995, Series A no. 316-A *Airey v. Ireland*, 9 October 1979, series A no. 32, p. 14
Aka v. Turkey, 23 September 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI
Akdivar and Others v. Turkey, 16 September 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Akimova v. Azerbaijan, no. 19853/03, 27 September 2007
Akkus v. Turkey, 9 July 1997, *Reports* 1997-V *Alatulkkila and Others v. Finland*, no. 33538/96, 28 July 2005 *Albergas and Arlauskas v. Lithuania*, no. 17978/05, 27 May 2014 *Albina v. Romania*, no. 57808/00, 28 April 2005
Alisic and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia [ВП], no. 60642/08, ECHR 2014
Allan Jacobsson v. Sweden (no. 1), 25 October 1989, Series A no. 163
Allianz-Slovenska-Poistovna, A.S., and Others v. Slovakia (ухв.), no. 19276/05, 9 November 2010
Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal, nos. 29813/96 and 30229/96, ECHR 2000-I
Amato Gauci v. Malta, no. 47045/06, 15 September 2009
Ambrosi v. Italy, no. 31227/96, 19 October 2000
Andrejeva v. Latvia [ВП], no. 55707/00, ECHR 2009

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

Anheuser-Busch Inc. v. Portugal [ВП], no. 73049/01, ECHR 2007-I
Ankarcrona v. Sweden (ухв.), no. 35178/97, ECHR 2000-VI
Anokhin v. Russia (ухв.), no. 25867/02, 31 May 2007
Ansay and Others v. Turkey (ухв.), no. 49908/99, 2 March 2006
Apap Bologna v. Malta, no. 46931/12, 30 August 2016
Apostolakis v. Greece, no. 39574/07, 22 October 2009
Appolonov v. Russia (ухв.), no. 67578/01, 29 August 2002
Arcuri and Others v. Italy (ухв.), no. 52024/99, ECHR 2001-VII
Arras and Others v. Italy, no. 17972/07, 14 February 2012
Ashby Donald and Others v. France, no. 36769/08, 10 January 2013
Athanasίου and Others v. Greece, no. 2531/02, 9 February 2006
Aunola v. Finland (ухв.), no. 30517/96, 15 March 2001
Aygun v. Turkey, no. 35658/06, 14 June 2011
Azas v. Greece, no. 50824/99, 19 September 2002
Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. and Others v. Italy, nos. 48357/07 and 3 others, 24 June 2014

—B—

Back v. Finland, no. 37598/97, ECHR 2004-VIII
Bahia Nova S.A. v. Spain (ухв.), no. 50924/99, 12 December 2000
Bakradze and Others v. Georgia (ухв.), nos. 1700/08 and 2 others, 8 January 2013
Balaz v. Slovakia (ухв.), no. 60243/00, 16 September 2003
Banfield v. the United Kingdom (ухв.), no. 6223/04, ECHR 2005-XI
Barcza and Others v. Hungary, no. 50811/10, 11 October 2016
Bata v. Czech Republic (ухв.), no. 43775/05, 24 June 2008
Becvar and Becvarova v. the Czech Republic, no. 58358/00, 14 December 2004
Beinarovic and Others v. Lithuania, nos. 170520/10 and 2 others, 12 June 2018
Belane Nagy v. Hungary [ВП], no. 53080/13, 13 December 2016
Beller v. Poland, no. 51837/99, 1 February 2005
Bellet, Huertas and Vialatte v. France (ухв.), nos. 40832/98 and 2 others, 27 April 1999
Belvedere Alberghiera S.r.l. v. Italy, no. 31524/96, ECHR 2000-VI
Berger-Krall and Others v. Slovenia, no. 14717/04, 12 June 2014
Beyeler v. Italy [ВП], no. 33202/96, ECHR 2000-I
Bienkowski v. Poland (ухв.), no. 33889/96, 9 September 1998
Bimer S.A. v. Moldova, no. 15084/03, 10 July 2007
Bistrovic v. Croatia, no. 25774/05, 31 May 2007
Bitto and Others v. Slovakia, no. 30255/09, 28 January 2014
Blanco Callejas v. Spain (ухв.), no. 64100/00, 18 June 2002
Blecic v. Croatia [ВП], no. 59532/00, ECHR 2006-III
Blumberga v. Latvia no. 70930/01, 14 October 2008
Bock and Palade v. Romania, no. 21740/02, 15 February 2007
Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland [ВП], no. 45036/98, ECHR 2005-VI
Bowler International Unit v. France, no. 1946/06, 23 July 2009
Boyajyan v. Armenia, no. 38003/04, 22 March 2011
Bramelid and Malmstrom v. Sweden, no. 8588/79 and 8589/79, Commission decision of 12 October 1982, DR 9, pp. 64 and 82
British-American Tobacco Company Ltd v. the Netherlands, 20 November 1995, Series A no. 331
Broniowski v. Poland [ВП], no. 31443/96, ECHR 2004-V
Brosset-Triboulet and Others v. France [ВП], no. 34078/02, 29 March 2010
Brumarescu v. Romania [ВП], no. 28342/95, ECHR 1999-VII
Bruncrona v. Finland, no. 41673/98, 16 November 2004

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

Buchen v. the Czech Republic, no. 36541/97, 26 November 2002 *Bucziewicz v. Poland*, no. 10446/03, 26 February 2008

Budayeva and Others v. Russia, nos. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, ECHR 2008 (extracts)

Budina v. Russia (ухв.), no. 45603/05, 18 June 2009

Buffalo S.r.l. in liquidation v. Italy, no. 38746/97, 3 July 2003

Buffalo SRL v. Italy, no. 44436/98, 27 February 2001

Bulgakova v. Russia, no. 69524/01, 18 January 2007 *“Bulves” AD v. Bulgaria*, no. 3991/03, 22 January 2009

Bunjevac v. Slovenia (ухв.), no. 48775/09, 19 January 2006

Burden v. the United Kingdom [ВП], no. 13378/05, ECHR 2008

Burdov v. Russia, no. 59498/00, ECHR 2002-III

Burdov v. Russia (no. 2), no. 33509/04, ECHR 2009

Butler v. the United Kingdom (ухв.), no. 41661/98, ECHR 2002-VI *Buzescu v. Romania*, no. 61302/00, 24 May 2005

—C—

C.M. v. France (ухв.), no. 28078/95, ECHR 2001-VII

Cacciato v. Italy (ухв.) no. 60633/16, 16 January 2018

Cakarevic v. Croatia, no. 48921/13, 26 April 2018

Cacucci and Sabatelli v. Italy (ухв.), no. 29797/09, 17 June 2014

Caligiuri and Others v. Italy, nos. 657/10 and 3 others, 9 September 2014

Canea Catholic Church v. Greece, 16 December 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII

Capital Bank AD v. Bulgaria, no. 49429/99, ECHR 2005-XII (extracts)

Carson and Others v. the United Kingdom [ВП], no. 42184/05, ECHR 2010

CDI Holding Aktiengesellschaft and Others v. Slovakia (ухв.), no. 37398/97, 18 October 2001

Ceni v. Italy, no. 25376/06, 4 February 2014

Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy [ВП], no. 38433/09, ECHR 2012

Chabauty v. France [ВП], no. 57412/08, 4 October 2012

Chapman v. the United Kingdom [ВП], no. 27238/95, ECHR 2001-I

Chassagnou and Others v. France [ВП], nos. 25088/94 and 2 others, ECHR 1999-III

Chengelyan and Others v. Bulgaria, no. 47405/07, 21 April 2016

Chiragov and Others v. Armenia [ВП], no. 13216/05, ECHR 2015

Chroust v. the Czech Republic (ухв.), no. 4295/03, ECHR 2006-XV

Cichopek and Others v. Poland (ухв.), nos. 15189/10 and 1,627 others, 14 May 2013

Cindric and Beslic v. Croatia, no. 72152/13, 6 September 2016

Cingilli Holding A.Ş. and Cingillioglu v. Turkey, nos. 31833/06 and 37538/06, 21 July 2015

Company S. and T. v. Sweden, no. 11189/84, Commission decision of 11 December 1986, DR 50, p. 138

Connors v. the United Kingdom, no. 66746/01, 27 May 2004

Cooperativa Agricola Slobozia-Hanesei v. Moldova, no. 39745/02, 3 April 2007

Cooperativa La Laurentina v. Italy, no. 23529/94, 2 August 2001

Croatian Chamber of Economy v. Serbia (ухв.), no. 819/08, 25 April 2017

Cvijetic v. Croatia, no. 71549/01, 26 February 2004

Czajkowska and Others v. Poland, no. 16651/05, 13 July 2010

—D—

Da Conceigao Mateus and Santos Januario v. Portugal (ухв.), nos. 62235/12 and 57725/12, 8 October 2013

Da Silva Carvalho Rico v. Portugal (ухв.), no. 13341/14, 1 September 2015

Dabic v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (ухв.), no. 59995/00, 3 October 2001

Damayev v. Russia, no. 36150/04, 29 May 2012
Dassa Foundation and Others v. Liechtenstein (ухв.), no. 696/05, 10 July 2007
Davydov v. Russia, no. 18967/07, 30 October 2014
De Luca v. Italy, no. 43870/04, 24 September 2013
Debelianovi v. Bulgaria, no. 61951/00, 29 March 2007
Denev v. Sweden (ухв.), no. 12570/86, 18 January 1989
Denisova and Moiseyeva v. Russia, no. 16903/03, 1 April 2010
Depalle v. France [ВП], no. 34044/02, ECHR 2010
Des Fours Walderode v. the Czech Republic (ухв.), no. 40057/98, ECHR 2004-V
Di Marco v. Italy, no. 32521/05, 26 April 2011
Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria, nos. 48059/06 and 2708/09, 10 May 2011
Dimitrovi v. Bulgaria, no. 12655/09, 3 March 2015
Dobrowolski and Others v. Poland, nos. 45651/11 and 10 others, 13 March 2018
Dogan and Others v. Turkey, nos. 8803/02 and 14 others, ECHR 2004-VI (extracts)
Dokic v. Bosnia and Herzegovina, no. 6518/04, 27 May 2010
Dolneanu v. Moldova, no. 17211/03, 13 November 2007
Domalewski v. Poland (ухв.), no. 34610/97, ECHR 1999-V
Doring v. Germany (ухв.), no. 37595/97, ECHR 1999-VIII
Draon v. France [ВП], no. 1513/03, 6 October 2005
Driza v. Albania, no. 33771/02, ECHR 2007-V (extracts)
DruzstevniZalozna Pria and Others v. the Czech Republic, no. 72034/01, 31 July 2008
Durini v. Italy, no. 19217/91, 12 January 2014

— E —

East West Alliance Limited v. Ukraine, no. 19336/04, 23 January 2014
Edoardo Palumbo v. Italy, no. 15919/89, 30 November 2000
Edwards v. Malta, no. 17647/04, 24 October 2006
Efstathiou and Michailidis & Co. Motel Amerika v. Greece, no. 55794/00, ECHR 2003-IX
Elsanova v. Russia (ухв.), no. 57952/00, 15 November 2005
Eskelinen v. Finland (ухв.), no. 7274/02, 3 February 2004

— F —

Fabian v. Hungary [ВП], no. 78117/13, 5 September 2017
Fabris c. France [ВП], no. 16574/08, ECHR 2013 (extracts)
Fakas v. Ukraine (ухв.), no. 4519/11, 3 June 2014
Fener Rum Erkek Lisesi Vakfi v. Turkey, no. 34478/97, 9 January 2007
Ferretti v. Italy, no. 25083/94, Commission decision of 26 February 1997
Flamenbaum and Others c. France, nos. 3675/04 and 23264/04, 13 December 2012
Floroiu v. Romania (ухв.), no. 15303/10, 12 March 2013
Former King of Greece and Others v. Greece [ВП], no. 25701/94, ECHR 2000-XII
Fredin v. Sweden (no. 1), 18 February 1991, Series A no. 192
Freitag v. Germany, no. 71440/01, 19 July 2007
Frendo Randon and Others v. Malta, no. 2226/10, 22 November 2011
Frimu and Others v. Romania (ухв.), nos. 45312/11 and 4 others, 7 February 2012
Fuklev v. Ukraine, no. 71186/01, 7 June 2005

—G—

G. v. Austria, no. 10094/82, Commission decision of 14 May 1984, DR 38 *G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy* (merits) [ВП], nos. 1828/06 and 2 others, 28 June 2018 *G.J. v. Luxembourg*, no. 21156/93, 26 October 2000
Gacesa v. Croatia (ухв.), no. 43389/02, 1 April 2008 *Galtieri v. Italy* (ухв.), no. 72864/01, 24 January 2006
Gashi v. Croatia, no. 32457/05, 13 December 2007
Gasus Dossier- und Fordertechnik GmbH v. the Netherlands, 23 February 1995, Series A no. 306-B
Gayduk and Others v. Ukraine (ухв.), nos. 45526/99 and 20 others, ECHR 2002-VI (extracts) *Gaygusuz v. Austria*, 16 September 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Geerings v. Netherlands, no. 30810/03, 1 March 2007
Gellertheygi and Others v. Hungary (ухв.) nos. 78135/13 429/14, 6 March 2018 *Gerasimov and Others v. Russia*, nos. 29920/05 and 10 others, 1 July 2014 *Giavi v. Greece*, no. 25816/09, 3 October 2013
Gillow v. the United Kingdom, 24 November 1986, Series A no. 109
Giuran v. Romania, no. 24360/04, ECHR 2011 (extracts) *Gladysheva v. Russia*, no. 7097/10, 6 December 2011
Glas Nadezhda EOOD and Anatoliy Elenkov v. Bulgaria, no. 14134/02, 11 October 2007 *Glod v. Romania*, no. 41134/98, 16 September 2003
Gogitidze and Others v. Georgia, no. 36862/05, 12 May 2015
Goretzky v. Germany (ухв.), no. 52447/99, 6 April 2000
Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, no. 62543/00, ECHR 2004-III
Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic (ухв.), no. 39794/98, ECHR 2002-VII
Grayson and Barnham v. the United Kingdom, nos. 19955/05 and 15085/06, 23 September 2008 *Greek Federation of Customs Officers, Gialouris and Others v. Greece*, no. 24581/94, Commission decision of 6 April 1995, DR 81-B, p. 123
Grishchenko v. Russia (ухв.), no. 75907/01, 8 July 2004
Grozeva v. Bulgaria (ухв.), no. 52788/99, 3 November 2005 *Grudic v. Serbia*, no. 31925/08, 17 April 2012
Guberina v. Croatia, no. 23682/13, ECHR 2016 *Gubiyev v. Russia*, no. 29309/03, 19 July 2011
Guiso and Consiglio v. Italy (ухв.), no. 50821/06, 16 January 2018 *Guiso-Gallisay v. Italy* (just satisfaction) [ВП], no. 58858/00, 22 December 2009 *Gustafsson v. Sweden* [ВП], judgment of 25 April 1996, *Reports* 1996-II, p. 658

—H—

H.F. v. Slovakia (ухв.), no. 54797/00, 9 December 2003
Hakan Ari v. Turkey, no. 13331/07, 11 January 2011
Hamer v. Belgium, no. 21861/03, ECHR 2007-V (extracts)
Handyside v. the United Kingdom, 7 December 1976, Series A no. 24
Hatton and Others v. the United Kingdom [ВП], no. 36022/97, ECHR 2003-VIII *Haupt v. Austria* (ухв.), no. 55537/10, 2 May 2017
Hentrich v. France, 22 September 1994, Series A no. 296-A
Herrmann v. Germany [ВП], no. 9300/07, 26 June 2012
Honecker and Others v. Germany (ухв.), nos. 53991/00 and 54999/00, ECHR 2001-XII *Hornsby v. Greece*, 19 March 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II *Hunguest Zrt v. Hungary*, no. 66209/10, 30 August 2016
Huseyin Kaplan v. Turkey, no. 24508/09, 1 October 2013
Hutten-Czapska v. Poland, no. 35014/97, 22 February 2005

— I —

Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom (ухв.), no. 37683/97, ECHR 2000-I
Iatridis v. Greece [ВП], no. 31107/96, ECHR 1999-II
Igariene and Petrauskienė v. Lithuania, no. 26892/05, 21 July 2009
Ilyushkin and Others v. Russia, nos. 5734/08 and 28 others, 17 April 2012
Immobiliare Saffi v. Italy, [ВП], no. 22774/93, ECHR 1999-V
International Bank for Commerce and Development AD and Others v. Bulgaria, no. 7031/05, 2 June 2016
Interoliva ABEE v. Greece, no. 58642/00, 10 July 2003
Ireland v. the United Kingdom, 18 January 1978, Series A no. 25
Ivanov v. Ukraine, no. 15007/02, 7 December 2006
Ivanova and Cherkezev v. Bulgaria, no. 46577/15, 21 April 2016
Iwazkiewicz v. Poland, no. 30614/06, 26 July 2011

— J —

J.A. Pye (Oxford) Ltd v. the United Kingdom, no. 44302/02, 15 November 2005
J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. the United Kingdom [ВП], no. 44302/02, ECHR 2007-III
J.L.S. v. Spain (ухв.), no. 41917/98, ECHR 1999-V
J.S. and A.S. v. Poland, no. 40732/98, 24 May 2005
Jahn and Others v. Germany [ВП], nos. 46720/99 and 2 others, ECHR 2005-VI
Jahn and Thurm v. Germany (ухв.), no. 46720/99, 25 April 2002
James and Others v. United Kingdom, 21 February 1986, Series A no. 98
Jankovic v. Croatia (ухв.), no. 43440/98, ECHR 2000-X
Jantner v. Slovakia, no. 39050/97, 4 March 2003
Jasinskij and Others v. Lithuania, no. 38985/97, Commission decision of 9 September 1998 *Jasiuniene v. Lithuania*, no. 41510/98, 6 March 2003
Jelicic v. Bosnia and Herzegovina, no. 41183/02, ECHR 2006-XII
Jokela v. Finland, no. 28856/95, ECHR 2002-IV

— K —

Karachalios v. Greece (ухв.), no. 67810/14, 24 January 2017
Karner v. Austria, no. 40016/98, ECHR 2003-IX
Katkaridis and Others v. Greece, 15 November 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-V
Katte Klitsche de la Grange v. Italy, 27 October 1994, Series A no. 293-B
Katz v. Romania, no. 29739/03, 20 January 2009
Keegan v. Ireland, 26 May 1994, Series A no. 290
Kehaya and Others v. Bulgaria, nos. 47797/99 and 68698/01, 12 January 2006
Keriman Tekin and Others v. Turkey, no. 22035/10, 15 November 2016
Kerimova and Others v. Russia, nos. 17170/04 and 5 others, 3 May 2011
Kesyan v. Russia, no. 36496/02, 19 October 2006
Khachatryan v. Armenia, no. 31761/04, 1 December 2009
Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia, nos. 11082/06 and 13772/05, 25 July 2013
Khoniakina v. Georgia, no. 17767/08, 19 June 2012
Kirilova and Others v. Bulgaria, nos. 42908/98 and 3 others, 9 June 2005
Kjartan Asmundsson v. Iceland, no. 60669/00, ECHR 2004-IX
Klauz v. Croatia, no. 28963/10, 18 July 2013

Klein v. Austria, no. 57028/00, 3 March 2011
Kleine Staarman v. the Netherlands, no. 10503/83, Commission decision of 16 May 1985, DR 42, p. 162
Koksal v. Turkey (ухв.), no. 30253/06, 26 November 2013
Kolesnyk v. Ukraine (ухв.), no. 57116/10, 3 June 2014
Konstantin Markin v. Russia [ВП], no. 30078/06, ECHR 2012 (extracts)
Konstantin Stefanov v. Bulgaria, no. 35399/05, 27 October 2015
Kopecky v. Slovakia [ВП], no. 44912/98, ECHR 2004-IX
Kosmas and Others v. Greece, no. 20086/13, 29 June 2017, §§ 68-71
Kosmidis and Kosmidou v. Greece, no. 32141/04, 8 November 2007
Kotov v. Russia [ВП], no. 54522/00, 3 April 2012
Koua Poirrez v. France, no. 40892/98, ECHR 2003-X
Koufaki and Adedy v. Greece (ухв.), nos. 57665/12, 57657/12, 7 May 2013
Kovalenok v. Latvia (ухв.), no. 54264/00, 15 February 2001
Kozak v. Poland, no. 13102/02, 2 March 2010
Kozacioglu v. Turkey [ВП], no. 2334/03, 19 February 2009
Kozlovs v. Latvia (ухв.), no. 50835/00, 23 November 2000
Kranz v. Poland (ухв.), no. 6214/02, 10 September 2002
Krivonogova v. Russia (ухв.), no. 74694/01, 1 April 2004
Kroon and Others v. the Netherlands, 27 October 1994, Series A no. 297-C
Krstic v. Serbia, no. 45394/06, 10 December 2013, § 83
Kuchar and Stis v. the Czech Republic (ухв.), no. 37527/97, 21 October 1998
Kukalo v. Russia, no. 63995/00, 3 November 2005
Kuna v. Germany (ухв.), no. 52449/99, ECHR 2001-V (extracts)
Kunic v. Croatia, no. 22344/02, 11 January 2007
Kutlu and Others v. Turkey, no. 51861/11, 13 December 2016, § 58
Kyrtatos v. Greece, no. 41666/98, ECHR 2003-VI (extracts)

Lqcz v. Poland (ухв.), no. 22665/02, 23 June 2009
Lakicevic and Others v. Montenegro and Serbia, nos. 27458/06 and 3 others, 13 December 2011
Larkos v. Cyprus [ВП], no. 29515/95, ECHR 1999-I
Lavrechov v. the Czech Republic, no. 57404/08, ECHR 2013
Lederer v. Germany (ухв.), no. 6213/03, ECHR 2006-VI
Lenskaya v. Russia, no. 28730/03, 29 January 2009
Lenz v. Germany (ухв.), no. 40862/98, ECHR 2001-X
Lenzing AG v. the United Kingdom, no. 38817/97, Commission decision of 9 September 1998
Lessing and Reichelt v. Germany (ухв.) nos. 49646/10 and 3365/11, 16 October 2012
Levanen and Others v. Finland (ухв.), no. 34600/03, 11 April 2006
Likvidejama p/s Selga and Vasi/evska v. Latvia (ухв.), nos. 17126/02 and 24991/02, 1 October 2013
Lindheim and Others v. Norway, nos. 13221/08 and 2139/10, 12 June 2012
Liseyitseva and Maslov v. Russia, nos. 39483/05 and 40527/10, 9 October 2014
Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia (ухв.), nos. 5355/14 and 2 others, 5 July 2016
Lithgow and Others v. the United Kingdom, 8 July 1986, Series A no. 102 *Lizanets v. Ukraine*, no. 6725/03, 31 May 2007
Ljaskaj v. Croatia, no. 58630/11, 20 December 2016
Ljubljanska banka d.d. v. Croatia (ухв.), no. 29003/07, 12 May 2015 *Lo Tufo v. Italy*, no. 64663/01, ECHR 2005-III
Lungoci v. Romania, no. 62710/00, 26 January 2006
Luordo v. Italy, no. 32190/96, ECHR 2003-IX

—M—

M.A. and 34 Others v. Finland (ухв.), no. 27793/95, June 2003 *Machard v. France*, no. 42928/02, 25 April 2006 *Maggio and Others v. Italy*, nos. 46286/09 and 4 others, 31 May 2011 *Mago and Others v. Bosnia and Herzegovina*, nos. 12959/05 and 5 others, 3 May 2012 *Maioli v. Italy*, no. 18290/02, 12 July 2011 *Malama v. Greece*, no. 43622/98, ECHR 2001-II *Malhous v. the Czech Republic* (ухв.) [ВП], no. 33071/96, ECHR 2000-XII *Malik v. the United Kingdom*, no. 23780/08, 13 March 2012 *Malinovskiy v. Russia*, no. 41302/02, ECHR 2005-VII (extracts) *Von Maltzan and Others v. Germany* (ухв.) [ВП], nos. 71916/01 and 2 others, ECHR 2005-V *Mamatas and Others v. Greece*, nos. 63066/14 and 2 others, 21 July 2016 *Manushaqe Puto and Others v. Albania*, nos. 604/07 and 3 others, 31 July 2012 *Marckx v. Belgium*, 13 June 1979, Series A no. 31 *Maria Atanasiu and Others v. Romania*, nos. 30767/05 and 33800/06, 12 October 2010 *Marija Bozic v. Croatia*, no. 50636/09, 24 April 2014 *Marini v. Albania*, no. 3738/02; 18 December 2007
Matheis v. Germany (ухв.), no. 73711/01, 1 February 2005 *Matheus v. France*, no. 62740/00, 31 March 2005
Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal, 16 September 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV
Maurice v. France [ВП], no. 11810/03, ECHR 2005-IX
Mauriello v. Italy (ухв.), no. 14862/07, 13 September 2016 *Mazurek v. France*, no. 34406/97, ECHR 2000-II
McCann v. the United Kingdom, no. 19009/04, ECHR 2008 *Megadat.com SRL v. Moldova*, no. 21151/04, ECHR 2008 *Mellacher and Others v. Austria*, 19 December 1989, Series A no. 169
Melnychuk v. Ukraine (ухв.), no. 28743/03, ECHR 2005-IX *Meltex Ltd and Movsesyan v. Armenia*, no. 32283/04, 17 June 2008 *Metaxas v. Greece*, no. 8415/02, 27 May 2004
Micrintelect OOD v. Bulgaria, no. 34129/03, 4 March 2014 *Milhau v. France*, no. 4944/11, 10 July 2014
Mindek v. Croatia, no. 6169/13, 30 August 2016 *Mockiene v. Lithuania* (ухв.), no. 75916/13, 4 July 2017 *Morabito and Others v. Italy* (ухв.), 58572/00, ECHR 7 June 2005 *Moskal v. Poland*, no. 10373/05, 15 September 2009
Muller v. Austria, no. 5849/72, Commission decision of 1 October 1975, *Decisions and Reports (DR)* 3
Musa v. Austria, no. 40477/98, Commission decision of 10 September 1998
Mykhaylenky and Others v. Ukraine, nos. 35091/02 and 9 others, ECHR 2004-XII

—N—

N.K.M. v Hungary, no. 66529/11, 14 May 2013
National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society v. the United Kingdom, 23 October 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VII *Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden* (ухв.), no. 40397/12, 19 February 2013
Nerva and Others v. the United Kingdom, no. 42295/98, ECHR 2002-VIII
Niemietz v. Germany, 16 December 1992, Series A no. 251-B
Novoseletskiy v. Ukraine, no. 47148/99, ECHR 2005-II (extracts)

—O—

O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland, no. 44460/16, 7 June 2018 *ОАО Нефтяная Компания Yukos v. Russia*, no. 14902/04, 20 September 2011
O.N. v. Bulgaria (ухв.), no. 35221/97, 6 April 2000
Olaru and Others v. Moldova, nos. 476/07 and 3 others, 28 July 2009
Olbertz v. Germany (ухв.), no. 37592/97, ECHR 1999-V
Olczak v. Poland (ухв.), no. 30417/96, ECHR 2002-X (extracts)
OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X and Blanche de Castille and Others v. France, nos. 42219/98 and 54563/00, 27 May 2004

Omasta v. Slovakia (ухв.), no. 40221/98, 10 December 2002
Oneryildiz v. Turkey [ВП], no. 48939/99, ECHR 2004-XII
Orion-Breclav, S.R.O. v. the Czech Republic (ухв.), no. 43783/98, 13 January 2004
Orlic v. Croatia, no. 48833/07, 21 June 2011
Ouzounoglou v. Greece, no. 32730/03, 24 November 2005
Ozturk v. Turkey [ВП], no. 22479/93, ECHR 1999-VI

—P—

P. Plaisier B.V. v. the Netherlands (ухв.), nos. 46184/16 and two others, 14 November 2017 *Paduraru v. Romania*, no. 63252/00, ECHR 2005-XII (extracts)
Paeffgen GmbH v. Germany (ухв.), nos. 25379/04 and 3 others, 18 September 2007
Pancenکو v. Latvia (ухв.), no. 40772/98, 28 October 1999
Panchenko v. Ukraine, no. 10911/05, 10 December 2010
Panfile v. Romania (ухв.), 13902/11, 20 March 2012
Papachelas v. Greece [ВП], no. 31423/96, ECHR 1999-II
Papamichalopoulos v. Greece, 24 June 1993, Series A no. 260-B
Paplauskiene v. Lithuania, no. 31102/06, 14 October 2014
Parrillo v. Italy [ВП], no. 46470/11, ECHR 2015
Parvanov and Others v. Bulgaria, no. 74787/01, 7 January 2010
Pasteli and Others v. Moldova, nos. 9898/02 and 3 others, 15 June 2004
Paulet v. the United Kingdom, no. 6219/08, 13 May 2014
Perdigao v. Portugal [ВП], no. 24768/06, 16 November 2010
Perre v. Italy (ухв.), no. 32387/96, 21 September 1999
Phillips v. the United Kingdom, no. 41087/98, ECHR 2001-VII
Philippou v. Cyprus, no. 71148/10, 14 June 2016
Phocas v. France, 23 April 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II
Pialopoulos and Others v. Greece, no. 37095/97, 15 February 2001
Pietrzak v. Poland, no. 38185/02, 8 January 2008
Pincova and Pinc v. the Czech Republic, no. 36548/97, ECHR 2002-VIII
Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, 29 November 1991, Series A no. 222
Pistorova v. the Czech Republic, no. 73578/01, 26 October 2004
Platakou v. Greece, no. 38460/97, ECHR 2001-I
Plechanow v. Poland, no. 22279/04, 7 July 2009
Poltorachenko v. Ukraine, no. 77317/01, 18 January 2005
Poulain v. France (ухв.), no. 52273/08, 8 February 2011
Preda and Others v. Romania, nos. 9584/02 and 7 others, 29 April 2014
Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium, 20 November 1995, Series A no. 332 *Preußische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland* (ухв.), no. 47550/06, 7 October 2008 *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [ВП], no. 42527/98, ECHR 2001-VIII *Prodan v. Moldova*, no. 49806/99, ECHR 2004-III (extracts)
Prokopovich v. Russia, no. 58255/00, ECHR 2004-XI (extracts)
Protsenko v. Russia, no. 13151/04, 31 July 2008
Pyrantiene v. Lithuania, no. 45092/07, 12 November 2013

—R—

R. Kacapor and Others v. Serbia, nos. 2269/06 and 5 others 15 January 2008
R & L, s.r.o., and Others v. the Czech Republic, nos. 37926/05 and 4 others, 3 July 2014 *R.Sz. v. Hungary*, no. 41838/11, 2 July 2013

Посібник за статтею 1 Протоколу No. 1 – Захист власності

Переклад українською: Олександр Дроздов, Вероніка Плотнікова,
Олена Дроздова, Олександр Вінський, Юлія Ісаєва

Radio France and Others v. France (ухв.), no. 53984/00, ECHR 2003-X (extracts) *Radomilja and Others v. Croatia* [ВП], nos. 37685/10 and 22768/12, 20 March 2018
Radovici and Stanescu v. Romania, nos. 68479/01 and 2 others, ECHR 2006-XIII (extracts) *Raimondo v. Italy*, 22 February 1994, Series A no. 281-A
Ramaer and Van Villingen v. the Netherlands (ухв.), no. 34880/12, 23 October 2012 *Rasmussen v. Poland*, no. 38886/05, 28 April 2009
Reisner v. Turkey, no. 46815/09, 21 July 2015
Richardson v. the United Kingdom (ухв.), no. 26252/08, 10 May 2012
Riela and Others v. Italy (ухв.), no. 52439/99, 4 September 2001
Rosenzweig and Bonded Warehouses Ltd. v. Poland, no. 51728/99, 28 July 2005 *Rosinski v. Poland*, no. 17373/02, 17 July 2007
Rossitto v. Italy, no. 7977/03, 26 May 2009
Rousk v. Sweden, no. 27183/04, 25 July 2013
Rudzinska v. Poland (ухв.), no. 45223/99, ECHR 1999-VI
Ruiz Mateos v. the United Kingdom, no. 13021/87, Commission decision of 8 September 1988, Decisions and Reports (DR) 57
Rummi v. Estonia, no. 63362/09, 15 January 2015
Ryabykh v. Russia, no. 52854/99, ECHR 2003-IX *Rysovskyy v. Ukraine*, no. 29979/04, 20 October 2011

—S—

S. v. the United Kingdom (ухв.), no. 11716/85, 14 May 1986
S.A. Dangeville v. France, no. 36677/97, ECHR 2002-III
S.C. Antares Transport S.A. and S.C. Transroby S.R.L. v. Romania, no. 27227/08, 15 December 2015
Saccoccia v. Austria, no. 69917/01, 18 December 2008
Saghinadze and Others v. Georgia, no. 18768/05, 27 May 2010
Salabiaku v. France, 7 October 1988, Series A no. 141-A
Saliba v. Malta, no. 4251/02, 8 November 2005
Sargsyan v. Azerbaijan [ВП], no. 40167/06, ECHR 2015
Savickas and Others v. Lithuania (ухв.), nos. 66365/09 and 5 others, 15 October 2013
Scagliarini v. Italy (ухв.), no. 56449/07, 3 March 2015
SCEA Ferme de Fresnoy v. France (ухв.), no. 61093/00, ECHR 2005-XIII (extracts) *SC Editura Orizonturi SRL v. Romania*, no. 15872/03, 13 May 2008
Schembri and Others v. Malta, no. 42583/06, 10 November 2009 *Schirmer v. Poland*, no. 68880/01, 21 September 2004
Schwengel v. Germany (ухв.), no. 52442/99, 2 March 2000
Scollo v. Italy, 28 September 1995, Series A no. 315-C
Seljuk and Asker v. Turkey, 24 April 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-II
Şerife Yigit v. Turkey [ВП], no. 3976/05, 2 November 2010
Sherstyuk v. Ukraine (ухв.); no. 37658/03, 18 September 2006
Shestakov v. Russia (ухв.), no. 48757/99, 18 June 2002
Shesti Mai Engineering OOD and Others v. Bulgaria, no. 17854/04, 20 September 2011
Shlepkina v. Russia, no. 3046/03, 1 February 2007
Shvedov v. Russia, no. 69306/01, 20 October 2005
SIA AKKA/LAA v. Latvia, no. 562/05, 12 July 2016
Sildedzis v. Poland, no. 45214/99, 24 May 2005
Silickiene v. Lithuania, no. 20496/02, 10 April 2012
Simonyan v. Armenia, no. 18275/08, 7 April 2016
Sirc v. Slovenia, no. 44580/98, 8 April 2008
Skibinsky v. Poland, no. 52589/99, 14 November 2006
Skorits v. Hungary, no. 58171/09, 16 September 2014

Skorkiewicz v. Poland (ухв.), no. 39860/98, 1 June 1999
Skowronski v. Poland (ухв.), no. 52595/99, 28 June 2001
Skrzynski v. Poland, no. 38672/02, 6 September 2007
Slivenko and Others v. Latvia (ухв.) [ВП], no. 48321/99, ECHR 2002-II (extracts)
Smiljanic v. Slovenia (ухв.), no. 481/04, 2 June 2006
Smith Kline and French Laboratories Ltd v. the Netherlands (ухв.), no. 12633/87, 4 October 1990 *Soric v. Croatia* (ухв.), no. 43447/98, 16 March 2000
Sovtransavto Holding v. Ukraine, no. 48553/99, ECHR 2002-VII
Spacek, s.r.o., v. the Czech Republic, no. 26449/95, 9 November 1999
Sporrong and Lonroth v. Sweden, 23 September 1982, Series A no. 52
Stankiewicz v. Poland, no. 46917/99, ECHR 2006-VI
Statileo v. Croatia, no. 12027/10, 10 July 2014
Stec and Others v. the United Kingdom (ухв.) [ВП], nos. 65731/01 and 65900/01, ECHR 2005-X
Stefanetti and Others v Italy, nos. 21838/10 and 7 others, 15 April 2014
Stere and Others v. Romania, no. 25632/02, 23 February 2006
Strain and Others v. Romania, no. 57001/00, ECHR 2005-VII
Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece, 9 December 1994, Series A no. 301-B
Streltsov and other "Novocherkassk military pensioners" cases v. Russia, nos. 8549/06 and 86 others, 29 July 2010
Stretch v. the United Kingdom, no. 44277/98, 24 June 2003
Stummer v. Austria [ВП], no. 37452/02, ECHR 2011
Sud Fondi srl and Others v. Italy (ухв.), no. 75909/01, 30 August 2007
Sud Fondi srl and Others v. Italy, no. 75909/01, 20 January 2009
Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine, nos. 68385/10 and 71378/10, 26 June 2014
Sukhobokov v. Russia, no. 75470/01, 13 April 2006
Suljagic v. Bosnia and Herzegovina, no. 27912/02, 3 November 2009
Sun v. Russia, no. 31004/02, 5 February 2009
Surugiu v. Romania, no. 48995/99, 20 April 2004
Suzer and Eksen Holding A.Ş. v. Turkey, no. 6334/05, 23 October 2012
Sypchenko v. Russia, no. 38368/04, 1 March 2007

—T—

Ta^kaya v. Turkey, no. 14004/06, 13 February 2018
Tchokontio Happi v. France, no. 65829/12, 9 April 2015
Teteriny v. Russia, no. 11931/03, 30 June 2005
The Holy Monasteries v. Greece, 9 December 1994, Series A no. 301-A, pp. 34-35
Todorov v. Bulgaria (ухв.), no. 65850/01, 13 May 2008
Tormala v. Finland (ухв.), no. 41258/98, 16 March 2004
To^cufa and Others v. Romania, no. 36900/03, 25 November 2008
Trajkovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (ухв.), no. 53320/99, ECHR 2002-IV
Tre Traktorer Aktiebolag v. Sweden, 7 July 1989, Series A no. 159
Tudor Tudor v. Romania, no. 21911/03, 24 March 2009

—U—

Udovicic v. Croatia, no. 27310/09, 24 April 2014
Ukraine-Tyumen v. Ukraine, no. 22603/02, 22 November 2007
Unsped Paket Servisi SaN. Ve TiC. A.Ş. v. Bulgaria, no. 3503/08, 13 October 2015
Urbarska Obec Trencianske Biskupice v. Slovakia, no. 74258/01, 27 November 2007

—V—

Valentin v. Denmark, no. 26461/06, 26 March 2009
Valkov and Others v. Bulgaria, nos. 2033/04 and 8 others, 25 October 2011
Van den Bouwhuijsen and Schuring v. the Netherlands (ухв.), no. 44658/98, 16 December 2003
Van Marle and Others v. the Netherlands, 26 June 1986, Series A no. 101
Van Offeren v. Netherlands (ухв.), no. 19581/04, 5 July 2005
Varvara v. Italy, no. 17475/09, 29 October 2013
Vasilescu v. Romania, 22 May 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III
Vasilev and Doycheva v. Bulgaria, no. 14966/04, 31 May 2012
Vaskrsic v. Slovenia, no. 31371/12, 25 April 2017
Vassallo v. Malta, no. 57862/09, 11 October 2011
Vedernikova v. Russia, no. 25580/02, 12 July 2007
Veits v. Estonia, no. 12951/11, 15 January 2015
Vekony v. Hungary, no. 65681/13, 13 January 2015
Velikovi and Others v. Bulgaria, nos. 43278/98 and 8 others, 15 March 2007
Velosa Barreto v. Portugal, 21 November 1995, Series A no. 334
Vesela and Loyka v. Slovakia (ухв.), no. 54811/00, 13 December 2005
Vijatovic v. Croatia, no. 50200/13, 16 February 2016
Vikentijevik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, no. 50179/07, 6 February 2014 *Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [ВП], no. 63235/00, ECHR 2007-II
Vistins and Perepjolkins v. Latvia [ВП], no. 71243/01, 25 October 2012
Vitiello v. Italy, no. 77962/01, 23 March 2006
Voda and Bob v. Romania, no. 7976/02, 7 February 2008
Vrtar v. Croatia, no. 39380/13, 7 January 2016
Vulakh and Others v. Russia, no. 33468/03, 10 January 2012

—W—

Wallishauser v. Austria (no. 2), no. 14497/06, 20 June 2013
Wasa Liv Omsesidigt, Forsakringsbolaget Valands Pensionsstiftelse and a group of approximately 15,000 individuals v. Sweden, no. 13013/87, Commission decision of 14 December 1988, DR 58, p.186
Webb v. the United Kingdom (ухв.), no. 56054/00, 10 February 2004
Welch v. the United Kingdom, 9 February 1995, Series A no. 307-A
Wendenburg and Others v. Germany (ухв.), no. 71630/01, ECHR 2003-II (extracts)
Werra Naturstein GmbH & Co Kg v. Germany, no. 32377/12, 19 January 2017
Wessels-Bergervoet v. the Netherlands (ухв.), no. 34462/97, 3 October 2000 *Wieczorek v. Poland*, no. 18176/05, 8 December 2009
Wysowska v. Poland, no. 12792/13, 23 January 2018

—Y—

Yanakiev v. Bulgaria, no. 40476/98, 10 August 2006
Yaroslavtsev v. Russia, no. 42138/02, 2 December 2004
Yershova v. Russia, no. 1387/04, 8 April 2010
Yeti^ and Others v. Turkey, no. 40349/05, 6 July 2010
Yildirim v. Italy (ухв.), no. 38602/02, ECHR 2003-IV
Yuriy Lobanov v. Russia, no. 15578/03, 2 December 2010
Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine, no. 40450/04, 15 October 2009

—Z—

Z.A.N.T.E. - Marathonisi A.E. v. Greece, no. 14216/03, 6 December 2007
Zamoyski-Brisson v. Poland (ухв.), no. 19875/13, 5 September 2017
Zanghi v. Italy, 19 February 1991, Series A no. 194-C
Zastava It Turs v. Serbia (ухв.), no. 24922/12, 9 April 2013
Zbaranskaya v. Ukraine, no. 43496/02, 11 October 2005
Zehentner v. Austria, no. 20082/02, 16 July 2009
Zeibek v. Greece, no. 46368/06, 9 July 2009
Zelenchuk and Tsytsyura v. Ukraine, no. 846/16, 1075/16, 22 May 2018
Zhelyazkov v. Bulgaria, no. 11332/04, 9 October 2012
Zhigalev v. Russia, no. 54891/00, 6 July 2006
Zielinski and Pradal and Gonzalez and Others v. France [ВП], nos. 24846/94 and 34165/96 to
34173/96, ECHR 1999-VII
Ziya Qevik v. Turkey, no. 19145/08, 21 June 2011
Zolotas v. Greece (no. 2), no. 66610/09, ECHR 2013 (extracts)
Zouboulidis v. Greece (no. 2), no. 36963/06, 25 June 2009
Zrilic v. Croatia, no. 46726/11, 3 October 2013
168. *Zvolsky and Zvolska v. the Czech Republic*,